

LA REYNA ELIONOR DE SICILIA

PER LA

DRA. ULLA DEIBEL

«Li poso una amor per tota la vida»

PIJOAN

TAULA BIBLIOGRÀFICA Y ABREVIATURES

a) Fonts inèdites

- ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó. (Registres 1534-37, 1566, 1577, 1583, 1584, 1585, 1811.)
ARP, Arxiu del Real Patrimoni. Barcelona.
a) N.º 502-3, Comptes 49-50 d'en Berenguer de Relat.
b) N.º 902, Títol d'albarans d'ofici de cavalleriç, de sobratzembler, d'almoyner.
c) N.º 428, Llibres del Escrivà de Ració de la Reyna Donya Sibilia Fortià.
d) N.º 942, Compte d'Antoni de Naves, tresorer de la senyora Reyna.
BUB, Biblioteca Universitaria. Barcelona, 21-2-19.
WSTA, Wien Haus-Hof-und Staatsarchiv. 3 doc. perg., datat Catania, 27 abril 1335.
ILRA, Innsbruck Landesregierungarchiv. Docs. de tresoreria, II, 2118, 2119.
HAM, Geheimes Hausarchiv München. K. 9 L. 4, n.º 1924, 1925. K. 39. L. 1, n.º 21, 22, 25, 26. Ms. n.º 14, 21, 126, 230.

b) Fonts impreses

- AA, Vid. Finke.
AGATuV, Vid. Ladurner.
AöG, Vid. Tarneller.
Anonymi Chronicon Siculum. BSS. Vid. GREGORIO.
BOFARULL, Antonio de, *Crónica del Rey de Aragón Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850).
BOFARULL Y MASCARÓ, Próspero de, *Los Condes de Barcelona vindicados*, 2 (Barcelona, 1836).
— *Colección de Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, 5ª (Barcelona, 1850).
BSS, Vid. GREGORIO.
COHN-VOIGTEL, *Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten*, 1 (Braunschweig, 1871).
CONSENTINO, Giuseppe, *Cessione del Regno di Sicilia alla Casa di Aragona fatta del Re Federico III*. *Archivio storico-siciliano*. N. S. 7 (Palerm, 1883).
— *Codice diplomatico di Federico III de Aragona. Documenti per servire alla Storia Patria di Sicilia. Serie I. Diplomatica* 9 (Palerm, 1885).
CORONINI, Rudolphi, *Tentamen Genealogico Chronologicum Promovenda Seriei Comitum et Rerum Goritiaz*, 3 (Viena, 1753).
DAVIDSOHN, Robert, *Beiträge zur Geschichte des Reichs und Oberitaliens aus den Tiroler Rechnungsbüchern des Münchener Reichsarchivs. 1311-1312-1341. Mitteilungen des Oesterreichischen Instituts für Geschichte*, 37 (Viena, 1917). = MÖIG.
FINKE, Heinrich, *Acta Aragonensia*, 1-3 (Berlín, 1908-22). = AA.

- FMGT, Vid. Haug.
- GREGORIO, Rosario, *Bibliotheca Scriptorum qui res sub Aragonum Imperio gestas retulerunt*. = BSS.
- HABERKERN, Eugen, *Der Kampf um Sizilien, 1302-37*. BELOW, FINKE, MEINECKE, *Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte*, 67 (Berlin, 1921).
- HAUG, Flaminus Heinrich, *Ludwig V. des Brandenburgers Regierung in Tirol. Forschungen und Mitteilungen zur Geschichte Tirols*, 3 y seg. (Innsbruck, 1906-07). = FMGT.
- HÄUTLE, Christian, *Genealogie des Hauses Wittelsbach* (Munich, 1871).
- HUBER, Alfons, *Geschichte Oesterreichs*. HEEREN, UKERT, GIESEBRECHT, *Geschichte der europäischen Staaten*, 2 (Gotha, 1885). *Geschichte der Vereinigung Tirols mit Oesterreich* (Innsbruck, 1863).
- KLÜFFEL, Ludwig, *Verwaltungsgeschichte des Königreichs Aragon zu Ende des 13. Jahrhunderts* (Berlin, 1915).
- LADURNER, Justinian, *Euphemia, Herzogin von Kärnten, Gräfin von Tirol. Archiv für Geschichte und Altertumskunde Tirols und Vorarlbergs*, 1 (Innsbruck, 1864). = AGATuV.
- LA LUMIA, Isidoro, *Storie Siciliane*, 2 (Parlem, 1882).
- MADOZ, Pascual, *Diccionario Geográfico-estadístico-histórico de España* (Madrid, 1846-50).
- MAS LATRIE, L. de, *Traité de Paix et de Commerce et Documents divers concernant les Relations des Chrétiens avec les Arabes de l'Afrique septentrionale au Moyen Âge* (Paris, 1866).
- MÖIG, Vid. DAVIDSOHN.
- PIRRUS, Rocchus, *Chronologia Regum Siciliae. Sicilia Sacra*, pars 1 (Palerm, 1733).
- PLATIENSIS, Michaelis, *Historia Sicula*, BSS. Vid. GREGORIO.
- RIEZLER, Siegmund, *Geschichte Bayerns*. HEEREN, UKERT, GIESEBRECHT und LAMPRECHT, *Geschichte der europäischen Staaten*. öp. 20, 2 (Gotha, 1880 y seg.).
- RUBIÓ Y LLUCH, Antoni, *Arenes en temps dels Catalans*. Anuari del Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1907).
- *Documents per l'història de la Cultura catalana migeval* (Barcelona, 1918-20).
- *Estudi sobre Pelaboració de la Crònica de Pere el Ceremoniós*. Extret del Anuari del Institut d'Estudis Catalans. (Barcelona, 1909).
- *La Grecia catalana*. Institut d'Estudis Catalans. Anuari 5 (Barcelona, 1913-14).
- *Joan I Humanista i el primer període de l'humanisme català*. Extret dels Estudis Universitaris Catalans (Barcelona, 1919).
- SAGARRA Y DE SISCAR, Fernando, *Apuntes para un Estudio de los Sellos del Rey Don Pedro IV de Aragón* (Barcelona, 1895).
- SCHIRRMACHER, Friedrich Wilhelm *Geschichte Spaniens*. HEEREN, UKERT, GIESEBRECHT *Geschichte der europäischen Staaten*. t. 5, part 7 (Gotha, 1890).
- SCHMIDT, Ernst Alexander, *Geschichte Aragoniens im Mittelalter* (Leipzig, 1828).
- SCHWARZ, Karl, *Aragonische Hofordnungen im 13. und 14. Jahrhundert*. BELOW, FINKE, MEINECKE, *Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte*, 24 (Berlin, 1914).
- SPECIALIS, Nicolai, *Historia Sicula*, BSS. Vid. GREGORIO.
- STARRABA, Raffaele, Giovanni, *Duca d'Aiene e Neopatria*. *Rivista Sicula*. 1, fasc. 6 (Palerm, 1869).
- TARNELLER, Joseph, *Die Hofnamen im Burggrafenamt und in den angrenzenden Gemeinden*. *Archiv für österreichische Geschichte* (Viena, 1911). = AÖG.
- TRAVALI, Giuseppe, *I Diplomi angiovinini dello Archivio di Stato di Palermo. Documenti per servire alla Storia Patria di Sicilia*. *Diplomatica* 7 (Palerm, 1886).
- ZURITA, Jerónimo, *Anales de la Corona de Aragón*, 2 (Zaragoza, 1610).

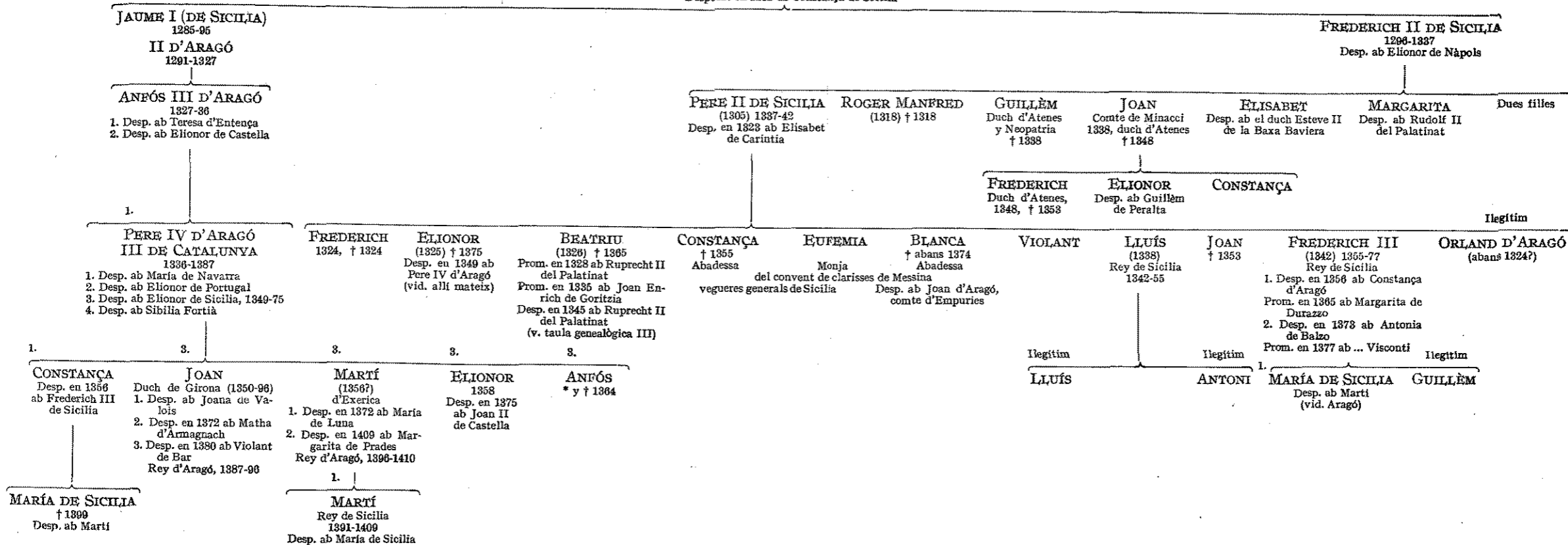
Faig constar que'l primer y agrabit impuls que tinch rebut en les meves recerques pels arxius de la Corona d'Aragó'l dech al professor Joachimsen (Munich), que va ésser el qui, al istiu de 1920, me va dirigir al professor Finke de Freiburg. Al dit professor Heinrich Finke dech l'esperonament més actiu en l'estudi, no solament durant la meva estada de mig any feta a Barcelona, sinó, també, durant el meu període escolar en les Universitats de Munich y de Freiburg. A ell tinch d'agrahir l'haverme introduhit en el domini de l'història catalano-aragonesa. Al escollir el desenrotllament del tema «Funcionaris y pressupost d'una reyna d'Aragó» el professor Finke m'assenyalava un camí que duya als preciosos tresors del Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona, tot desvetllant el meu interès per a un domini de l'investigació històrica que, ho confesso, m'havia sigut ignorat fins aleshores. Es per tot axò que sento l'obligança de consignar el meu agrahiment especial per al professor Finke, el meu venerable mestre. Y vull també aquí registrar les més corals mercès al professor von Heckel (Munich) pels seus consells; als senyors Valls y Taberner, Martínez Ferrando y Pallejà Martí, els quals, als arxius de Barcelona, estigueren al meu costat amabilíssimament de paraula y obra, axí com a les persones del Institut d'Estudis Catalans y de la Biblioteca de Catalunya que'm varen facilitar el meu treball en tot ço que d'ells depenia.

Altres materials utilitzats per al meu treball me foren posats a disposició benèvolament pel Haus-Hof-und Staatsarchiv de Viena, pel Landesregierungsarchiv de Innsbruck, y pel Geheime Hausarchiv de Munich.

El present treball ve a ésser una redacció augmentada de la meua tesis «Leonor von Sizilien», presentada en 1923 a la Facultat de Filosofia de Freiburg i. B. Si avuy es comunicada al públich català, en la seva mateixa llengua, haig d'agrahirho al senyor P. Barnils, qui n'ha fet la traducció, y, sobretot, al senyor R. Rafel Patxot y Jubert, qui l'acollí en els Concursos per ell convocats en la R. Academia de Bones Lletres de Barcelona.

I
ARAGÓ-SICILIA

PERE I DE SICILIA
1262-88
II DE BARCELONA Y III D'ARAGÓ
Desposat en 1262 ab Constança de Sicília

A) ELIONOR Y LA SEVA ÈPOCA

I

INTRODUCCIÓ

A partir de les Vespres sicilianes la sort de l'illa de Sicília havia quedat íntimament lligada ab la d'Aragó qu'era 'l país de procedencia dels seus nous dominadors. En Pere 'l Gran d'Aragó, Conqueridor de Sicília, pogué realisar, mercès a la seva intervenció decidida, l'unió del imperi sicilià ab la Corona d'Aragó, ja perseguida de desde'l seu matrimoni ab Constança, l'hereva de Sicília, ab el qual fet donava al mateix temps a Catalunya la possibilitat d'un major desplegament de poder. Les diferencies, però, que durant llargs anys havien obturat el desenrotllament del imperi insular s'anaren accentuant cada dia més com a conseqüencia d'aquella aneixió, de tal manera, que la lluyta per la possessió de Sicília seguí plantejada encara durant tot un sigle.

El Papa, els anjovins y 'ls nobles llatins feyen armes tots junts o bé per separat, combatent en lluyta franca o sostenint una hostilitat amagada contra 'ls forasters catalans y aragonesos, car uns y altres no tenien altra finalitat que bandejar els «usurpadors».

Frederich II de Sicília, desde 1296 successor del seu germà Jaume en l'imperi insular, fill del conqueridor de l'illa, va poder evitar, encara, la ruptura de les hostilitats.* Però cap dels seus hereus més pròxims va poder dominar la situació, cada vegada més difícil: ni 'l seu fill y conregent Pere II, tarat d'insuficiencia mental, ni

* Eugen HABERKERN, *Der Kampf um Sizilien 1302-37*. Below, Finke, Meinecke, *Abb. z. mittleren und neueren Geschichte*, 67 (Berlin, 1921).

molt menys encara 'l seu nét Lluís, al qual en 1342, després de la mort del seu pare, s'atorgà el títol de Rey com a minyó menor d'edat. Més encara : la mare de Lluís, la Reyna viuda Elisabet, estava d'acord ab els enemichs de la dinastia aragonesa, y, seguint el consell dels seus favorits, dexava 'l Rey indefens a la plena influencia del partit dels nobles llatins que, en aquell temps, estava capitanejat per les families dels Palizzi y Chiaramonte.

Unicament un oncle del jove Rey, En Joan, duch d'Atenes y de Neopatria, nomenat en altre temps per Pere II tutor d'En Lluís y vicari general del imperi insular, fou 'l qui aconseguí servir fins a la seva mort (1348) y ab tota fidelitat el prestigi de la seva casa. Llevat d'axò, la casa reyal siciliano-aragonesa mancà d'un bon guiatge. Als germans Reys de Sicilia, Lluís y Frederich, incapços de portar-lo, cal afegir, encara, les tres germanes llurs Elionor, Constança y Eufemia de Sicilia, les úniques que, ab més o menys èxit, varen treballar per la causa aragonesa.¹

Elionor, nascuda en 1325,² com a filla major qu'era dels Reys de Sicilia, Pere y Elisabet, va passar probablement la seva joventut a la casa paterna ab les seves germanes, potser també que fos tramesa ja molt aviat al convent de monges Clarisses de Messina per tal qu'hi fes l'educació.³ Els primers projectes de matrimoni del any 1337, que tendien a un maridatge ab Ramon Berenguer, oncle del Rey Pere III de Catalunya-Aragó, varen fracassar per la negativa del Papa en concedir la dispensa.⁴ No fou sinó quan ja tenia vintiquatre anys que la filla del Rey se trobà davant la qüestió de resoldre la seva vida : la petició de mà que li féu 'l seu cosí, En

1. Per l'història de Sicilia en temps dels successors de Frederich II:

a) Fonts : ROSARIO GREGORIO, *Biblioteca Scriptorum...*: Vol. 1. *Nicolai Specialis Historia Sicula. Michaelis Platiensis Historia Sicula.* — Vol. 2. *Anonymi Chronicon Siculum.* — GIUSEPPE TRAVALI, *I Diplomi Angiovinini dello Archivio di Stato di Palermo, Documenti per servire alla Storia Patria di Sicilia. Diplomatica*, 7 (Palerm, 1886), p. VIII y segs. — GIUSEPPE CONSENTINO, *Codice diplomatico di Federico III di Aragona. Documenti per servire alla Storia Patria di Sicilia. Serie 1, Diplomatica*, 9 (Palerm, 1885). — ZURITA, *Anales*, 2, ll. 7 y seg.

b) Exposicions : ISIDORO LA LUMIA, *Storie Siciliane*, 2 (Palerm, 1882). — RAFFAELE STARRABA, *Giovanni Duca d'Atene e Neopatria. Rivista Sicula*, 1, fasc. 6 (Palerm, 1869), 439 y segs. — Comp. taula genealògica I.

2. 1324, any de naxença del primer fill Frederich (HABERKERN, 113, nota 7). — 1326, any de naxença de la filla Beatriu (HÄUTLE, *Genealogie*, 130). — Que Elionor era la filla més gran se confirma per ACA, 1566, f. 52. Comp. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 7, cap. 44; ll. 8, cap. 36.

3. ROCCHUS PIRRUS, *Chronologia Regum Siciliae. Sicilia Sacra, pars 1* (Palerm, 1733), 47.

4. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 7, cap. 44. Són, en cambi, d'opinió diferent BOFARULL, *Condes*, 2, 255, y LA LUMIA, *Storie*, 2, 124.

Pere 'l Cerimoniós, Rey d'Aragó, qui, un any abans, havia enviat per segona vegada.¹ Elionor, ja prou d'edat per no sotmetres a les disposicions de la cort, com encara en altres aspectes era costum general, y fent cas omís de la contrarietat dels seus parents y paisans amichs dels anjovins, va acceptar, a la primavera del any 1349, la petició del Rey Pere, que li fou tramesa pels emissaris aragonesos Galceran de Belpuig, Lope de Gurrea y Mateu Mercer. Y tot protestant contra la noblesa llatina que s'havia empenyat en ferla renunciar per força a les seves pretensions hereditaries sobre Sicília, y mentre 'ls parents creyen tenirla en lloch ben segur,² Elionor va trobar la manera d'entendres secretament ab els emissaris y realisar ràpidament la seva fugida cap a Catalunya.

El promès l'esperava a Valencia, sense qu'hi hagués cap rebuda solemne preparada per a la Reyna nova ni 's celebrés cap festa de nocés magníficent. Hi hagué, no gens menys, una copiosa multitut com a testimoni del casament que benehí a Valencia 'l bisbe Huch el dia 27 d'agost.³ Aquesta participació del poble, axí com la rebuda amical, que la casa reyal dispensà a la nova senyora,⁴ asseguraven a la Reyna la simpatía ab qu'era vista en la seva nova patria. Axí, durant vinticinch anys, Elionor va ésser l'«humil companyona» del seu espòs Pere III, la que compartía ab ell els seus interessos, l'ajudava a elaborar els seus plans y, en cas d'urgencia, sabia representar-lo com a llochtinent del regne.

Les dades que conexèm de la vida de la Reyna, són ben escasses. Al 27 de desembre de 1350 va portar al món el successor del soli reyal, En Joan, duch de Girona. Més tart, en 1355 o 1356, tingué un segon fill, En Martí, y en 1358, una filla, l'única. Anfós, el tercer fill d'En Pere y d'Elionor, nascut en 1362, morí quan encara era de poca edat.⁵

Els anys de matrimoni d'Elionor cauen dintre una època trasbalsada per les guerres, durant les quals ella hagué de viure sovint separada del seu marit.

1. Donya María de Navarra morí en 1347, y en 1348 donya Elionor de Portugal.

2. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 8, cap. 36.

3. ACA, 1537, f. 13 v. FINKE, inèdit. El dia 7 de novembre de 1349 En Pere III informa de la boda a Lluís de Sicília.

4. ACA, CRD, caixa 30, 482. FINKE, inèdit. En 15 de setembre de 1349 l'Infant Pere a En Pere III de Catalunya-Aragó.

5. BOFARULL, *Condes*, 2, 275-78.

Poques setmanes abans de la seva mort Elionor va emprendre una peregrinació a Montserrat, cap hont sortí, partint de Barcelona, el dia 28 de febrer de 1375. Tornant de Montserrat arribà a Lleyda 'l dia 17 de març, essent allí rebuda pel seu espòs.¹ S'hostatjà, en les darreres setmanes de la seva vida, al palau del bisbe Romeus, de Lleyda, hont morí, probablement a causa d'una nefritis,² el dia 20 d'abril de 1375, divendres de la setmana de Pasqua, a l'hora nona.³

II

POLÍTICA ARAGONESO-SICILIANA D'EN PERE Y D'ELIONOR

A En Pere III de Catalunya-Aragó, l'espòs d'Elionor, li fou donat cenyir la corona per un espay de més de cinquanta anys. Va ésser ell un dels pochos haguts entre 'ls seus grans predecessors que tingué la satisfacció de veure convertits en realitats, bé que cap al final de la seva vida, els plans de domini mundial que cobejava per al seu imperi. Es llavors que 'l reyalme va assolir la seva màxima extensió territorial, valentse de procediments de pau y de guerra. Una vegada conquerides pel seu pare Anfós la Sardènya y la Còrcega, En Pere va reclamar, sense contemplacions, en l'any 1345,⁴ el senyoriu sobre les Balears, el Rosselló y Cerdanya, hont allavors governava una linia colateral de la casa aragonesa.

El casament d'En Pere ab Elionor no podia anar millor per a les seves pretensions polítiques : car, com a marit de la filla-hereva de Sicília, podia esperar un dia o altre esdevenir amo y senyor indiscutible del Mediterrani. D'altra banda, les importantíssimes relacions exteriors del imperi insular semblaven mostrarse favorables als plans imperialistes del Rey.⁵

Poch temps després del casament d'Elionor ja 'l cabdill dels

1. ARP, 902, f. 145.

2. ACA, 1811, f. 72; Antonio de BOFARULL, *Crònica del Rey de Aragón Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850), 391. En Pere indica com a causa de la mort d'Elionor el seu anyorament de la patria siciliana y 'l viu desig de realisar els seus plans polítics.

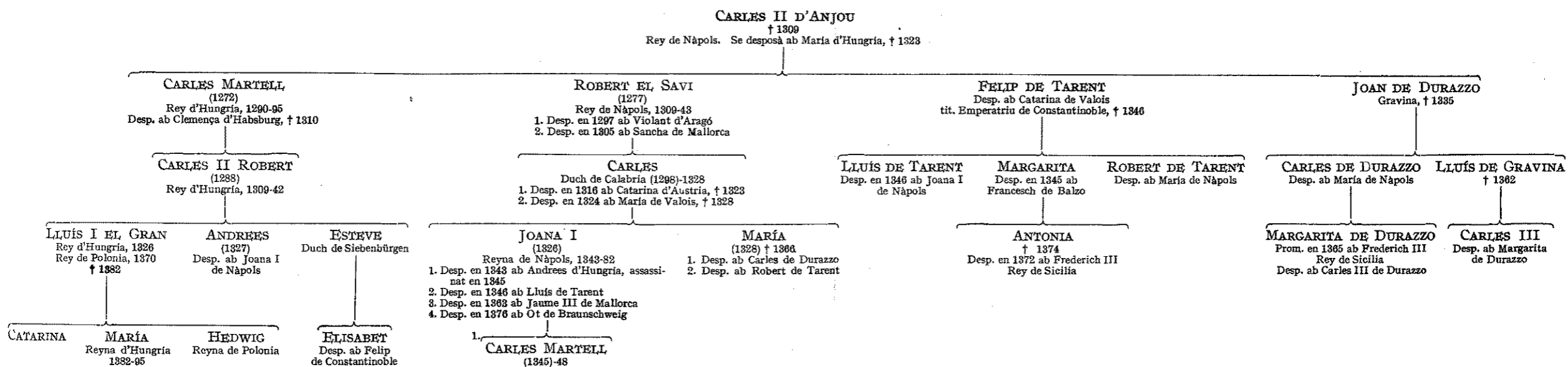
3. ACA, 1537, f. 139; 1534, f. 168.

4. Ernst Alexander SCHMIDT, *Geschichte Aragoniens im Mittelalter* (Leipzig, 1828), 276.

5. Antoni RUBIÓ y LLUCH, *Atenes en temps dels Catalans*. Anuari del Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1907), 225.

II

RELACIONS ARAGONESO-ANJOVINES

catalans de Sicília, Bonanat Jaffer, va reclamar l'ajut de Catalunya. Malgrat que, després de la mort del duc d'Atenes, els catalans de l'illa havien trobat un bon vicari general en la persona d'En Blasco d'Alagó, l'imperi insular passava per una situació difícil a causa del avenç dels anjovins que ja ocupaven la major part del territori. Palerm y Messina estaven perduts; solament restava Catania com a darrer lloch de refugi. Es allí que Pere III va trametre l'auxili d'una flota comanada per En Pere de Montcada, la qual no arribà a Catania fins al desembre de 1349, per haver tingut abans de pendre part en lluytes de Mallorca per encàrrech del mateix Rey. El desengany dels catalans va créixer al veure que Montcada, en presència del Rey menor d'edat, a Messina, entrava inesperadament en negociacions ab el capitost de la noblesa llatina, y que, després d'una derrota infligida a les seves galeres per un atach dels genovesos, sortia ab la flota cap a Calabria per retornar d'allí a Aragó, sense dexar les coses enllestides.¹

Però si innegablement havia fracassat l'ajut promès per En Pere III, En Montcada havia acomplert un altre dels encàrrechs que li havia fet el seu senyor : aquest li havia ordenat de reclamar les joyes y paraments d'iglesia corresponents a Elionor, procedents de les dexes de la seva mare, al ensems que fesse pagar el dot de la dita Elionor, consistent en 10,000 unces d'or, garantides en document pel seu pare y pel seu avi.²

Malgrat l'apoy insuficient ab que comptava, Alagó va poder mantenir la posició catalana a Catania³ fins que, a la llarga, fou deliberada per abdues parts la possibilitat d'una avinença. Ab tot, el tractat conciliatori projectat en 4 de novembre de 1350, segons el qual se preveya la distribució del imperi insular entre la noblesa catalana y la llatina, no pogué may arribar a servir de base per establir una pau duradora.⁴ Y axí no obtingueren tampoch el resultat volgut els esforços d'En Pere, que tendien a assegurar aquella pau, alguns mesos després, mitjançant el pro-

1. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 8, cap. 36.

2. ACA, 1537, f. 1 y segs.

3. ACA, 1537, f. 4. En novembre de 1349, ab ocasió de les lluytes per la possessió de Catania, Elionor prega als seus germans Lluís y Joan y al seu nebot Frederich, duc d'Atenes, d'esforçarse per obtenir la lliberació de les filles d'En Ramon de Peralta, Joana y Elionor, axí com la de Bonifaci d'Aragó.

4. LA LUMIA, *Storie*, 2, 137.

metatge del seu primogènit Joan ab Catarina, la filla hereva de Nàpols.¹

A seguit d'aquestes temptatives d'aproximació, esclatava insospitadament una revolució promoguda pels partidaris anjovins y llatins, la qual revolució era contestada pels aragonesos ab un axecament a Palerm.² Aquella revolució no féu altra cosa que agudisar més y més les discrepàncies existents, bé que, al mateix temps, ocasionava una millora inesperada de la situació dels catalans insulars.

El Rey Lluís, apoyat per Alagó, se va declarar disposat a ferse càrrech personalment del govern y a treballar per la pau. Y, efectivament, Alagó, a instancies del Rey, va concertar un armistici. Però, abans que pogués passar endavant l'obra de pau projectada, era assassinat Mateu Palizzi, l'educador tirànich del Rey, del partit llatí.³

A partir d'aquí, la germana del Rey, Na Constança, allavors abadessa del convent de Clarisses de Messina, volgué aconsellar noblement a En Lluís. De moment va fer que les seves germanes empenguessin ab ella un viatge a Catania, esperant, una vegada allí, treballar per la causa aragonesa ab l'ajut d'Alagó. Y En Lluís mateix s'empendria 'l restablir el poder reyal al regne sicilià. La mort inesperada d'En Joan, el germà petit, va influir, però, en l'ànim del jove Rey, minvantli altra vegada l'interès per als assumptes de la seva dinastia y del seu imperi.⁴ Y ab axò quedava frustrada la temptativa de la dinastia aragoneso-siciliana per restablir el poder valentse de les propies forces.

En l'entretant, els enemichs s'anaven acostant sense obstacles a la consecució de llur propòsit : la conquesta del imperi insular. La capital, Palerm, queya a les seves mans en el mes d'abril de 1354.⁵

Els catalans de l'illa estaven convençuts qu'era solament Catalunya qui podia ajudarlos. Y, ab tot y axò, l'emissari sicilià Orland d'Aragó, fill illegítim del Rey Pere II de Sicilia, el qual va anar a veure llavors els Reys aragonesos a Sardenya, va tornar

1. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 8, cap. 43. Vègis taula genealògica II.

2. PLATIENSIS, *Gregorio*, BSS, 1, cap. 50.

3. *Ibid.*, cap. 57 y seg.

4. *Ibid.*, cap. 62.

5. *Ibid.*, cap. 83.

sense dur cap mena de promesa afirmativa. Y 'ls matexos emissaris aragonesos, tals com Pere Misser, Brancha de Brancha, Ramon Estanyet y altres, tornaven igual, y portant encara a Alagó en el moment més crítich, exigencies de pagament. Llur Rey, deyen, necessitava 'l dot d'Elionor per pagar els havers de la tropa; pel demés, lo sofocar l'axecament de Sardenya era un afer que, en primer terme, no aprofitava sinó als sicilians, y que En Pere, donat que pensava en la sort de Sicilia com si l'illa fos una cosa propia, ja comptava en la realisació dels seus desitjos.¹ Sicilia, una cosa propia, heus aquí l'idea que, cada dia més precisa y definida, esdevingué 'l punt central de la política aragonesa. Tot l'esforç dels Reys d'Aragó s'encaminava a juntar Catalunya y l'imperi insular, vinculantlos en una unió personal. Més que qualsevol altre, va ésser aquest punt de vista que decidí als catalans a proposar al Rey de Sicilia l'afer de matrimoni entre ell y Constança, filla que Pere havia tingut ab la seva primera muller.² Per tal de demostrar llur bona voluntat, els catalans trameteren En Bernat de Taus a la Curia ab la missió de disposar al Papa a reconèixer al Rey de Sicilia y intercedir prop d'ell, en nom de Lluís, per a les negociacions de pau.³

Però la gran mortaldat que al istiu de 1355 se'n havia endut del món dels vius a En Frederich, l'hereu del duch d'Atenes, s'emportà també al Rey de Sicilia en el mes d'octubre. Ab la defunció d'Alagó, ocorreguda poch dies després, y al cap de poch, també ab la de Constança, la llochtinent general de Sicilia, els aragonesos sicilians varen quedar sense ningú que'ls guiés. Car, ben poch se podien refiar d'En Frederich, el germà petit d'En Lluís, en el qual se juntaven els títols de Duch y de Rey, y axò, no tant per la seva curta edat de tretze anys com per trobarse allavors pres de malaltia a Messina.⁴ Però, fins y tot quan hagué recobrat la salut y hagué arribat a major d'edat, foren en va totes les seves provatures per tal d'obtenir consideració reyal : es que no era capaç de governar. Axò va ésser causa que, en endavant, tinguessin

1. ACA, 1537, f. 26.

2. ZURITA, 2, ll. 8, cap. 60. — PLATIENSIS, BSS, 1, caps. 116; 119.

3. Giuseppe CONSENTINO, *Codice dipl. di Federico III...* Documenti, 9 (Palerm, 1855), 46, n.º LXX.

4. PLATIENSIS, BSS, caps. 116; 119.

de preocuparse del sosteniment y defensa dels interessos siciliano-aragonesos al imperi insular dues germanes del Rey. Una d'elles, Eufemia, s'encarregà de la lloctinencia general de Sicília en el mes de novembre de 1355; l'altra, Elionor, pogué preparar l'unió de la Catalunya ab l'illa, ajudada pel seu marit y ab el pretext d'aconsellar al seu germà.

La noticia de la mort d'En Lluís, que no arribà a Aragó fins al desembre de 1355 per mitjà del mandatari català a Sardenya En Riambau Corbera,¹ sembla que no va afectar pas massa la germana. No es que manquessin, per encàrrech d'ella, relacions directes d'Orland d'Aragó sobre la mort del germà. Però, pel demés, la lletra de condol d'Elionor, datada 'l 23 de janer de 1356, no revela pas un sentiment gayre profund.

Es en aquesta ocasió quan se manifesta ab tota claretat l'interès que tenen els soberrans d'Aragó per a que les coses de Sicília s'arrangin de la manera més favorable. El Rey Pere suplica immediatament al Papa Innocenci VI y personalment la dispensa de matrimoni en favor de Frederich y Constança, l'antiga promesa de Lluís, sollicitant al ensemps el reconexement del Rey de Sicília. Ab el ben entès que, quan aquests desitjos del Rey En Pere haguessin estat suficientment estudiats per la Curia, tres cardenals s'encarregarien de portarlos a terme.² Però, malgrat de les repetides informacions favorables que'ls emissaris trameteren d'Aragó a Sicília durant el curs del any següent, les negociacions catalanes acabaren ab un resultat deplorable en la Curia, hont els anjovins treballaven un contra-joch a tota finor y vela : el Papa concedia efectivament la dispensa sollicitada, però no'l reconexement a aquest Rey de Sicília com abans no l'havia concedit als seus predecessors.³

Els enemichs, en particular Robert de Tarent, germà del Rey Lluís de Nàpols, y Francesch Palizzi no s'amagaven gens de dir el qu'era y 'l que no era de Frederich III davant la Curia, propalant noticies del seu estat físich y mental o de noves derrotes sofertes per les seves tropes. Elionor va sortir mantes vegades a aturar

1. ACA, 1566, f. 17 y seg.

2. ACA, 1566, f. 30. FINKE, inèdit.

3. ACA, 1566, f. 87.

que s'escampessin semblants rumors.¹ Ella fou qui encarregà a diferents cardenals la vigilància dels interessos d'Aragó y qui s'esforçà en desvirtuar totes les falses informacions en quant li era possible.² Axí, segons ella, el Rey disfrutava d'una salut immillorable mentre a la Curia s'entretenien parlant d'una malaltia incurable que afligia a Frederich y 'ls anjovins, en realitat, no possehien sinó dèu localitats absolutament insignificants en la vall de Mazzara.³ Però a la Curia, poch cas, per no dir gens, se feya d'aquestes explicacions d'Elionor, y fins les seves demandes personals quedaven sense obtenir èxit. Quan se va dirigir en sollicitut de dispensa del Interdit, s'axecà una protesta contra la seva demanda a l'audiència papal,⁴ y fent cas omís de prometenses anteriors, el seu confessor A. Batle fou oblidat quan la provisió del bisbat de Mazzara. La nota de reclamació dirigida per Elionor al castellà d'Amposta y a diversos cardenals no va poder fer mudar en res les coses.⁵

En aquells moments l'afer més important el constituía l'arranjament dels assumptes sicilians. Elionor va demanar pel germà Frederich l'apoy d'Orland d'Aragó y d'Artal d'Alagó, fill del difunt vicari general. Segons axò Orland devía portar a terme la coronació de Frederich y ferse seves la noblesa y les ciutats per als plans d'unió matrimonial siciliano-aragonesa.⁶ Una vegada ja signat pels aragonesos el pacte de matrimoni entre Frederich y Constança 'l dia 21 de setembre de 1356, En Pere III va trametre a En Francesch de Bellcastell a recollir la confirmació dels sicilians.⁷ A partir d'allavors les lletres d'Elionor exposen preferentment l'interès paternal ab qu'ella y 'l Rey seguexen tot ço que afecta a En Frederich y al imperi insular;⁸ ella creya potser aquesta la millor manera de filtrar els seus plans egoistes entre 'ls sicilians. Però hom cerca en va les proves d'aquell interès paternal. No va passar pas sols una vegada que a Sicilia s'havien d'acontentar ab promeses buydes que'ls sicilians acceptaven agrahits y confiats y a les quals responien

1. ACA, 1566, f. 39 v. y seg. A 13 de febrer de 1356 Elionor a Innocenci VI.
2. ACA, 1566, f. 44. FINKE, inèdit.
3. ACA, 1566, f. 49. Perpinyà, 18 de maig de 1356.
4. ACA, 1566, f. 42. FINKE, inèdit.
5. ACA 1566 f. 49.
6. ACA, 1566, f. 30. FINKE, inèdit.
7. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 8, cap. 54.
8. ACA, 1566, f. 87. A Lleyda, el dia 20 d'octubre de 1356 Elionor a Artal d'Alagó.

axí mateix ab promeses que a res comprometien. Axí, quan una vegada l'emissari d'Elionor, En Berenguer Carbonell, fou portador d'una relació favorable sobre 'l curs de les negociacions seguides a la Curia y al mateix temps portador de la nova que prometia l'arribada a Sicília d'una flota d'auxili composta de quaranta galeres com a garantia del pròxim trasllat de la nuvia del Rey, Constança, a Sicília, En Frederich conferí al dit emissari 'l càrrech de canceller, es a dir : l'aconsolà ab belles paraules esperançadores de que ocuparia la primera vacant qu'hi hagués.¹ El fet es que Carbonell no arribà may a regir la Cancillería de Sicília.

Després de la tornada de Carbonell a Catalunya, les demandes d'auxili procedents de Sicília's feren més notories² y trobaren ressò. Però, ab tot, la resposta que pervingué al imperi insular va ésser altra vegada negativa, tota vegada que, en aquells moments, les forces aragoneses de combat eren reclamades per la guerra que l'Aragó tenia empenyada ab Castella. Y no obstant, En Pere III duya l'intenció de dedicarse de ple als assumptes sicilians un cop arribat eventualment a un acort en aquella qüestió. Durant tot l'hivern els sicilians esperaren d'un dia al altre l'ajut demanat. Fou en va. Y, entretant, els anjovins havien pres Milazzo y Palerm y celebraven llur entrada a Messina 'l dia de Nadal del any 1356. En axò, dues germanes d'Elionor, Blanca y Violant, anaren a parar a Nàpols en calitat de presoneres, mentre qu'En Frederich y Eufemia emprenien la fugida cap a Catania. Estant en aquesta situació tan apurada, el Rey y la noblesa de Sicília al ensemps que'l governador de Sardenya, rebien una prova de la simpatía aragonesa. Emperò tota l'ajuda que de moment els aportaven els aragonesos se reduhía a la decisió de trametre a la cort de Sicília, En Berenguer Carbonell, l'hàbil representant dels propis desitjos, com a conseller permanent.³

Al començament del any 1356 ja eren cosa coneguda al regne insular els fins que perseguia Aragó. El jurisconsult Perrono de Terminis comparexía a Messina y exposava públicament y minuciosa les pretensions d'Elionor qu'arribaven fins a vindicarse com a filla

1. Giuseppe CONSENTINO, *Cod. dipl. Fed. III...*, Documenti, 9, 189, n.º cccv.

2. Giuseppe CONSENTINO, *Cessione del Regno di Sicilia...* Archivio Storico Siciliano, N. S. 7 (Palerm, 1883), 184 y segs.

3. ACA, 1566, f. 116 y segs. FINKE, inèdit.

hereva de Sicília.¹ Els sicilians, ja sobre avís, no's trobaren des-
previnguts ja més quan Carbonell, a la primavera del any següent,
y en nom d'En Pere y d'Elionor, cursà una nova proposició,
consistent en abdicar l'imperi insular en favor d'Aragó. Car En
Frederich, donat que no tenia herèus lligítims, bé podia pensar
en Elionor o en algun dels seus fills. La seva abdicació, segons la
proposta, devia comprendre l'illa de Sicília, els ducats d'Atenes y de
Neopatria, que ja li pertanyien políticament de molts anys ençà,
l'illa Gerba, vehína de les costes africanes, y 'l ducat de Carintia
que constituía l'herencia materna dels germans sicilians. Com a
compensació de tot axò, Aragó s'obligava a trametre a Sicília
un representant permanent y capacitat per a una bona regencia
y a destacarhi forces militars per a combatre els anjovins.² Ab
aquestes condicions, a les quals En Frederich afegí encara la de no
retardar la vinguda de la seva núvia, el Rey de Sicília consentí en
l'abdicació proposada pel Rey d'Aragó, principalment pel fet que
l'imperi insular, ja per rahó de «testaments anteriors», havia d'anar
a mans de Catalunya al morir el Rey sense dexar fills.³ En Fre-
derich, axí les coses, va procurar que'l pacte tramès per Aragó fos
posat a disposició de la germana, rubricat per la noblesa y les
comunitats de Sicília, y feune portador el mateix emissari que
poch temps abans havia reclamat l'ajut aragonès.⁴

Als aragonesos prou 'ls semblava qu'havien aconseguit l'ob-
jectiu final de llur política siciliana. Però havien de transcórrer, en-
cara, alguns anys; anys de lluytes enconades que diferiren l'unió de
Catalunya y l'imperi insular de tant temps cobejada.

El sicilià que ja havia hipotecat la seva patria, esperava també
ara en va 'l compliment de les condicions estipulades. Cert es que'ls
seus parents de Catalunya enviaren dos vaxells y una galera, però
també s'esforçaven en fer veure que per a la defensa del país bas-
taven quatre galeres catalanes que ja estaven al servey d'En Fre-
derich. Y es qu'a la Corona d'Aragó estaven plenament segurs de

1. ACA, 1566, f. 52.

2. ACA, 1566, f. 118. Instrucció d'embaxada per En Berenguer Carbonell, sense data.
Vid. anex I, 441.

3. ACA, 794, *Pergaminos de Alfonso III*. 29 de març de 1334. Testament de Frederich II.
Comp. l'extret, ZURITA, *Anales*, 2, ll. 7, cap. 39.

4. Giuseppe CONSENTINO, *Cessione del Regno di Sicilia...* Archivio Storico Siciliano, N. S. 7 (Pa-
lerm, 1883), 184 y segs., doc. I, 196 y seg.

la victoria : car Elionor va pregar manifestament al seu germà que fes el favor de no deslliurar may del llur empresonament eventual el Rey y la Reyna de Nàpols sense abans tenir el consentiment d'En Pere el Cerimoniós.¹

Fracassats els plans de conciliació castellano-aragonesa al istiu de 1357, Aragó mateix va tractar de procurarse ajut foraster ab el qual Elionor esperava qu'hi guanyaria al mateix temps també 'l seu germà. L'ocasió era favorable, perque Abu Inan, Rey de Fez y del Marroch, havia obtingut, per mediació del seu emissari Xariffe en negociacions previes tingudes a Saragossa, el prolongar per cinch anys més en el tractat de Carinyena del 10 d'agost de 1357, la pau signada anys abans entre 'l seu imperi y Aragó.² Y Elionor, a seguit de deliberació personal ab l'emissari marroquí, va fer demanar a Abu Inan, per mitjà de Xariffe y l'emissari d'ella, el mallorquí Perico dez Porcell, que volgués fer extensiva aquella pau a Sicilia. Axí, els nous aliats haurien de disfrutar durant un període de deu anys dels aventatges polítichs y econòmichs consegüents sense perjudici de la prohibició papal en l'aspecte comercial. La seguretat d'abdós països devía ésser garantida per una lluyta comú contra 'ls corsaris. Y axí, ab l'excusa que'ls malehits corsaris havien procedit també en altre temps contra 'ls anjovins, Elionor demanava ajut militar a Abu Inan. La qual cosa bé podia fer ell, posat que tenia trenta galeres equipades; i posantne només que la meytat a disposició del Sicilià y dexantli, demés, cinch cents homes de la seva cavallería, el germà quedaria servit abastament. En Perico dez Porcell s'arreglaría per fer signar de seguida 'l pacte a Abu Inan y portarlo a Sicilia, o, en cas d'urgencia, a Aragó mateix, hont Elionor, ab plens poders que li faría entretant el seu germà, pensava dexar enllestit l'assumpte, per tal que l'ajut marroquí en favor de Sicilia pogués entrar ràpidament en vigor. Aragó mateix s'oferí a facilitar el transport de les tropes marroquis suministrant vaxells de

1. Giuseppe CONSENTINO, *Cessione del Regno di Sicilia...* Archivio Storico Siciliano, N. S. 7 (Palerm, 1883), doc. II, 199. El dia 30 de juliol de 1357, arriben a Sicilia dues galeres catalanes d'auxili. — ACA, 1566, f. 144 v. FINKE, inèdit. Carinyena, 13 d'agost de 1357. Elionor a Frederich III.

2. Ernest MERCIER, *Histoire de l'Afrique Septentrionale depuis les temps les plus reculés jusqu'à la Conquête française 1830* (Paris, 1888), 2, 296 y segs. — Sobre les relacions dels aragonesos ab els Merinides, comp. L. DE MAS LATRIE, *Traité de Paix et de Commerce et Documents divers concernant les relations des chrétiens avec les arabes de l'Afrique septentrionale au moyen-âge* (Paris, 1866), 229 y seg. — Pacte de Carinyena, doc. p. 325.

Sardenya.¹ Res sabèm de la realisació d'aquesta projectada aliança siciliano-marroquí.

De fet, semblava que la situació de Sicília prengué un cayent més favorable. En Frederich havia pogut notificar a Aragó una gran victòria obtinguda contra 'ls anjovins, y la versió segons la qual Carles Delfí de Viana, per ordre de l'Emperador Carles IV, avançava ab un exèrcit contra Nàpols, feya esperar un ulterior desplaçament de la pressió enemiga.² Y quan, finalment, Constança, en 1361, va entrar a Sicília, se despertà altra vegada encara l'esperança que revisqués la dinastia aragoneso-siciliana. Però ja en 1363, nascuda l'hereva Maria, passà a millor vida la Reyna de Sicília.³ Desde allavors el predomini del imperi insular caygué sense obstacles en mans dels enemichs, principalment perque En Frederich mateix, ja en 1366, a propòsit de nous projectes de matrimoni, prengué en consideració 'l fet d'una aliança ab la dinastia enemiga.

Però 'l mateix Rey confessa trobarse sense força davant la situació caòtica interior,⁴ fins al punt de salvar per casualitat felix la seva vida d'un atemptat.⁵ Els aragonesos de Sicília perderen paulatinament fins la darrera mostra de confiança en les disposicions de llur Rey. Y 'l malestar y 'l descontent s'agreujaren considerablement també en els ducats d'Atenes y Neopatria pertanyents a Sicília. Repetides vegades els catalans de Grecia's dirigiren a Aragó en demanda d'auxili, fins que, per últim, en 1370, ho feren declarantse feudataris d'Elionor. La Reyna llavors contestà fent remarcar que si ella no havia intervingut per res fins ara, era per no perjudicar a l'autoritat del seu germà dintre 'ls ducats; però, al mateix temps, ella buscà la manera d'induhir En Frederich al abandonament dels dits ducats, posat qu'En Pere creya poderlos reclamar de dret com a dot qu'eren de la seva cunyada Blanca de

1. ACA, 1566, f. 140 v. y segs. Carinyena, a 13 d'agost de 1357. Elionor a Berenguer Carbonell, y Frederich III, f. 147 v. Elionor a Abu Inan (en castellà), f. 148. Instrucció d'embaxada per a En Perico dez Porcell. Vid. anex II, 441 y seg.

2. ACA, 1566, f. 140 v. y segs.

3. PLATIENSIS, BSS, 2, caps. 63-67. — ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, cap. 50.

4. Giuseppe CONSENTINO, *Le Nozze del Re Federico III con la Principessa Antonia del Balzo* (Palerm, 1895), 10.

5. *Chronachetta del sec. XIV. 1370*. Archivio Storico Siciliano (Palerm, 1897). *Aneddoti Siciliani V. Serie*. — Domenico SCHIAVO, *Memorie per servire alla storia letteraria di Sicilia*, 2 (Palerm, 1756), 236-53.

Sicília, muller del comte d'Empúries. Y, sense esperar quina pogués ser la decisió de Frederich, Elionor tramet En Bernat Cunill y En Bernat del Rey perque prenguin possessió dels ducats y rebin l'homenatge de sumissió dels catalans de Grecia.¹

Després, com abans y sempre, els catalans consideraven el problema sicilià com l'afer llur més propi. D'altra banda, En Frederich era cada vegada més arrossegat cap al partit dels enemichs. En l'any 1372 accedí ab els anjovins a concertar una pau que denunciava tot d'un cop tots els tractats anteriors existents ab Catalunya, y prenía en matrimoni una néta de la seva «consanguinea carissima», de la Reyna de Nàpols, N'Antonia de Balzo, filla del duch d'Andria. Es allavors que'ls anjovins y'l Papa fan, com abans, causa comú en contra d'Aragó. Segons el tractat de pau, la Curia, que patrocínava la successió femenina, se reservava 'l dret de decidir sobre la futura successió al soli reyal de Sicília. En el cas de mancar successor desitjable, la Reyna Joana de Nàpols havia d'entrar en possessió de l'herencia, però, al acabarse la branca de la seva casa, l'imperi insular retornaria a mans del Papa, com a feude caygut en desherencia. En Frederich s'havia d'obligar al compliment del tractat per jurament prestat, no sols davant el Papa, sinó també davant la Reyna anjovina.²

Aquestes disposicions varen provocar una viva oposició entre 'ls catalans. La protesta qu'En Pere adreçà a la Curia va acabar ab la concessió d'acceptar l'investidura papal contra 'l reconexement de les seves pretensions al heretatge del imperi insular.³ Elionor, per la seva banda, trametia En Guillem de Serra a son germà perquè recordés a la noblesa y a les ciutats de l'illa 'l jurament que li havien prestat en 1357, a conseqüència del tracte sobre la successió al regne convingut amb son germà.⁴ La resposta, una lletra d'En Frederich, datada el 29 d'abril de 1375, darrera peça de la correspondencia

1. ANTONI RUBIÓ Y LLUCH, *La Grecia catalana*. Anuari, VI (Barcelona, 1913-14), 405 y segs. Comp. l'instrucció d'embaxada per a Cunill y del Rey en Prósper de BOFARULL Y MASCARÓ, *Colección de Documentos inéditos de la Corona de Aragón*, 7 (Barcelona, 1851), 65 y seg., CLXI.

2. CAESAR BARONIUS-RAYNALDUS, *Annales Ecclesiastici*, 7, 207 y segs. 1372. — GIUSEPPE CONSENTINO, *Le Nozze del Re Federico III con la Principessa Antonia del Balzo* (Palerm, 1895). Comp. la taula genealògica II.

3. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 10, cap. 22.

4. ACA, 1583, f. 105. FINKE, inèdit. Elionor a Artal d'Alagó, als nobles y a les ciutats (seixanta cinch destinatariis).

cursada entre les germanes, y que no fou enviada fins després de morta Elionor, no contenia altra cosa que frases evasives.¹

Després de passada a l'altra vida per una casualitat desgraciada, y després de curt matrimoni, la segona muller de Frederich,² y mentre ell, ja viu, demanava la mà de la qu'havia d'ésser la seva tercera esposa, una filla de Bernabo Visconti, fou sorprès, axí mateix, per la mort al any 1377.³

No mancaren pas aviat pretendents, d'entre 'ls partidaris en lluyta, a la filla hereva de Sicília, Na María, encomanada pel difunt a la tutoria d'Artal d'Alagó. El Papa, els anjovins y 'ls catalans feyen tot lo possible per obtenir la mà de la filla del Rey, cada un per al seu candidat.⁴ De primer antuvi va fracassar En Pere en el seu plan d'unir María ab la seva casa, perque 'l seu fill gran, En Joan, hi va renunciar negantse rodonament a sacrificar als aventatges polítichs el matrimoni per amor que tenia projectat ab Violant de Bar.⁵ Ab tot, ja que no altra cosa, En Pere aconseguí impedir el casament de María ab Joan Galeazzo, fins qu'En Ramon de Montcada, en una decisió ràpida, raptà cap a Licata l'hereva de Sicília en l'any 1379, duentla un any més tart a lloch segur, al castell d'Agosta, a la costa oriental de Sicília, per tal qu'axí no estés sotmesa a altra influencia que no fos la d'Aragó.⁶ Assegurat axí, En Pere, en 1380, va traspassar al seu fill petit, En Martí d'Exerica, el regne insular, reservantse per durant la vida tots els drets de Rey.⁷ Ab tot, l'unio de l'illa ab Catalunya, com a solució y acompliment de tots els pactes vinculats ab l'herencia, no pogué realitzar-se fins a principis del sigle xv.

Dintre del domini insular, pervingut en altre temps a Aragó per la filla de Manfred, En Frederich II, en el seu testament disposant l'ordre de successió a la corona, s'esforçava en descartar pretensions de la línia femenina en favor de la casa d'Aragó.⁸

1. Giuseppe CONSENTINO, *Cessione del Regno di Sicilia...* Archivio Storico Siciliano, N. S. 7 (Palerm, 1883), 194; doc. IV, 202.

2. LA LUMIA, *Storie*, 2 (Palerm, 1882), 228 y seg.

3. Antoni RUBIÓ y LLUCH, *La Grecia catalana*. Anuari del Institut d'Estudis Catalans, 5 (Barcelona, 1913-14), 484.

4. Theodoricus de NYEM, *De scismate libri tres rec. G. Erler* (Leipzig, 1890), 21 y segs.

5. BOFARULL, *Condes*, 2, 289.

6. LA LUMIA, *Storie*, 2 (Palerm, 1882), 253 y segs.

7. Ernst Alexander SCHMIDT, *Geschichte Aragoniens im Mittelalter* (Leipzig, 1828), 310 y segs.

8. ACA, 794, *Pergaminos de Alfonso III*. 29 de març de 1334. Extracte en ZURITA, *Anales*, 2, H. 7, cap. 39.

Malgrat tot, Elionor, en 1357, se reservava per la vida, y d'una manera terminant, tots els drets sobre Sicília,¹ per tal d'instituir allavors herèu de Sicília, d'Atenes y de Neopatria, de Carintia y del Tirol al seu segon fill, Martí d'Exerica.² Y com En Frederich III havia constituit la seva única filla María per hereva del regne, els aragonesos varen reclamar llarch temps per a ells el dret de la seva tutoria. Els drets d'En Frederich a les propietats hereditaries alemanyes havien de passar al seu fill ilegítim Guillèm.³

Com a conseqüència, l'Infant Martí va traspasar els seus drets damunt l'imperi insular al seu fill del mateix nom que ell, prenent el tal fill, per muller, l'hereva de Sicília en 1390.⁴ En Martí de Sicília, al qual En Martí d'Aragó havia instituit herèu universal en 1407,⁵ dexava, al morir dos anys més tart, en herencia les terres de Sicília al seu pare,⁶ a qui En Pere y N'Elionor ja de temps havien designat com a successor del regne insular. Ab axò esdevenia, finalment, realitat, en 1409, l'unió de Catalunya ab l'illa de Sicília.

III

POLÍTICA CARINTIA Y TIROLESA D'ELIONOR

La Carintia y 'l Tirol havien de pertànyer a Aragó segons testaments dels Reys sicilians y aragonesos de la segona meytat del segle XIV,⁷ pel fet que Elisabet, la filla hereva del duch Ot de Carintia,⁸ s'havia emmaridat en 1323 ab el Rey Pere II de Sicília.

1. ACA, 1566, f. 118. Instrucció d'embaxada per a En Berenguer Carbonell, sense data. Vègis més amunt, A II, 365.

2. ACA, 1537, f. 152. A 12 de juny de 1374. Testament d'Elionor. Vègis més avall, A III, 376; V, 389. — Antonio de BOFARULL, *Crònica del Rey de Aragón Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850), 391.

3. LA LUMIA, *Storie*, 2, 231, 310, 337 y segs.

4. LA LUMIA, *Storie*, 2, 310, 337 y segs.

5. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 10, cap. 89. A 2 de desembre de 1407. Testament del Rey Martí d'Aragó.

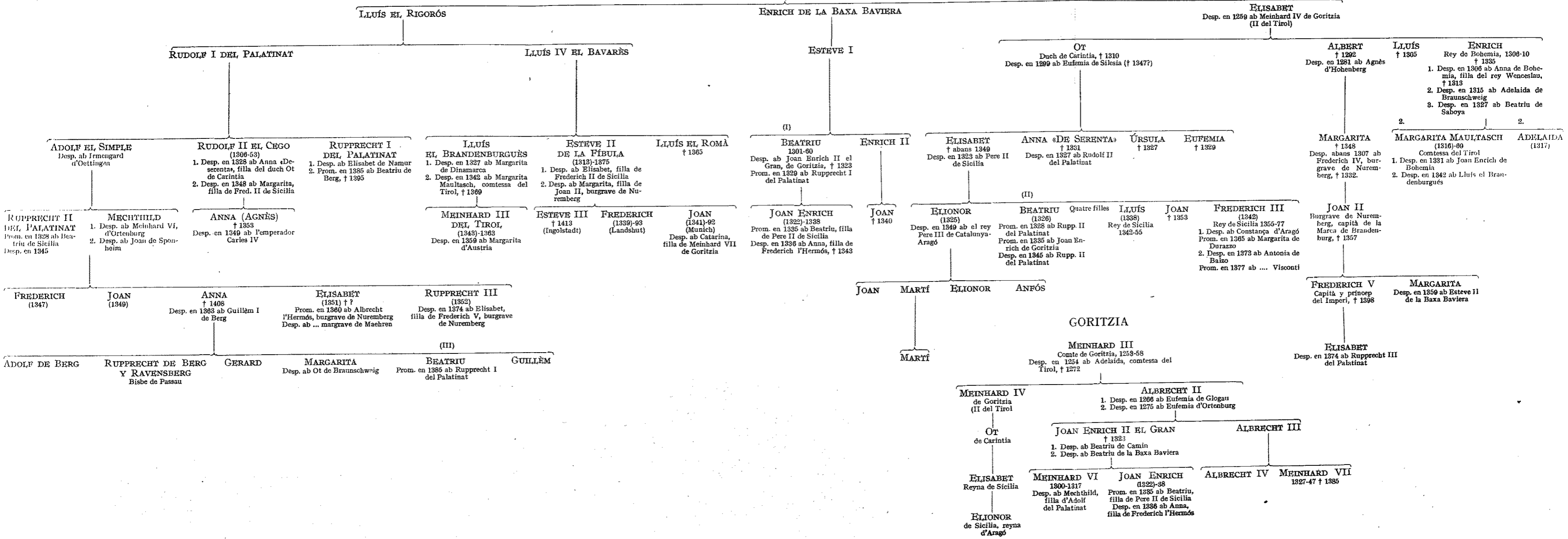
6. BOFARULL, *Condes*, 2, 293. A 24 de juliol de 1409. Testament del Rey Martí de Sicília.

7. ACA, 1537, f. 152. Testament d'Elionor, 12 de juny de 1374. Vègis més amunt, A II, 370. — LA LUMIA, *Storie*, 2, 231, 310, 337 y segs. Convenis d'herencia del Rey Frederich III de Sicília. — ZURITA, *Anales*, 2, ll. 10, cap. 89. Testament del Rey Martí d'Aragó, 2 de desembre de 1407.

8. Heinrich FINKE, *Acta Aragonensia*, 2 (Berlín, 1908), 736 y seg., n. 435. — Fedor SCHNEIDER, *Johannis Victoriensis Liber Certarum Historiarum. Scriptores Rerum Germanicarum in Usum Scholarum* (Hannover, 1909-10), 1, 265; 2, 231. — Robert DAVIDSOHN, *Beiträge zur Geschichte des Reichs und Oberitaliens aus den Tiroler Rechnungsbüchern des Münchener Reichsarchivs*. MÖIG, 37 (Viena, 1917), 222 y seg. — N'Enrich, Rey titular de Bohemia, va prescriure 'l dot a la seva neboda

III
RELACIONS BÀVARO-GORITZIANO-ARAGONESES
(Comp. Anexos III-V y 1 Supplement)

OT II L'AUGUST
Comte palatí, duc de Baviera, † 1253

Durant més de cinquanta anys Sicília y Aragó reclamaren aquell heretatge que prometia per primera vegada a les emparentades dinasties la possibilitat d'entrar en possessió de terres alemanyes.

Mentre que la Caríntia, al acabar-se, en 1335, la línia successora del duc de Görz, havia passat a la família dels Habsburgs, seguí al Tirol encara llargues dècades una interessant lluyta per a la successió, en la qual prenien part les dinasties alemanyes més poderoses. Y com durant llarg temps les demandes infundades alternessin ab renunciés sense cap eficàcia, la confusió en que's presentava l'afar sota 'l punt de vista jurídic va atreure nous pretendents, entre ells als aragonesos.¹

Pel que sembla, no s'havia arribat may a estatuir cap mena de conveni referent a l'herència, entre 'ls ducs de Caríntia y 'ls catalans. Es cert qu'En Lluís el Bavarès reconeixia documentalment, y d'una manera taxativa, per tracte hagut ab el Rey titular Enrich de Bohèmia, darrer duc de Caríntia, el dret de successió a l'herència per a la línia femenina,² però aquest dret no trigava gayre a ésser invalidat per nous tractats del Rey Enrich. Els pretendents catalans, representats per Elisabet, podien, demés, fonamentarse en privilegis del seu pare Ot, el major dels germans-duchs. Finalment, el duc Ot havia posat a nom de la seva muller Eufèmia de Silesia, poch després de la boda, rendes procedents de jurisdiccions tiroleeses,³ les quals, ampliades ab la compra d'altres béns del Tirol,⁴ foren pretendudes més tart pels sobirans d'Aragó.

Elisabet. Probablement per axò's troben en la literatura siciliana indicacions de que Elisabet era filla d'Enrich. Axi Giuseppe CONSENTINO, *Le Infanti Margherita e Beatrice, sorella e figliuola del Re Pietro II*. Archivio Storico Siciliano, 11 (Palerm, 1887), 398. — V. BAZZO, *Note Storiche Siciliane del Secolo XIV* (Palerm, 1882), cap. 14, 509. — LA LUMIA, *Storie*, 2 (Palerm, 1882), 11. — ROCCHUS PIRRUS, *Chronologia Regum Siculum. Sicilia sacra*, 46 (Palerm, 1733). — Pel contrari, ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, cap. 15, senyala a Elisabet com a filla d'En Joan de Bohèmia. Comp. COHN-VOIGTEL, *Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten*, 1 (Braunschweig, 1871), taula 43. Comp. taula genealògica III.

1. HUBER, Alfons, *Geschichte der Vereinigung Tirols mit Oesterreich* (Innsbruck, 1864).

2. *Loc. cit.*, 14; *Regest*, 190, n. 25. — Flaminio Heinrich HAUG, *Ludwig V. des Brandenburgers Regierung in Tirol*. FMGT, 3 (Innsbruck, 1906), 259.

3. Del casament y del dot ne tracta Michael PIRCHSTALLER, *Die Beziehungen der Herzoge Otto, Ludwig und Heinrich von Kärnten*. *Zeitschr. des Ferdinandeums*, III, cuadern 50 (Innsbruck, 1906), 282. — Justinian LADURNER, *Euphemia Herzogin von Kärnten, Gräfin von Tirol*, AGATuV, 1 (Innsbruck, 1864), 108 y segs. El mateix autor, en *Regesten aus Tiroler Urkunden*, AGATuV, 2 (Innsbruck, 1865), 387, n. 325. — Max STRAGANZ, *Zur Geschichte des Klarissenklosters in Meran*, FMGT, 4 (Innsbruck, 1907), 119 y seg.

4. Justinian LADURNER, *Die Edlen von Wanga, die Aeltern*, AGATuV, 2 (Innsbruck, 1865), 270 y seg. — El mateix autor en *Regesten aus Tiroler Urkunden*, AGATuV, 2 (Innsbruck, 1865), 393, n. 368.

Els drets d'Eufemia a les jurisdiccions de Sarnthein, Ritten y Kastellruth, junt ab els que tenia a Marling, constituïen la seva viudetat, ab la qual cosa Enrich volgué assegurarla en l'any 1311. A més de la percepció d'una renda de 900 marchs anuals procedents de les jurisdiccions, Eufemia podia provehir el càrrec de jutge o de curador a elecció seva, y disfrutar dels beneficis econòmichs consegüents. A la mort d'Eufemia, Enrich portava l'intenció de reclamar els seus drets per a ell y 'ls seus herèus, mentre que'ls successors del duch Ot y d'Eufemia quedaven relegats a segon terme.¹ N'Enrich atorgà més tart a la duquessa viuda 'l dret de lliure disposició sobre una part de les seves rendes.²

Ab la força d'aquesta concessió, Eufemia, vivent encara, instituí hereves a les seves filles Anna y Elisabet, axí com a les seves nétes Beatriu y Elionor.

Axí, dels béns tirolesos d'Eufemia, el comtat de Sarnthein havia d'ésser d'una certa importància per a la política aragonesa. Aquella antiga demarcació judicial, en altres temps residència dels comtes d'Éppan, que'l duch Meinhard IV de Carintia havia arrebatat al bisbe de Brixen en 1273, abarcava, en lo essencial, l'alta vall del Talfer.³ Situats al nord de Bozen, els moradors d'aquell clos geogràfic conservaven d'una manera especialíssima les seves característiques germàniques.⁴ Y axò malgrat que, durant tota l'Edat mitjana, dos poders polítichs y dos poders eclesiàstichs sostingueren llurs drets al antich «comtat» d'Éppan. Segons versions, desde'l tractat de Verdun la línia divisoria entre Italia y 'l Sacro imperi romà partia 'l comtat en dues meytats : una meytat nord y una altra meytat sud.⁵

1. ILRA, II, 2119; St. Zenoberg, 24 de setembre de 1311. El rey titular Enrich de Bohemia, duch de Carintia, atorga a Eufemia, com a viduari, les rendes procedents de les jurisdiccions tiroleses. Vid. anex III. Extracte en Justinian LADURNER, *Euphemia*, AGATuV, I (Innsbruck, 1864), 116 y seg.

2. Albert JÄGER, *Geschichte der Landständischen Verfassung Tirols*, I (Innsbruck, 1861), 420, cita un document que s'hi refereix del Rey Enrich per a Eufemia, datat a Tirol a 7 de desembre de 1327 «que posseix l'autor». Els papers dexats per Jäger són inassequibles. Comp. Max STRAGANZ, *Zur Geschichte des Klarissenklosters in Meran*, FMGT, 4 (Innsbruck, 1907), 119, nota 1.

3. Els resultats més recents d'investigació sobre Sarnthein se troben en Otto STOLZ, *Politisch-historische Landesbeschreibung von Tirol*, manuscrit, p. 243 y segs., n. 86. L'autor me va permetre amabilíssimament la consulta del seu manuscrit. Comp. Joseph EGGER, Otto STOLZ, *Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer* (Viena, 1910), fulla 22.

4. Joseph TARNELLER, *Die Hofnamen im Burggrafenamt und in den angrenzenden Gemeinden*, AÖG, 101 (Viena, 1911), 245.

5. ... *Die Kirche des heiligen Vigilius; Kulturgeschichte des Bistums und der Bischöfe von Trient*, I (Bozen, 1825), 40; 2 (1828), 281. — Karl ARZ, Adelgott SCHATZ; *Der deutsche Anteil des Bistums Trient* (Bozen, 1905), I, nota 2. Curs de la línia de frontera.

La meytat nort pertanyía al comtat Noricum, es a dir al bisbat de Brixen, mentre que l'altra meytat se comptava com a pertanyent a Bozen, es a dir al Trentí.¹ Mercès als bons camins, se creà florent, fins ja ben entrat el segle XIII, un important comerç de pas entre les valls del Etsch y del Eisach en la vía freqüentadíssima que travessava les dues meytats del comtat y que facilitava evitar les duanes de Brixen.²

Aparentment, y per primera vegada, Eufemia disposava dels seus drets sobre Sarnthein, quan els atorgava com a dot de la seva filla Anna,³ la qual s'emmaridà, en 1328, ab Rudolf II del Palatinat.⁴ Un testimoni eloqüent de la dita concessió 'l constitueix el nom de la comtessa del Palatinat, qu'es anomenada «Anna de Serenta, dicta Sarenstein».⁵

N'Elisabet, la filla més gran d'Eufemia, Reyna de Sicilia desde l'any 1323,⁶ no 's preocupà tant de la part d'herencia materna. Les seves ambicions tendien a recobrar la propietat del pare, o sigui 'l ducat de Carintia. El conveni del seu oncle, el Rey Enrich, ab els Habsburgs no destorbà gran cosa 'ls seus plans, principalment pel fet d'haver ja ell, poch abans de la seva mort, concedit, d'una manera manifesta, la successió del Tirol al seu nebot y pupil En Joan Enrich de Görz.⁷ Pochs anys després se treballaven gestions de matrimoni per unir En Joan Enrich de Görz ab Beatriu, filla d'Elisabet, per tal de consolidar les relacions siciliano-gorizianes, al qual fi, ja abans, en 1330, s'encaminava 'l projecte de boda entre 'l duch Ot el Jovial d'Austria y una filla d'En Pere II de Sicilia.⁸ Tot estava ja arreglat: la dispensa era concedida, el prometatge ja convingut y preses totes

1. Otto STOLZ, *Politisch-historische Landesbeschreibung von Tirol*, manuscrit, p. 244 y segs.

2. Joseph TARNELLER, *Die Hofnamen im Burggrafenamt*, AöG, 101 (Viena, 1911), 245.

3. Justinian LADURNER, *Euphemia...* AGATuV, 1 (Innsbruck, 1864), 115.

4. Robert DAVIDSOHN, *Beiträge zur Geschichte des Reichs und Oberitaliens aus den Tiroler Rechnungsbüchern des Münchner Reichsarchivs, 1311-1312-1341*, MÖIG, 37 (Viena, 1917) 401. — KOCH UND WILLE, *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein 1214-1508*, publicat per la Comissió històrica de Baden, 1 (Innsbruck, 1894), n.º 2033, 2045 y 2133.

5. Wiguleus HUNDIUS, *Bairisches Stammenbuch*, primera part (Ingolstadt, 1585), 78. — CORONINI, *Tentamen*, 2 (Viena, 1753), 249. — Ladislaus SUNTHEIM, *Familia Palatinorum*. OEFELE, *Scriptores Rerum Boicarum*, 2 (Munich, 1763), 576. — HAM : Ms. 102; Ms. 126, f. 10, segle XIX.

6. Eugen HABERKERN, *Der Kampf um Sizilien, 1302-37*. BELOW, FINKE, MEINECKE, *Abb. zur mittleren und neueren Geschichte*, 67 (Berlin, 1921), 113.

7. Alfons HUBER, *Geschichte der Vereinigung Tirols mit Oesterreich* (Innsbruck, 1864), 21 y segs. *Regest*, 40, 42-44.

8. Fedor SCHNEIDER, *Johannis Victoriensis Liber Certarum Historiarum. Scriptores Rerum Germanicarum in Usus Scholarum*, 2 (Hannover, 1909-10), 136.

les disposicions referents al dot ab les quals s'assegurava a la filla del Rey una futura participació en tots els drets d'Eufemia,¹ fins, a la primavera de 1335, Elisabet havia tornat a fer un viatge al Tirol,² quan, tot d'un plegat y per rahons desconegudes, se va dexar córrer aquell plan de matrimoni.³ Però, malgrat haver fracassat els plans carintians d'Elisabet, ella instituí hereu del ducat al seu fill petit, En Frederich de Sicilia.⁴

No's pot dir ab certesa si Eufemia havíatras passat drets sobre Sarnthein a la seva néta gran de Sicilia, N'Elionor, com aquesta alegava després del seu casament, o bé si la Reyna aragonesa 'ls va usurpar al morir l'avía.⁵

Sigui d'axò 'l que's vulgui, a 28 d'octubre de 1350 els sobirans aragonesos trameteren Geralt Bruno de Diest, almoynier y precentor de la capella reyal,⁶ als prínceps civils y eclesiàstichs, a la noblesa y a les ciutats, a parents y amichs dintre l'imperi, els noms dels quals revelen un profund conexement de les localitats y dinasties, per tal de ferse càrrech d'aquesta qüestió d'herencia aragoneso-gorisiana. En aquella època s'inicien les relacions dels aragonesos ab els de Wittelsbach. Repetides vegades fou confiada a Beatriu, la germana d'Elionor, y al seu marit Rupprecht II, la protecció del heretatge alemany. Fins l'elector Rudolf II, la seva filla Agnès y 'l marit d'aquesta, l'Emperador Carles IV, feyen seves les demandes aragoneses. Elionor confiava guanyar per a la seva causa al mateix Lluís de Brandenburg, que llavors possehia 'l Tirol, y als seus dos

1. WSTA : a) Catania, 27 d'abril de 1335. Instrument notarial sobre les negociacions de matrimoni pactades en nom del Rey Frederich II y En Pere II de Sicilia.

b) Catania, 27 d'abril de 1335. Elisabet de Sicilia augmenta 'l dot de la seva filla Beatriu en 500 unces de plata.

c) Catania, 27 d'abril de 1335. Elisabet de Sicilia renuncia a favor de la seva filla als drets sobre la dextera futura de la duquesa viuda Eufemia. Vègis el Suplement « Contribució a la genealogia bavaresa », 449 y seg.

Vègis el text d'aquests tres documents en l'anex IV, 443-446. Sobre 'l mateix assumpte, foren redactats, ja 'l 25 d'abril, dos instruments notarians, segons el doc. IV a, p. 445. No 'ls hem trobat fins ara.

2. Justinian LADURNER, *Euphemia...* AGATuV, I (Innsbruck, 1864), 122 y seg.

3. Rudolphi CORONINI, *Tentamen Genealogico-Chronologicum Promovenda Seriei Comitum et Rerum Goritiae*, 3 (Viena, 1753), 171 y seg.; 250.

4. LA LUMIA, *Storie*, 2, 231.

5. Justinian LADURNER, *Euphemia...* AGATuV, I (Innsbruck, 1864), 137 y seg. Data de la mort: 4 d'abril de 1347. ILRA, II, 2118. A 26 de mars de 1347, Ried, Testament d'Eufemia. Vid. extracte en LADURNER, *loc. cit.* No's fa esment de la filla d'Eufemia, Elisabet, qui probablement morí abans.

6. Geraldus Bruno de Diest pertanyia a la noblesa de Brabant. Ell mateix no's podia arribar a trobar en l'arbre genealògic dels Diest.

que lo senyor Rey e la senyora Reyna los señores q' a su lado se
informan q' millor dar consell p'auer e auer. h. Omij

It q' lauda la dita informacio en p'ua d'arauer e mltos para sen cony
ab aglla e. i. u. os señores q' deya la romany aglla comen ab dita
senyor Rey e senyora Reyna p' tal q' en aglla affers p'ague p'auer
señors q' conuena. h. Omij

It q' si toba q' los barones Cavalleros queros e conuencidos de los d'os
Comar e ducar hagueste en coer d' dar p'auer e consenyo q' a
senyora e. i. die justino p' affers hagueste los d'os Comar e. i. du
pat p'auer e factu ab arabiner aver e mltos e. i. q'us p'auer
para y de los e. i. q'us h'nia p'auer ayo l'eros e. i. q'us p'auer
los quales ayora ab dita senyor Rey e Reyna / o trauer q' q'us
no ab la dita informacio q' tal que mltos h' q'us eff' lauda p'
ab dita senyor e senyora p'ague for en ayo ab maior eforca aglla
p'auer p'auer p'auer necessarios e p'auer. h. Omij

Regi negro q' d'os p'auer e. i. q'us p'auer e. i. q'us p'auer
p'auer p'auer

- p'auer beati d'usse baurie n'le porori ab carissime
- Reuendo p' p'auer p'auer d'usse p'auer n'le porori d' d'ereuer
- p'auer v'ro n'le porori Comar d' g'ere
- d'usse consularis e p'auer hominibus e. i. q'us p'auer
- p'auer stephano d'ua baurie
- Excellentissime at magnifice p'auer p'auer de q'us p'auer p'auer p'auer
- p'auer auguste ac regine boenue
- p'auer ludouico d' baurie Comar palatinus p'auer d' brandaborch
- p'auer p'auer d'ua baurie
- p'auer d'ua d' d'ech
- d'usse consularis e p'auer hominibus e. i. q'us p'auer
- Nobili v'ro ? n'le porori d' p'auer

germans Esteve II y Lluís el Romà. Aquests Wittelsbach y dèu altres individus senyalats, la majoria d'ells pretendents també al comtat de Görz, eren els encarregats d'informar detalladament a Bruno de Diest i d'aconsellarlo en secret, y 'ls reys demanaven d'ells confirmació per escrit qu'ells estaven disposats a reconèixer N'Elionor y En Pere com a senyors y amos en dret del Tirol, es a dir, de Sarnthein, y En Frederich de Sicilia com a successor de la Carintia per dret d'herencia.* Estem mancats absolutament de noti-

* ACA, 1534, f. 39, y segs. A 28 d'octubre de 1350 En Pere al emperador Carles IV. A 28 d'octubre de 1350 En Pere a Rupprecht II del Palatinat. Instruccions d'embaxada per a Diest, sense data. Vègis l'anex.V, 446 y seg. Llista de destinataris segons l'ordre primitiu, ab indicacions genealògiques y assenyalament bibliogràfic concernents a la lluyta per l'herencia del Tirol:

a) Carlos IV. Alfons HUBER, *Geschichte der Vereinigung Tirols mit Oesterreich* (Innsbruck, 1864), 26 y segs. Comp. Theodor LINDNER, *Karl IV. und die Wittelsbacher*, MÖIG, 12 (Innsbruck, 1891), 64 y segs.

b) Rupprecht II del Palatinat. Sigmund RIEZLER, *Geschichte Bayerns*. HEEREN, ÜKERT, GIESEBRECHT UND LAMPRECHT, *Geschichte der europäischen Staaten*, 20, òp. 2 (Gotha, 1880-89), 431 y segs.

c) Beatriu, esposa de Rupprecht II. Vègis el Suplement «Contribució a la genealogia bavaresa», 449 y seg.

d) Meinhard von Neuhaus, bisbe de Trient (Terente), 1349-62. NEEB UND ATZ, *Der deutsche Anteil des Bistums Trient*, 1 (Bozen, 1886), 35. Comp. també Flaminius Heinrich HAUG, *Ludwig V. des Brandenburgers Regierung in Tirol*, FMGT, 3 (Innsbruck, 1906-7), 295 y segs.; 4, 1 y segs.

e) Meinhard VII, comte de Görz «Averardov»: (N'Eberhard no figura en l'arbre genealògic goritzà). Alfons HUBER, *Geschichte der Vereinigung Tirols mit Oesterreich* (Innsbruck, 1864). Regest, 108 y 498.

f) Consellers y prohoms de Bozen (Bocche). De la pertanyença de Sarnthein a Bozen en parla Otto STOLZ, *Politisch-historische Landesbeschreibung von Tirol*, ms. p. 245a.

g) Esteve II de la Fibula, RIEZLER, *Bayern*, 3, y 59 y segs. HÄUTLE, *Genealogie*, 16, 18 y 111.

b) Agnès, muller de Carles IV, filla de Rudolf II y d'Anna de Serenta. Es nomenada Agnès, per bé que sovint alternen les variants Agnès y Anna, y de vegades es citada senzillament com Anna. COHN-VOIGTEL, *Stammtafeln*, 22 y 43.

i) Lluís V el Brandenburguès (de Brandeiberch). HÄUTLE, *Genealogie*, 12, 14. Flaminius Heinrich HAUG, *Ludwigs V. des Brandenburgers Regierung in Tirol*, FMGT, 3 y 4 (Innsbruck, 1906-7).

k) Lluís el Romà (Romulo). HÄUTLE, *Genealogie*, 12.

l) Conrad, duch de Teck (Dech), cap d'administració provincial d'En Lluís el Brandenburguès al Tirol, al qual, en 1348, foren hipotecades les jurisdiccions de Sarnthein, Ritten y Steinach. Karl PFAFF, *Geschichte der Herzoge von Teck* en els Anuaris de Württemberg publicats pel Negociat d'Estadística, any 1, quadern 112 (Stuttgart, 1846). Comp., també, Flaminius Heinrich HAUG, *Ludwig V...* FMGT, 3, 305.

m) Consellers y prohoms de Sarnthein (Cherten).

n) Joan II, burgrave de Nurenberg (vicecomiti de Noremerch), 1332-1357. Comp. la taula genealògica III, y, també, AUGUST VON JAKSCH, *Die älteren Hohenzollern und Kärnten*, MÖIG, 38 (Viena, 1918), 468 y segs.

o) Joana, duquessa d'Austria, muller d'Albrecht el Coix. COHN-VOIGTEL, taula 32.

p) Rudolf II del Palatinat. HÄUTLE, *Genealogie*, 13 y 15.

q) Conrad IV (?) de Auffenstein (Hovesteno). Heinrich HERMANN, *Handbuch der Geschichte des Herzogtums Kärnten*, quadern 1 (Klagenfurt, 1843), 67 y segs. Flaminius Heinrich HAUG, *Ludwigs V...*, 3, 304; 4, 14.

r) Albrecht II el Coix, duch d'Austria (1298-1358). Alfons HUBER, *Geschichte der Vereinigung Tirols mit Oesterreich* (Innsbruck, 1864), 55 y segs. El mateix autor en *Geschichte Oesterreichs*. HEEREN, ÜKERT, GIESEBRECHT, *Geschichte der europäischen Staaten*, 2 (Gotha, 1885), 185-194.

cies concernents a la visita del delegat aragonès a les corts alemanyes, axí com sobre la marxa de la missió que tenia encomanada.

L'interès d'Elionor per a la Carintia va augmentar una vegada convingut l'afer d'herencia del any 1357 entre Sicília y Aragó, en el tractat del qual afer, l'herencia's feya axí mateix clarament extensiva a aquell ducat.¹ Axí s'explica que, al any següent, ella's dirigexi, simultàniament, en nom d'En Frederich, al noble tirolès En Frederich Greiffensteiner, recomanantli de protegir el ducat contra atachs y fets de violència y de restablirhi l'ordre pertorbat. Demanava ademés, al susdit noble, que li trametés relació detallada sobre la situació.² Del Testament d'Elionor podèm deduir, que ella seguí vigilant sobre la sort de la terra d'herencia. Quan posà son fill Martí d'Exerica com hereu de les seves pretensions sobre Sicília y les terres qu'hi pertanyien, s'aludía, en especial, al *Ducatus Quarantene* y al *Comitatus Turolii in Alemania*.³

Un interès mutu relligava el regne d'Aragó y l'Imperi, des qu'Elionor havia cenyit la corona. Per axò's pogué escampar per Aragó la notícia qu'En Pere III era sostingut per forces militars alemanyes en una expedició empresa cap a Sardenya.⁴ En l'any 1355 Elionor extenia un salconduyt a un tal Joan d'Alemanya⁵ y, en l'any següent, venia a Aragó per qüestió de negocis, y ab tota la seva impedimenta, un cavaller carintià, N'Eberhard de Rechberg (Rahosperch miles d'Alemanya).⁶

Les relacions ab els de Wittelsbach seguiren sostingudes durant llargs anys per correspondència y intercanvi de missatgers. Respiren un to afectuós les lletres dirigides per Elionora Beatriu y a Rupprecht II del Palatinat⁷ y les seves informacions adreçades als cosins de la casa de la Baxa Baviera y als nebots y nebodes del Palatinat

1. ACA, 1566, f. 118. Instrucció d'ambaxada per a En Carbonell, sense data.

2. ACA, 1566, f. 170 v. a 10 de setembre de 1358. Barcelona. Comp. Alfons HUBER, *Vereinigung Tirols*, 48 y seg., nota 1; 78, nota 1; 98. Regest, 125, 144, 193, 264, 262 y seg.; 338 y segs., y Flaminus HEINRICH HAUG, *Ludwigs V...* FMGT, 4; 14. Alfons HUBER, *Geschichte Oesterreichs*, 2, 315. En Frederich Greiffensteiner morí en 1386 en el camp de batalla de Sempach.

3. ACA, 1537, f. 152. — Végis més amunt, A II, 370; més avall, A V, 389.

4. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 8, cap. 54.

5. ACA, 1566, f. 19 v. FINKE, inèdit.

6. ACA, 1566, f. 51. Comp. H. BAUER IN WEINSBERG, *Die ältere Genealogie der Grafen von Rechberg* en *Württembergisches Jahrbuch für Stadt- und Landeskunde* corresponent al any 1870 (Stuttgart, 1872), 506, nota 1.

7. ACA, 1566, f. 39. A 28 d'octubre de 1350. Perpinyà. — ACA, 1566, f. 170 v. A 10 de setembre de 1358. Barcelona.

qu'havien suplicat a Elionor una remesa de «moros o sarrahins negres». ¹ Encara en 1375, poch abans, donchs, de la mort d'Elionor, trobèm En Conrat, doctor en dret canònic, conseller del duch de Baviera, actuant de delegat a la cort d'Elionor, hont fou obsequiat com a present d'hospitalitat ab un guarniment de sella y regnes de cavall primorosament decorats d'or y d'esmalts. ²

Y, fins passada a millor vida Elionor, no restaren oblidades les relacions ab els de Wittelsbach. Axí trobèm que, en 1386, el fill gran d'Elionor, En Joan, suplicava als parents que li trame-tessin un cavall de muntar per a ús propi, perque la raça bavaresa es la que més li agradava. En el mateix any un cavaller, nomenat Vinque Vertinbrock, havia de visitar les corts bavareses provehit d'una lletra de recomanació d'En Pere III. D'altra banda, dos juglars, Heverli y Uret, en qualitat de missatgers de Rupprecht II, feyen cap a la cort del successor a la corona aragonesa, el qual, com a entès en l'art de trovar, sabia alabar, com se merexien, llurs «suau melodies». ³ Més endavant, el fill d'Elionor, En Martí, l'herèu dels drets materns a Alemanya, honorava al seu nebot, el Rey Rupprecht III, poch després de la seva coronació, ab la tramesa d'una solemne ambaxada aragonesa. ⁴

1. ACA, 1583, f. 155 y seg. Destinataris:

a) Friedrich von Niederbayern-Landshut. HÄUTLE, *Genealogie*, 111.

b) Esteve III el Jove, de la Baxa Baviera (Ingolstadt). HÄUTLE, *Genealogie*, 113.

c) Frederich y Joan. S'entenen probablement ab aquests noms els nebots del Palatinat, En Frederich, nascut en 1347, y En Joan, nascut en 1349. HÄUTLE, *Genealogie*, 21. Per més que també podrien ser els nebots de la Baxa Baviera: En Frederich, nascut en 1339, y En Joan, nascut en 1341. HÄUTLE, *Genealogie*, 26. — Rupprecht III. HÄUTLE, *Genealogie*, 21.

d) Rupprecht II. HÄUTLE, *Genealogie*, 21.

e) Les filles de Rupprecht II: Anna (HAM, ms. 230) y Elisabet, margravia de Mähren (1374), probablement la muller de Joan Enrich († 1375). Comp. la taula genealògica III.

2. ARP, 902, f. 124. A 20 de janer de 1375. El cavalleriç d'Elionor compta 49 florins per al regal.

3. Antoni RUBIÓ y LLUCH, *Documents*, 297 y seg., notes 1 y 2.

4. a) ZURITA, *Anales*, 2, ll. 10, cap. 72.

b) H. FINKE en el seu article *Aragonisch-sicilische Beziehungen zum bayerisch-pfälzischen Hause im 14. Jahrh.* (*Zeitschrift f. die Geschichte des Oberrheins*, Neue Folge, 39 (Karlsruhe, 1926), 499-514), tracta, entre altres coses, sobre aquestes pretensions hereditaries representades per Elionor y sobre les seves relacions ab els parents bavaresos. Segons una comunicació del professor Steinberger, de Munich, el mot *Albisi* esmentat a la p. 506, probablement s'ha d'interpretar com *Albisi* (Etschland).

c) Otto STOLZ esmenta les pretensions d'Elionor al territori de Carintia en la seva contribució al homenatge a Emil de Ottenthal, *Begriff, Titel und Name des tirolischen Landesfürstentums in ihrer geschichtlichen Entstehung* (*Schlern-Schriften. Veröffentlichungen zur Landeskunde von Südtirol, herausgegeben von R. von KLEBELSBERG*, Innsbruck, 1925), 473. La cita de STOLZ ha d'ésser rectificada segons les notícies estampades en l'anex V, p. 446 y seg., y en el text, pp. 370, 374 y 376.

Y si bé els esforços d'Elionor per a la possessió de l'herència alemanya no arribaren a cap resultat positiu, contribuïren prou a que, a mitjans del segle XIV, ab l'acceptació de la política aragoneso-goritziana, revisqués, entre Aragó y 'l Sacro romà imperi, la relació y 'l comerç que, per espay d'alguns anys, havien quedat somorts.¹

IV

ELIONOR, LLOCHTINENT D'ARAGÓ

Les empreses polítiques, principalment les lluytes inacabables entre Aragó y Castella, mantenien sovint En Pere III allunyat del seu imperi o de la seva residència. D'acord ab el seu desig, Elionor assumía en aquests casos la llochtinència d'Aragó. Ab un document de plens poders, renovats en 1374, En Pere confería a la seva muller tota l'autoritat reyal y manava que's retés obediència a Elionor, com a llur senyora, per tots els funcionaris, súbdits y vassalls.² La Reyna feya ús d'aquests poders tant en qüestions d'administració com de política.

Registrèm alguns exemples per fer veure la multiplicitat d'assumptes que reclamaven l'atenció de la llochtinent Elionor. Ella extengué repetides vegades salconduyts en nom del seu marit.³ Mentre que va rebre una sola vegada, en 1357, el gran segell del rey, dit de majestat reyal per utilitzar-lo, conservà, en cambi, el segell secret desde 1359 fins a 1363, y podèm dir fins 1367.⁴ Per encàrrech del Rey ordenà en 1365 que's procedís a fer les reparacions avinents en la propietat de Joan Marquet de Valencia, hont s'havía d'organisar la cancelleria reyal, les dependències oficials y actuals de la qual havien sigut destinades a hostatge de clergues.⁵ En el mateix any confirmava a la ciutat de Barcelona 'l dret d'encunyar amb

1. Richard NEUMANN, *Die politischen Beziehungen zwischen dem deutschen Reich und Aragonien in der Zeit von Rudolf von Habsburg bis Rupprecht von der Pfalz*. Diss. de Freiburg i. B. (Naunhofen, 1917), 79; 83, nota 2.

2. ACA, 1584, f. 70 v. Castro del Cuiro, a 17 de novembre de 1374. Comp. anex VI, p. 447.

3. ACA, 1566, f. 19 v. FINKE, inèdit.

4. Fernando de SAGARRA Y DE SISCAR, *Apuntes para un estudio de los Sellos del Rey Don Pedro IV de Aragón* (Barcelona, 1895), 69, doc. XVI, 48 y seg.

5. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 1, 208.

una determinada lliga.¹ En 1374 defensava Elionor justificades previsions d'emoluments del veguer d'Alger, el dret del qual a un 20 per 100 de les rendes de la pesca del coral havia sigut retallat pel mandatari del Cap Lugodor.² Ella exhortava a Girona al pagament de tributs, la suma dels quals havia de correspondre a lo estipulat per a mil cinch cents noranta fochs o families.³ Y quan en el mateix any Barcelona's vegé amenaçada per la fam, la llochtinent ordenava'l provehiment extraordinari de blat y de fruytes que s'havien d'entregar en la cort, en la ciutat y en els convents.⁴

En les mesures d'ordre polítich qu'adoptava, Elionor no perdía may de vista, en primer terme, el sosteniment militar y econòmic del seu marit. Axí, per al setge d'Alacant, demanava per a ell, en 1359, ajut de Cerdanya,⁵ y, en 1374, procurava assegurarli, mitjançant un préstech, els mitjans econòmichs necessaris per a poder rebutjar les «companyies».⁶ Mantes vegades havia cobejat, inclús, l'esperança de guanyar, ab la seva influencia, nous consellers y amichs al Rey, y obtenir per al seu regne la pau que desde tant temps enyorava. Les seves temptatives, relacionades ab els successos dels anys 1363-64, foren, però, ben poch afortunades. Y com que, per altra banda, per a la consecució dels seus fins Elionor no s'averkonyía de recórrer a mitjans poch nobles, i va tolerar que s'immiscuissin en els afers aragonesos el Rey Carles II de Navarra y'l pretendent de Castella, N'Enrich de Trastamara, quan eren encara enemichs declarats d'Aragó, la llochtinent del imperi's va crear hostilitats dintre mateix de casa seva.

En Carles II de Navarra, que en 1362 s'havía acostat a En Pere'l Crudel de Castella,⁷ va trobar la manera de ferse aliat seu al any següent, pel tractat secret d'Uncastillo, En Pere III de Catalunya-Aragó qui, poch abans, havia arranjat un pacte ab Enrich de

1. Segons Pedro VIVES y CEBRIÁ, *Usages y demás Derechos de Cataluña* (Trad. al castellà), 3 (Barcelona, 1881), 326., se tractava de la moneda de tern.

2. ACA, 1584, f. 10 v.

3. ACA, 1584, f. 5 v. A Barcelona, el 29 de novembre de 1374.

4. ACA, 1583, f. 172, 173 v. La compra de cereals era també permessa en aquella època a les ordres y als religiosos mendicants. F. 157 v., 159. FINKE, inèdit.

5. ACA, K. 38, n. 655. FINKE, inèdit.

6. ACA, 1583, f. 164. — Vègis més avall, C I, 435.

7. Fr. Wilhelm SCHIRRMACHER, *Geschichte Spaniens*. HEEREN, UCKERT, GIESEBRECHT, *Geschichte der europäischen Staaten*, vol. 5; part 7 (Gotha, 1890), 411.

Trastamara.¹ Fracassades totes les temptatives per a la consecució de la pau entre Castella y Aragó, empreses per l'abat de Fécamp, qui ja, en altre temps, havia dut a terme l'aproximació navarro-castellana; sense resultat els projectes de matrimoni, que tendien axí mateix a una reconciliació eventual, entre En Pere de Castella ab Na Joana d'Aragó y N'Elisabet de Castella ab N'Alfons d'Aragó, fill petit dels sobirans aragonesos,² En Pere III va estipular el prometatge del seu fill gran Joan ab Joana, filla dels navarresos. Però mentre 'ls aragonesos, confiant encara en el compromís ab Navarra, accedien al tractat de Sos, Trastamara va separar, en conveni secret, Carles II dels seus aliats aragonesos. Si, per una banda, En Martí d'Exerica havia de garantir la conservació de l'aliança navarro-aragonesa, N'Enrich, en cambi, ofería als aragonesos la tramesa de la seva filla com a penyora de seguretat. L'aliança navarresa ab Trastamara va ésser més duradora que la feta ab els aragonesos, perque aquesta fou desbaratada per les intrigues d'Enrich. Pel moment ja no podia pensarse més en una inteligencia entre Carles y Enrich d'una banda y En Pere d'altra, perque Trastamara, ple de desconfiança en el fidel conseller del Rey, En Bernat de Cabrera, qui, al ensemps, era l'educador del successor a la corona, no podia ni arrancar la perseguida entrega del nét del seu pretengut adversari com a gatge, ni dur a terme la sospirada condemna d'En Cabrera.³ Y com ab tot axò els convenis aragonesos ab Navarra ja feya temps qu'havien quedat sense efecte, En Pere III pogué estudiar la proposta que li feya França. El Rey d'Aragó sostingut pel germà de Carles V de França, Lluís d'Anjou, podria conquerir el regne de Navarra, y, en compensació, prestaría ajut a França en la Guyenne.

En Francesch de Perellós, camarlench d'En Pere, fou l'encarregat de fixar personalment les disposicions ulteriors ab França y amb la Curia.⁴ Encara abans d'empendre 'l viatge rebía En Perellós, per medi del escrivà P. Terrega, indicacions y consells que li trametía desde Lleyda la llochtinent Elionor. En aquestes instruccions se li recomenava d'extremar l'atenció y la cautela

1. El mateix autor, *loc. cit.*, 427. — Ernest LAVISSE, *Histoire de France*, 4 (París, 1902), 168 seg.

2. Ernst Alexander SCHMID, *Geschichte Aragoniens im Mittelalter* (Leipzig, 1828), 303.

3. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, caps. 51, 52 y 57.

4. El mateix autor, *loc. cit.*, cap. 60.

en les seves gestions, posat qu'en la cort francesa hi havia espies navarresos, y una vegada axí previngut, En Perellós era encarregat de proposar a Carles V de França una aliança ab Aragó, de la qual aliança havia de quedar exclosa Anglaterra, havent, emperò, de formarne part Castella un cop terminada la guerra. En l'entretant, el Rey de França podria, ab dos mil homes, emprendre la conquesta de Navarra a despeses d'Aragó, tot procurant que, com fins allavors, la germana del Rey de Navarra seguís estant sota la rigurosa custodia y seguretat francesa. Per tal de pendre acords més precisos referents a la qüestió navarresa, y potser també a la castellana, la Regent demanava la vinguda del abat de Fécamp, el qual, provehit d'un salconduyt aragonès, y disfregat, podria arribar fins a Elionor.

Per lo que respectava a les gestions a fer a la Curia, En Perellós duya l'encàrrech de visitar l'ardiaca de Terol, interessantlo qu'escrivis secretament al cardenal d'Espanya, Gil Alvarez Albornoz, per tal que patrocínés l'afer de la proposta recent de matrimoni del successor a la corona aragonesa ab Elisabet, hereva d'Ungría.¹ Demés, havia de procurar que, per vía Gascunya-Castella, Urbà V es dignés trametre a Aragó el seu germà, el bisbe d'Avinyó, Angel Grimualdi, per tal qu'aquest, com a delegat y «persona honorable», ilustrés definitivament els aragonesos sobre la veritable intenció del Rey de Castella. La llochtinent d'Aragó reproduhía encara, davant la Curia, la seva petició d'intervenir en el concertament de pau entre Aragó y Castella.²

Entretant, En Trastamara no havia perdut el temps. El seu vell plan de fer caure En Cabrera s'havia realitat. Y arribà, ab l'unió del navarrès y del partit d'intrigants cansats de la guerra, a determinar que la llochtinent la qual, segons semblava, no sentia cap afecció per En Cabrera, el condemnés ab apariencia de legalitat. En Pere, distret per la guerra castellana, se va desentendre de fer un examen justicier de la situació y donava fe als informes de la llochtinent, qu'asseguraven que les Corts de Barcelona només li acordarien ajut en el cas qu'En Cabrera fos castigat de

1. Vègis taula genealògica II.

2. ACA, 1293. FINKE, inédit.

seguida. En darrer terme, la falta de diners fou, donchs, el pretext ab el qual se pensava de dissimular el procedir seguit contra En Cabrera. A instigació d'Elionor, la culpa de la guerra y la conspiració 's carregaven a compte d'aquell qui havíar omangut sempre fidel a En Pere, tant en pau com en guerra. Y, malgrat tot, la seva apelació al Rey, en última instancia, no tingué ressò de cap mena. Ans bé, quan el seu sobirà d'altre temps, En Carles II de Navarra, el féu entregar traydorament com a presoner, malgrat de dur l'assegurança d'un salconduyt, el mateix Pere, a petició d'Elionor, va formular encara una decissiva acusació d'ultratges a la majestat reyal contra 'l seu amich y valedor d'abans, la qual acusació determinà l'ajusticiament d'En Cabrera el dia 26 de juliol de 1364, per acontentament dels enemichs.¹

La llochtinent obrà, allavors, d'una manera irreductible y crudel. En Pere reatorgà més endavant la seva gracia als descendents d'En Cabrera. Tal vegada la concessió y les proves d'estima ab que'ls distingía no obehía a altra cosa qu'a demostrar que l'enemistat contra En Cabrera era de caràcter netament personal contra d'ell, tal vegada desitjava també purgar axí 'l procedir arbitrari de la muller llochtinent.²

V

CONTRIBUCIÓ A LA CARACTERÍSTICA D'ELIONOR

Si bé la manera com la Reyna 's comportava políticament permet deduir alguns dels trets més sortints del seu caràcter, axò sol no 'ns pot donar una imatge aproximada de la seva manera d'ésser. Ab tot, investigacions més aprofundides podrien facilitar, encara, un més detallat conexement de la personalitat. L'única figura d'ella conservada en el segell reyal tampoch ens pot donar cap mena d'informació detallada sobre 'l seu aspecte exterior.³

1. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, cap. 22.

2. SCHIRRMACHER, *Geschichte Spaniens*, vol. 5, part 7 (Gotha, 1890), 433. — A. RUBIÓ Y LLUCH, *Estudi sobre la elaboració de la Crònica d'En Pere el Ceremoniós*, extret del Anuari del Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1909-10), 13, 46 y seg. — Antonio de BOFARULL, *Crònica del Rey Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850), 366-68.

3. Fernando de SAGARRA Y DE SISCAR, *Apuntes*, 29 y seg., taula 22. — Vègis més avall, B II, b, § 3, 417 y seg.

Hom s'inclinaria a creure qu'en la seva persona's reflectexen dos mons : el de l'Edat mitjana y 'l del Renaxement. En la figura d'Elionor, comparada ab les anteriors sobiranes de Catalunya, es indubtablement significativa una certa independencia de caràcter. La seva política era temperada y calculadora. El volerla caracterisar com a «imatge del mal», jutjantla únicament pel seu procedir en l'afer Cabrera,¹ ho creyèm exagerat, en tant no estiguin ben posades en clar les rahons de la seva actuació. Car de la mateixa manera's podrien treure conclusions oposades aportant a compte les seves intervencions en favor d'una viuda² o d'un presoner.³

La cultura d'Elionor devia ésser la del costum tradicional de l'època; probablement sabia de llegir y escriure,⁴ però la seva biblioteca, que, llevat d'un llibre de medecina⁵ y d'un llibre de mostres, no contenia, segons sembla, més que obres religioses,⁶ no permet deduccions sobre 'ls seus conxexements. Ab seguretat, els eclesiàstichs exercien una gran influencia sobre Elionor, tant en el punt de vista religiós com en l'artístich. Ella mateixa, qu'era patrona del altar de Sant Martí de Sobirats,⁷ pertanyia a una confraria de l'glesia Catedral de Barcelona, la de santa Eulalia.⁸ Són altres tants testimonis de la pietat exterior d'Elionor : la fundació del convent de Clarisses de Terol,⁹ la creació d'un aniversari per a sufragi d'ella y dels seus, axí com l'institució d'un benefici al seu altar recentment erigit sota l'advocació dels sants Rayneri y

1. Salvador SANPERE Y MIQUEL, *Les Dames d'Aragó* (Barcelona, 1908), 15.

2. ACA, 1584, f. 140 v. A Barcelona, el 10 de febrer de 1375.

3. ACA, 1585, f. 11 v. A Barcelona, el 9 de febrer de 1375. Elionor prega a Abu-l-hechach Yusuf II (Haboratgeix), Rey de Granada, que atorgui la llibertat al vassall y mariner català En Pere Soler, el qual es a son servey durant una captivitat que fa vuyt anys que dura. (Doc. en castellà.)

4. Salvador SANPERE Y MIQUEL, *Les Dames d'Aragó* (Barcelona, 1908), 38. En Pere féu venir de Sixena a dues joanites per tal qu'instruissin en les «detras» a la seva quarta muller Sibilia.

5. ACA, 1811, f. 64. A Saragossa, el 15 de mars de 1375. Na Matha d'Armagnach demana a Elionor que li trameti 'l seu medicinari.

6. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II, 136; I, 148, 187; II, 92 seg., 118, 124, 159, 162.

7. ACA, 1583, f. 52. FINKE, inèdit.

8. ARP, compte 50 d'en Berenguer de Relat. Dates, abril 1374, f. 70. N'Elionor paga 100 sols. barcelonesos per a la festa de la santa patrona.

9. ACA, 1537, f. 165. Llegats d'Elionor per a Terol. QUADRADO, *España y sus monumentos*, «Aragon», 630, dona com any de fundació 'l 1367, segons una copia del s. xvii treta del catàleg judicial; en cambi, WADDINGUS HIBERNUS LUCA indica l'any 1369 en *Anales Minorum*, 8 (Roma, 1733), 220. L'afavoriment de les Clarisses era una cosa de tradició familiar. N'Eufemia de Carintia, l'avia d'Elionor, va fundar el convent de clarisses de Meran; les dues seves germanes, Constança y Blanca de Sicilia, ne foren abadesses, y una tercera, N'Eufemia, era monja del convent de clarisses de Messina. Végis taula genealògica I, y, també, més avall, B II, b, § 3, 422.

Venera,¹ l'ofrena d'un ex-vot ab els trets de la Reyna,² les repetides peregrinacions,³ els abundants donatius, nombroses almoynes y «bones obres»,⁴ axí com també la preparació de la tomba de santa Susanna.⁵ Elionor va trobar la manera d'enriquir la seva colecció de reliquies, que descriu minuciosament en el seu testament,⁶ suplicant que li fossin regalats els sagrats restes per als quals ella havia confessat repetides vegades sentir especial veneració.⁷

Plena d'intel·ligència, Elionor propulsava la vida espiritual de la seva època. Donava estipendis pels estudis a religiosos, com, per exemple, a Francesch Eximenis,⁸ y protegía, ab despeses considerables, els novells sacerdots a Barcelona.⁹ Demés, omplia

1. ACA, 1583, f. 79 v. A 1 de novembre de 1373. FINKE, inèdit. — ACA, 1583, f. 165 v. A Barcelona, el 28 de setembre de 1374. N'Elionor regracia als capitans pisans (capitaneis) Petro de Gambacurtis y Antiani, defensors seus, la tramesa de reliquies que li han fet dintre un cofre d'argent.

2. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 2, 125, nota 1.

3. Vègis més avall, B, II, b, § 1, pàg. 405 y seg.

4. Vègis més avall, B, II, b, § 4, pàg. 421-423

5. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 2, 171.

6. Vègis més avall, A V, 389.

7. ACA, 1566, f. 58 v. FINKE, inèdit. A Perpinyà, el 10 de maig de 1356. L'emissari mossèn Savynt de Bellcastell va al Rey Joan de França en demanda de reliquies de la vera-creu, de la corona i de l'esponja. — ACA, 1566, f. 56. A 4 de maig de 1356. N'Elionor demana al Rey Joan de França concessió per entrar lliure de tributs la creu episcopal d'Avinyó. Vègis més avall, A V, pàg. 389, en parlar de les reliquies dexades per Elionor.

8. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 1, 248. A Barcelona, el 5 d'agost de 1373. N'Elionor assigna la suma de 25 fl. a Eximenis per pendre l'investidura de mestre a Tolosa. Vid., sobre axò, ARP, compte 49, dates, agost de 1373, f. 64. Com l'afer de la promoció s'entretingués, Na Matha d'Armagnach, en les dates del 25 de mars y 1 de maig de 1374, sollicita del canceller y de la comunitat de l'Universitat de Tolosa que conferixin el més prompte possible 'l grau a N'Eximenis, per tal que pugui retornar prop del seu marit. ACA, 1811, f. 4. Més tard, N'Eximeniç rebia un estipendi supletori de la Reyna Violant. RUBIÓ Y LLUCH, *Joan primer, humanista, i el primer període de l'humanisme català*. Extret dels *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona, 1919), 48. — Vègis més avall, B II, b, § 3, 422.

9. a) N'Elionor atorga donatius en numerari als cantors de «misses novelles», ço es als clergues qui «cantan missa novellament» en una església de Barcelona. — ARP, Compte 50, dates, abril del 1374, f. 78. A En Miguel Dieç, capellà de l'Infanta de Portugal, per una missa cantada en l'església dels Minorites : 25 sols. barc. — ARP, compte 49, dates, juliol del 73, f. 51 v., a Ramon Mateo (OSA) : 25 sols. barc. — Setembre del 73, f. 69 v., a Fr. Joh. Lacera (OFM) : 25 sols. barc. — En la mateixa data, f. 76 v. a diversos preveres : 86 sols. barc. — Octubre del 73, f. 79 v., a Fr. León Torella (OSB) : 25 sols. barc. — Compte 50, dates janer del 74, f. 51, a Fr. P. Rovirola (OSB) : 25 sols. barc. — Febrer del 74, f. 58 v., a Bng. Ponç, prevere, qui cantà, el diumenge dia 5 de febrer, en Santa Maria del Mar : 25 sols. barc. — Febrer del 74, f. 60 v., a Fr. P. Mir (OFP) : 25 sols. barc. — Abril del 74, f. 79, a diversos preveres : 111 sols. barc. — Abril del 74, f. 78, a Migel Dieç, capellà de la Infanta de Portugal, 33 sols. barc. — Maig del 74, f. 85 v., a diversos preveres 86 sols. barc. — Maig del 74, f. 85 v. a Arnau Massager, prevere de Barcelona qui cantà 'l dia 7 de maig, incluinthi 11 sols. barc. de la Infanta Elionor : 61 sols. barc. — Maig del 74, f. 86 v., a diversos preveres : 122 sols. barc. — Juny del 74, f. 99, a Arnau Soler, prevere de Barcelona : 25 sols. barc. — Aquestes notícies no's referexen al cant eclesiàstich, com per error havíem cregut. Sobre la música en la cort d'Elionor, comp. Otto URSPRUNG, *Spanisch-Katalanische Liedkunst des 14. Jahrhunderts* en la *Zeitschrift für Musikwissenschaft*, any IV, quadern 3 (Leipzig, desembre 1921), 136 y segs., i H. BESSLER. *Studien zur Musik des Mittelalters*, en *Archiv für Musikwissenschaft*, 7, Heft, 2 (Leipzig, 1925), 199 y s.).

també de distincions y de regals a juglars y ministrers que visitessin la seva cort.¹ Mantenía, axí mateix, relació assídua ab el seu erudit protonotari, Ferrer Sayoll, ab el fillastre d'aquest, En Bernat Metge, y ab N'Antoni de Vilaragut, que són tinguts com a predecessors y davanters de la renaxença catalana. És possible que fos a la cort d'Elionor hont En Bernat Metge trobà l'estímul per escriure 'l quart llibre del seu *Somni*, que conté característiques de Reynes aragoneses filles d'un recort personal,² axí com Eximenis per a la redacció del seu *Libre de les dones*.³ El contacte de sicilians y italians del nord que sovint eren admesos al servey de la cort d'Elionor, ab altres hostes estrangers qu'hi feyen estades llargues, pogué manifestament contribuir a examplar l'horisó de la Reyna.⁴

En els deu últims anys de la seva vida Elionor visqué a Barcelona, al seu propi palau (nomenat més tart el «palau menor», per distingir-lo del d'En Pere),⁵ el qual palau, vehí del edifici dels Templers conservat avuy encara, y situat al barri d'en Simó Oller, fou probablement edificat per a Elionor, y, encara en vida d'ella, ampliat ab l'adquisició d'altres immobles. Entre 'ls quals immobles, derruïts per exigències de la construcció planejada, hi havia les cases d'un mariner, En Joan Rovira, sota les torres dels Templers, qu'En Pere escripturà a nom d'Elionor per 1,000 sols. barcelonesos⁶ y la propietat llandant d'En Ramon de Sant Climent, qui, per mediació d'un corredor,⁷ la cedí a Elionor per 10,500 sols. barcelonesos.⁸ La Reyna comprà, encara, a més d'axò, propietats vehines d'un tal Bernat Isern y la seva muller Antonia,⁹ y d'una tal Margarita,¹⁰ pagantles a rahó de 600 sols. barcelonesos cada una. Ab

1. Vègis més avall, B II, b, § 2, 413.

2. Antoni RUBIÓ y LLUCH, *Joan I. Humanista i el primer període de l'humanisme Català en l'extret dels Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona, 1919), 48, 61, 68 y segs., 77.

3. EXIMENIS, *Libre de les Dones* (Barcelona, 1495).

4. Vègis més avall, B I, 394 y seg.; II, b, § 1, 399.

5. Pascual MADDOZ, *Diccionario*, 3 «Barcelona», 530.

6. ACA, 1539, f. 39. FINKE, inèdit.

7. ARP, compte 50, dates del febrer de 1374, f. 60 v. El juheu Samuel dez Forn reb 5 fl. pels seus treballs.

8. ARP, compte 49, dates del desembre de 1373, f. 107. Sobre un pagament procedent de la «indemnització veneciana»: ARP, compte 50, reeb. del janer de 1374, f. 4. del abril de 1374, f. 27.

9. ACA, 1577, f. 35 v. Comp. ARP, compte 49, reeb. del novembre de 1373, f. 34. Bernat Ysern, arrendador del forn de Tuhire, Thuire o Tuire.

10. ACA, 1583, f. 156.

el palau hi anava un hort fruyter, la producció del qual estava en part destinada a la taula de la Reyna.¹ De les considerables quantitats que'l «prevere operari», Guillelm de Casanova, gastà del any 1368 al 1375, per conceptes d'edificació,² 2,000 sols. barcelonesos s'havien de destinar a conduhir una claveguera fins al mar al llarg del carrer de Simó Oller.³ Res sabem del istil de construcció del palau, y ben poca cosa de la seva distribució. Trobèm fet esment de capella,⁴ sala de consell⁵ y arxiu destinat a la conservació de preciositats⁶ y potser, també, de documents. Més freqüents són les notícies concernents a la cambra, el dormitori y la sala d'estatge, alhora, del palau, y a la peça anexa o recambra.⁷ De les dependències del servey y administratives surt, únicament, en compte, la cuyna.⁸

Desconexèm fins a quin punt el gust y les aficions de la Reyna influïen en la seva conducta y en el govern de la casa. En tot cas, cal reconèixer que les dependències del palau estaven agençades com corresponia a la dignitat d'una Princesa del Renaixement.⁹ Es solament d'una manera incidental que'ns podem enterar de les aficions d'Elionor. Ella criava un rossinyol y un papagay.¹⁰ Durant els últims anys de la seva vida's feya portar sovint, en llitera, en sortides cap a la ciutat y al camp.¹¹

De la posició d'Elionor dintre la família en tenim escassíssimes referències. Observadora d'antiga tradició, evitava, per lo que

1. ACA, 1584, f. 122. A Barcelona, el 21 de febrer de 1375. N'Elionor encarrega al sicilià Berto Grippo la cura del jardí.

2. ACA. — FINKE, inèdit. Primer ordre de pagament de despeses de construcció, dirigit al tresorer d'Elionor en 1368. — ACA, 1577, f. 115, ordre de pagament de 1369. — ACA, 1583, f. 156, ordre de pagament expedit a Barcelona, el 4 de setembre de 1374. — F. 159 v., ordre de pagament expedit a Barcelona, el 25 de setembre de 1374, sobre 500 fl. que havien d'entregarse a En Casanova per la «fabrica coquine et bassie». Per més ordres de pagament, vid. ACA, 1583, f. 175, 188, 192 v., y 1585, foli 2 v.

3. ARP, compte 49, dates del setembre de 1373, f. 76. — ACA, 1577, f. 35 v.

4. ACA, 1583, f. 79 v. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 2, 94.

5. ACA, 1811, f. 123 v. «camera consilii palatii domine regine».

6. A més a més del «arxiu del alberch», que administrava 'l prevere guardià Arnau Guau (ARP, compte 50, dates del abril de 1374, f. 76), se fa esment del «arxiu de les joyes», del qual n'era encarregat l'escrivà de ració En Guillelm de Serra (ARP, compte 49, dates del octubre de 1373, f. 83 v.). Aquest darrer arxiu constituïa probablement una part integrant del arxiu del palau.

7. Vègis més avall, B II, b, § 2, 409.

8. ACA, 1583, f. 159 v. Vègis més amunt, 386, nota 2.

9. Vègis més avall, B II, b, § 2, pàg. 409 y segs.

10. ACA, 1811, f. 73 v. Na Matha d'Armagnach demana 'ls ocells d'Elionor com a herencia.

11. ARP, 902, f. 110 v. — ARP, 124, compte 49, dates del novembre de 1373, f. 87. — ACA, 1584, f. 70 v. Per més detalls, vègis més avall, B II, b, § 1, 405 y seg.

sembla, y per regla general, el fer manifestacions escrites espontànies y personals, de les quals no s'empatxaven ja feya temps altres Princeses de la mateixa època.¹

Fins al present no conèxem res de la relació en que Elionor vivia ab En Pere, qui, encara fa recordança d'ella en la seva *Crònica*, quan ja s'havía mullerat per quarta vegada.² Y de les relacions qu'ella tingués ab els seus fills en sabèm ben poca cosa. El successor de la corona, En Joan, qui fou educat per En Cabrera, se manifestà com a protector de les belles arts, potser per influencia personal de la mare. En Martí, conegut per la posteritat ab el nom de «El humà», el declaradament preferit de la seva mare, estava sota la tutoria d'aquesta des l'edat de dos anys,³ y, encara, en 1374, la trobèm sortint en defensa dels drets d'aquell a Besalú y Camp-rodon.⁴ En la correspondència d'Elionor, sols esporàdicament, y encara sense pendrehi una part personal, trobèm esment fet de la seva filla del mateix nom, qui ja molt aviat va abandonar la casa paterna com a nuvia del successor a la corona de Castella,⁵ y de les seves nores Matha d'Armagnach y María de Luna.

D'entre els germans, segons sembla, sols En Frederich, y potser també Na Beatriu del Palatinat, tenien tractes acostats ab Elionor.⁶ En favor de la germana Constança, l'abadessa del convent de Clarisses de Messina,⁷ guardadora de l'heretat materna, trobèm que Elionor se dirigeix una vegada al Papa en súplica qu'abolèxi transitoriament la clausura.⁸ Per a les presoneres Violant y Blanca troba paraules de commiseració.⁹

No està ben definit fins a quin punt deuen atribuirse a instigació d'Elionor els nombrosos projectes de matrimoni per als fills

1. ACA, 1811-12, correspondència familiar de Na Matha d'Armagnach, 1374-78. — ACA, 1586, f. 117 v. Lletre de Na Sibília Fortià 1380.

2. Antonio de BOFARULL, *Crònica del Rey de Aragón Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850), 386 y 391. — Antoni RUBIÓ y LLUCH, *Estudi sobre la Elaboració de la Crònica de Pere I el Ceremonios* en l'Anuari del Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1909-10), 533.

3. Antonio de BOFARULL, *Crònica de Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850), 391. Próspero de Bofarull, *Condes*, 2, 276.

4. ACA, 1583, f. 176.

5. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, cap. 63.

6. Vègis més amunt, A I, II y III.

7. ACA, 1537, f. 4.

8. RUBIÓ y LLUCH, *Documents*, 1, 170.

9. ACA, 1566, f. 116 v. FINKE, inèdit. A 15 de mars de 1357 : N'Elionor a Frederich III. Vègis més amunt, A II, 364.

de la família reyal aragonesa¹ y 'ls germans de Sicília.² Indubtablement en tots aquells projectes familiars hi havia un fons d'ambició política, qu'atanyé 'l seu fi per lo qu'afectava als fills d'Elionor. Car els dos fills foren Reys d'Aragó, y la filla, devinguda Reyna de Castella, fou la soca d'una gran dinastia.

Les disposicions testamentaries d'Elionor, datades el 12 de juny de 1374,³ són una bona aportació per conèixer un xich més d'aprop els seus sentiments.

Segons aquelles disposicions el Rey heretava 'l palau y l'hort, axí com els seus guardians, l'esclau Antoni y la muller d'aquest. Axò no obstà perque en maig de 1375, en ocasió del repartiment d'herència, la nora d'Elionor, Matha d'Armagnach, reclamés per a ella y 'l successor de la corona tan bella residència barcelonina.⁴ Elionor dexava, a més, al seu marit la joia millor que tenia : un *pom d'ambre* que, muntat en or y adornat ab els senyals de Salomó en verd esmaltat, es portava al coll com a amulet, penjant d'un cordó de seda violeta fosch y d'un fil d'or ab grans perles enfilades. El seu preciós psaltiri en pergamí, qu'havia rebut d'En Bernat dez Coll, havia d'ésser d'En Pere. Disposava Elionor que retornessin, axí mateix, a son marit 'ls regals y préstechs del Rey, els artístichs brodatos damunt vellut vermell, representant sant Miquel, o 'l de l'aparició de Jesucrist a Enoch y Elies, y també 'l reclina-

1. Proposicions de matrimoni per a En Joan, successor de la corona:

a) En 1351, Catarina, filla del Rei Lluís de Nàpols (ZURITA, *Anales*, 2, ll. 8, cap. 43).

b) En 1356, una filla del Rey Joan de França (*loc. cit.*, cap. 61).

c) En 1363, Johanna, filla del Rey Carles II de Navarra (*loc. cit.*, ll. 9, cap. 48).

d) En 1364 (?), Elisabet, filla del duch Esteve III de Siebenbürgen, presumpta hereva d'Ungria (ACA, 1293, f. ... FINKE, inèdit). Sobre 'l matrimoni del successor de la corona ab Joana de Valois (1370) y Matha d'Armagnach (1372), comp. BOFARULL, *Condes*, 2, 284 y segs. — En Martí's casà en 1372 ab Maria de Luna. — Projecte de matrimoni per a Alfons : En 1364, Isabella, filla del Rey Pere 'l Cruel de Castella (Ernst Alexander Schmin, *Geschichte Aragonsiens*, Leipzig, 1828, 303). — Projectes de matrimoni per a Elionor : En 1362, Alfons, fill del Rey Pere 'l Cruel de Castella (ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, caps. 36 y 46); en 1366, Joan, fill del Rey Enrich II de Castella (ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, cap. 63). Data del casament, 18 de juny de 1375.

2. Pla de matrimoni per al Rey Lluís de Sicília : En 1355, Constança, filla de les primeres nocés d'En Pere III de Catalunya-Aragó. — El Rey Frederich de Sicília contrau matrimoni, en 1356, ab l'esmentada Constança. Com a altre projecte de nocés per a Frederich trobèem : En 1366, Elisabet, filla del Rey Pere de Portugal (ZURITA, *Anales*, 2, ll. 9, cap. 63). — Projecte per a Eufemia de Sicília : En 1356, un comte d'Alençon. — Projecte per a Blanca y Violant de Sicília : En 1356, magnats francesos (comp. G. CONSENTINO, *Codice diplomatico di Federico III*, 174). Na Blanca's casà ab Joan d'Aragó, comte d'Empuries (comp. Antoni RUBIÓ y LLUCH, *La Grecia catalana*, en l'Anuari del Institut d'Estudis Catalans, v, 405 y segs. Vègis més amunt, A II, 367 y seg.).

3. ACA, 1537, f. 139-155, testament; 1537 f. 157-180, codicil.

4. ACA, 1811, f. 72 v.

tori que, sostingut per quatre figures d'àngel, anava ab un devocionari de rich valor, l'enquadració del qual estava adornada ab tancadura d'argent, daurat, y pedres precioses. Aquesta tancadura tenia, al mig, un *capmeum* gravat ab el grup de la Crucifixió, y al damunt un de semblant, ab dues figures d'àngel en relleu, que representava la majestat divina en el seu soli. Les reliquies de la vera-creu, regalades en altre temps a Elionor pel Rey de França, se les havia de partir En Pere ab els seus dos fills. La part corresponent al Rey era estotjada en una creu d'or muntada ab perles y pedres fines, peça que havia d'esdevenir la joia d'herencia familiar dels sobirans aragonesos. El successor de la corona rebé la seva part de les reliquies en una «nosca» que contenia, axí mateix, una espina de la Corona de Jesús. Aquesta peça era destinada perque En Joan la portés com a talismà en la guerra. La part de vera-creu corresponent a En Martí estava guardada en una estatueta d'argent representant un àngel. Les reliquies restants les havien de repartir, segons llur bon criteri, els executors testamentaris (Romeus, bisbe de Lleyda; Ramon de Pegara, majordom; Berenguer de Relat, tresorer de la Reyna, y Ramon de Planella, camarlench del successor a la corona) però tenint en compte que s'havien de regalar peces muntades de les reliquies, en primer terme, a les franciscanes de Terol, y en segon, a Martí y a Elionor.

El successor a la corona, qui heredava 'ls drets d'Elionor sobre Biar, Bocarent y Ontinent, quedava, com el Rey, facultat, sempre que volgués, per redimir, ab el pagament adequat a En Martí, els drets sobre Liria y Alcoy y sobre 'ls llochs de la vall de Seca, Barxell, Jirillo, Gorga y Travadell. En Martí, en canvi, per la seva part, venia obligat a esmerçar les quantitats axí percebudes en l'adquisició de noves rendes valencianes. Matha, la muller del successor a la corona, heredava, ultra dos figures de mosaich, la diadema més valiosa y grossa d'Elionor y la «cambra blanca» qu'havia pertangut al exovar d'Elionor.¹ La corona y l'aparellament de la cambra havien de tocar sempre a la muller del successor a la corona.

En Martí, herèu universal de la Reyna a Aragó, Sicilia y pahissos pertanyents,² rebia ornaments y objectes del culte de gran valor, un llibre de psalms, paraments blancs confeccionats recentment

1. Végis més avall, B II, b, § 2, 409.

2. Végis més amunt, A II, 370; III, 376.

per encàrrech de la Reyna, l'agençament d'una cambra y la meytat dels draps d'Arras, y la muller d'En Martí participava, en el testament, ab una diadema moresca adornada de pedres precioses.

En quant a la filla del mateix nom que la testadora, Elionor, no va pas ésser gens transcurada. La mare desitjava assegurarli 'l trossell de nuvia y 'l dot y tot allò que li fos necessari, en el cas de decidirse un dia a entrar en un convent. Y axí, ella, rebía, de la capella, els paraments, l'ornament sacerdotal de vellut vermell per a les misses de solemnitat y una creu d'ivori. Quedaven, demés, de propietat de la filla, sexanta joyes muntades, del tresor d'Elionor. En concepte de trossell la filla rebía, encara, una part del servey d'argent per a la taula : dotze escudelles, dotze plats, dos talladors grans per a la carn y un saler; y la mare, del seu dot particular, li assignava, encara, en tal concepte, la quantitat de 60,000 sols. barcelonesos. De les dues instalacions de cambra completes dexades a l'Infanta, l'una era nomenada la «dels Geins», y estava adornada ab blasons y agençada ab vellut vert, brocat y seda adamascada de color vert-vermell; l'altra contenía la llitera de viatge de la Reyna, la qual llitera, segons la vella tradició de la terra, y junt ab tots els altres objectes de la cambra mortuoria, va tocar al camarlench de la Reyna, ab tot y les disposicions del testament.* L'Infanta Elionor havia de possehir tota la roba de la mare hont hi haguessin pedres o perles adherides, y també la filla, era la que quedava mestressa dels millors y més nous arreus de sella de la Reyna ab cobertors de vellut morat fosch, decorats ab perles, pedres precioses y or.

Al seu nebot, En Joan de Peralta, Elionor li atorgava usdefruyts sobre 'ls castells de Sant Martí de Sobirats y Cervelló, y a En Lluís y N'Antoni d'Aragó, fills ilegítims del Rey Lluís de Sicilia, que vivien ab En Peralta a la seva cort, els concedía llegats.

Els funcionaris rebien, per repartirsela, la suma de 100,000 sols.

A les seves esclaves María y Catarina, Elionor les regalava ab la llibertat, mentre que Joana y Bàrbara havien de passar al servey de l'Infanta Elionor y Llucia al servey de l'Infanta Matha.

Una vegada executades totes y cada una de les disposicions

* ACA, 1534, f. 168 v. A Lleyda, el 1.er de maig de 1375. En Pere fa que'ls marmessors testamentaris facin entrega a Arnau Derill, camarlench d'Elionor, de la cambra mortuoria d'aquesta. — Vègis més avall, B II, b, § 2, 409.

testamentaries, Elionor assignava a les monges de Sant Joan de Sixena y a les Clarisses de Barcelona tota la resta dels seus béns mobles, y, a més, encara, llegats d'importancia.

Els almoyners de l'iglesia Catedral de Barcelona quedaven obligats a celebrar diariament, y durant tot un any, funerals solemnes en sufragi de la Reyna, y passat l'any, sols a la data del aniversari. Al ofici de funerals havien d'assitirhi 'ls executors testamentaris, cent preveres y quinze escolans, y la Catedral havia d'ésser il·luminada ab cinquanta ciris de quatre lliures de pes. Al voltant del túmbol, que cobria un pali fastuós de brocat d'or ab els blasons d'En Pere y N'Elionor, s'hi havien de situar vinticinch captayres vestits ab cogulla de dol, de color de cendra, y sostenint cada un un ciri de quatre lliures, els quals captayres, després de la cerimonia, s'havien de reunir al refector, per tal de descansar y serlos servida una colació. Y entre 'ls altres que's trobessin a la Catedral en el dia dels funerals se'ls haurien de distribuir 500 sols barcelonesos, mentre qu'en el lloch hont ocorregués la defunció, y 'l dia del enterrament, s'havia de socórrer ab vestits a cent captayres, y ab almoynes un cert nombre de pobres vergonyants. A les cases de beneficencia y als hospitals de Barcelona hi feya arribar, també, Elionor, caritatives dàdives.

L'endemà del funeral solemne de la Reyna, s'havia de celebrar un altre ofici de difunts a la capella del palau reyal a Barcelona, en presencia de tots els beneficiats, y repartint la corresponent almoyna als preveres y escolans.

Als convents de Terol, de Santa María de la Mercè, de Santa María del Carme de Barcelona, de Junqueres, de Sant Pere de les Puelles, de Santa María de Valldonzella y a l'iglesia de Montalegre, Elionor 'ls assignava llegats, dels quals s'havia d'estipendiar estudiants, donar aliments als pobres y adquirir cera ab motiu de la celebració dels funerals.

Un cop passada a millor vida a Lleyda, Elionor, el dia 20 d'abril de 1375,* els marmessors procediren a segellar tots els seus béns mobles del palau de Barcelona, que més endavant va inventariar

* ACA, 1537, f. 139; 1584, f. 168.

el tresorer de la difunta,¹ el qual tresorer havia de donar compte a un funcionari reyal de la fortuna dexada per Elionor.² Feta la deguda comprovació y examen, se realisà la definitiva cancelació del afer en el mes de setembre del mateix any.³ La repartició de l'herència d'Elionor va començar al mes de maig,⁴ y, a darrers d'octubre, En Pere rebia la part que li corresponia de la seva esposa y renunciava solemnement a tota reclamació posterior sobre l'herència.⁵

Transcorregueren, encara, alguns anys abans que la difunta Reyna fos traslladada a Poblet, al sepulcre qu'ella matexa s'havia escollit. Enterrada de moment a Lleyda, En Pere hi tramet, ab les claus, en 1377, frare G. Deude, del convent de Poblet, a la tomba de la seva «difunta companyona». El dit frare duya la missió de fer, previa autorisació del Capítol, una visita ocular al cadàver, junt ab En Berenguer Marques, apotecari de Lleyda, potser un antich servidor d'Elionor, y informar detalladament al Rey de l'estat en que trobés el cadàver.⁶ A conseqüència d'axò, les despulles mortals d'Elionor foren portades, primer, al monestir de Santa Clara de Barcelona, y, per fi, sepultades al convent de Poblet, probablement en 1394, ab motiu del trasllat del cos del Rey Pere.⁷

Res conservèm avuy del mausoleu magnífich que, en altre temps, féu construir per a ell y 'ls seus el Rey cerimoniós. Damunt el sepulcre d'Elionor, a la dreta del Rey, y mirant a la capella reyal, hi havia, jaient, una figura de dòna d'alabastre qu'apareixia exornada ab la corona y altres atributs reyal.⁸

1. ACA, 1534, f. 172; a Lleyda, el 24 de maig de 1352.

2. ACA, 1534, f. 168 v. A Lleyda, el 8 de maig de 1375. En Pere encarrega al seu «magister racionalis», En Bernat dez Coll, de pendre a En Berenguer de Relat, tresorer d'Elionor, la liquidació que abarca fins al dia de la mort de la Reyna.

3. ARP, compte 50, dates del juny del 74, f. 103 v.

4. ACA, 1534, f. 168 v.; 1811, f. 72 v.

5. ACA, 1537, f. 182 v. A Barcelona, el dia 27 d'octubre de 1375. En Pere acusa rebut, als marmessors testamentaris, del reclinatori, de les broderies d'or y de la bola o *pom* d'àmbar que, abans de 1385, atorgaria de nou a la seva quarta muller (comp. ARP, 942, f. 11 v.).

6. ACA, K 1260, f. 150. FINEKE, inèdit. A Barcelona, el 15 de setembre de 1377. a) En Pere a Deude, y b) En Pere al Capítol de Lleyda.

7. BOFARULL, *Condes*, 2, 278.

8. Jaime FINESTRES Y DE MONSALVO, *Historia del Real Monasterio de Poblet*, 1 (Cervera, 1753), 1, 283 y seg.; Antonio de BOFARULL, *Crónica del Rey de Aragón Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850), 403.

B) LA CORT Y 'LS FUNCIONARIS D'ELIONOR

I

LA CORT

A darreries del segle XIII els sobirans de diferents imperis del occident s'esforçaven en procurar a llurs mullers un regiment de casa apart, semblant al qu'imperava en la cort propia, el qual regiment havia de correspondre a les exigencies de la vida de les reynes. En aquella època trobem representants de la cort de les princeses a la Baviera¹ y al Tirol,² y a Aragó es multipliquen les crides per al servey del palau de la Reyna, de tal manera qu'En Jaume II, en una ordenació de taula, del any 1308, mostra una especial atenció per als membres de la cort de la Reyna,³ y en 1318 decreta una ordenança per a la casa y la cort de la seva tercera muller, Na María de Xipre.⁴

Al parlar del regiment en la cort de la Reyna Elionor, ço es, del conjunt de la seva cort y funcionaris, trobem que, en la seva època, aquelles primeres temptatives per la creació d'un regiment apart ja havien estat superades, donat que'ls organismes de la Casa de la Reyna ja disfrutaven d'un cert marge d'independencia. Però

1. Siegmund RIEZLER, *Geschichte Bayerns*, 2. HEEREN, UKERT, GIESEBRECHT u. LAMPRECHT, *Geschichte der europäischen Staaten* (Gotha, 1880-89).—Eduard ROSENTHAL, *Geschichte des Gerichtswesens und der Verwaltungsorganisation Bayerns*, I (Würzburg, 1889), 240.

2. Richard HEUBERGER, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen der Grafen von Tirol*, MÖIG, volum de suplement 9 (Innsbruck, 1915), 163; 165-167.

3. Próspero de BOFARULL Y MASCARÓ, *Colección de Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, 6 (Barcelona, 1850), 19.

4. Karl SCHWARZ, *Aragonische Hofordnungen im 13. und 14. Jahrhundert*. BELOW, FINKE, MEINECKE, *Abhandlungen zur mittelern und neueren Geschichte*, 54 (Berlin, 1914), 118.

probablement, encara, també En Pere, de la mateixa manera qu'ho havia fet En Jaume II, va reclamar per a ell el dret de preferència en la qüestió de provehir càrrechs a la cort de la Reyna, reservant, probablement també com abans,¹ a la decisió reyal els acomiadaments del servey. Com sigui que d'entre 'ls funcionaris sonen alguns noms, com Relat y Carbonell, ja desde 'ls primers anys de matrimoni d'Elionor, fins a la mort d'aquesta, hom s'inclina a creure la suposició, ja manifestada en altre lloch, que 'ls funcionaris catalans de la segona meytat del segle XIV venien obligats a servir tota la vida en la cort del Rey.²

Donat que no's pot emetre judici sobre 'l regiment de la cort d'Elionor sens fer abans un estudi comparatiu dels organismes de la cort d'En Pere, intentarem aquí, basantnos en les dades concretes que'ns ofereix el llibre de comptes del tresorer de la Reyna dels anys 1373-74,³ presentar una exposició de conjunt sobre la cort y 'l cos de funcionaris d'Elionor. Aquest esbós nos servirà per comprendre una mica 'ls costums y la vida de la cort aragonesa en la segona meytat del segle XIV.

La Casa d'Elionor, qu'era composta d'unes cinquanta a sexanta persones, comprenia probablement els membres intervinents en la marxa de la cort, que menjaven a la taula de la Reyna, axí com aquells altres que percebien quantitats de la caixa de la Reyna per «esmena de lur provisio de menjar de cort», o per l'adquisició y entreteniment de llur indumentaria.

Altres persones que conviven en la cort, potser també funcionaris d'Elionor, anaven compreses en un cos de familiars (*consortium domesticorum et familiarium*) en el qual cos eren admesos a petició dels familiars ja existents y disfrutaven dels privilegis propis dels adscrits a la cort de la Reyna. Entre 'ls membres d'aquest cos de familiars hi trobem indígenes, sicilians,⁴ pisans⁵

1. ACA, 245, f. 23. FINKE, inèdit. Del 26 d'agost de 1318. Disposició reyal.

2. Antoni RUBIÓ y LLUCH, *Joan I, humanista*, 4.

3. ARP, 502, Comptes 49 y 50 d'En Berenguer de Relat.

4. ACA, 1583, f. 13. FINKE, inèdit. Del 10 de juny de 1374. Recepció d'En Bertho Grippo. Comp. més amunt AV, 385. Vègis, també, més avall, B II, b, § 1, 399. — ACA, 1583, f. 189. FINKE, inèdit. Del 22 de novembre de 1374. Recepció d'En Michaelis de Santa Cruce, cantorís, y d'En Lança de Santa Cruce, Messanenses.

5. ACA, 1566, f. 37. FINKE, inèdit. Del 4 de febrer de 1356. Recepció del pisà Benisegna Solleoni de Janzuola com a «domesticus».

y venecians.¹ En la casa d'Elionor s'hi comptaven els hostes axí com la cort propiament dita, ço es les «dònes, nobles donzelles, donzelles y cambreres».

Entre 'ls hostes, el maestre racional de Sicilia, mossèn Benvingut de Graffeu, vescomte de Galtelli, ocupava un lloch d'excepció, probablement potser també de confiança.² Es possible que'l dit maestre hagués sigut cridat a la residència reyal per servir d'acompanyant dels dos nebots sicilians de la Reyna, En Lluís d'Aragó y En Joan de Peralta, que foren educats a Barcelona y vivien del tot en la cort d'Elionor. Els altres hostes admesos al palau d'Elionor eren les infantes aragoneses Joana y María de Luna que les hi trobèem en 1368³ y Elionor qu'en 1373 vivia a casa de la seva mare.⁴

Formaven part de la cort d'Elionor tres dònes entroncades ab la noblesa dels Dez-Mur, Togors y Siscar, les quals, a més de llur «companyona», portaven a la cort de la Reyna, per a llur servey particular, llur «cambrera» y llur «home de peu». Ocasionalment, se'ls assignava a elles també, en la cort, una donzella o cambrera, qu'havía de servir a varies dames. Dues franciscanes de Sicilia, Catarina Melona y la seva companyona estaven equiparades a les «nobles dones». Dotze nobles donzelles, d'entre elles diverses descendents d'antigues nobles families com les dels d'Aragó, Anglesola y Entença, eren sovint cridades a prestar, probablement, junt ab dèu cambreres, els seus serveys personals a la Reyna, la qual, per la seva banda, se preocupà repetides vegades del esdevenidor llur. Axí, per exemple, en 1373, va agenciar el casament de Na Constança d'Aragó ab mossèn Ombert de Fonollar,⁵ y, al any següent,

1. ACA, 1583, f. 17. FINKE, inèdit. Recepció d'En «Francisco Cocho natione venete» com a «domesticus noster».

2. ARP, Compte 49, dat. 1373, del juliol, f. 53; del agost, f. 59; del setembre, f. 70 v.; del octubre, f. 78; del novembre, f. 88; del desembre, f. 95. — ARP, compte 50, dat. 1374; del janer, f. 51 v. y seg.; del febrer, f. 60; del mars, f. 67 v.; del abril, f. 77; del maig, f. 89 v.; del juny, f. 93. — ACA, 1537, f. 155 : marmessor.

3. ACA, 1535, f. 56.

4. ARP, compte 49, dat. 1373, del juliol, f. 54; del octubre, f. 83; compte 50, dat. 1374, del febrer, f. 63; del maig, f. 90 : El sastre d'Elionor confecciona vestits per a la filla. — Compte 49, dat. 1373, del octubre, f. 78 v. Compte 50, dat. 1374, del janer, f. 52; del abril, f. 80. El camarlench d'Elionor fa entrar en compte les despeses de la cambra de l'Infanta. — Compte 50, dat. 1374, del abril, f. 78; del maig, f. 85 v. La Infanta s'interessa en les despeses que fa la seva mare per als cantors eclesiàstichs.

5. ARP, compte 49, dat. 1373, del desembre, f. 108. Compte 50, dat. 1374, del maig, f. 84.

el de Na Constança d'Anglesola ab En Lluís d'Aragó.¹ A totes elles, y fins a dames de cort d'altre temps, tals com Na Constança de Pinos,² concedia Elionor el seu ajut, en forma de dot en el moment del matrimoni.

Eren comptats com a membres de la cort els «cantadors» sicilians Nicola, Lleonart y Nardo, a més dels «ministrers» Stefani Anequi y Amich Faci, axí com Matzeu, Matziota y Antoni de Maletó, els quals s'anomenaven «ministrers de casa de la Senyora Reyna». Els «cantadors» que no hi eren sinó de pas, no eren comptats entre la cort.

Vivien també, a la cort, el «mestre de cases» sicilià Bertho Grippo, qui tenia encomanada la cura del jardí del palau y l'inspecció anual dels edificis,³ y l'esclau Antoni, ab la seva muller Llucia, com a guardians de la casa y del jardí.⁴ En conjunt, a la cort d'Elionor hi vivien deu esclaus. Entre ells, un nan y dues nanes, una sarrahina, dues tàrtares,⁵ una esclava mora y dues negres, una de les quals, la més petita, anant en servey de la Reyna, cavalcava en bestia de bast.⁶

Tots els membres de la cort, inclús els qui servien y curaven dels nebots sicilians, percebien «quantitats de provisió», les quals, d'import graduat jeràrquicament, eren satisfetes habitualment per tot el mes que regia. Com a promig, la «dòna» percebía per a ella y la seva acompanyant 100 sols. barcelonesos mensuals; l'esclava 'n percebía almenys 22, mentre que les donzelles percebien quantitats intermitges. Molt més crescudes eren les assignacions que's pagaven a En Lluís d'Aragó y a En Graffeu : el primer tenia assenyats 200 sols. barcelonesos cada mes; el darrer, 600.

Els dos nebots sicilians de la Reyna, a més de les provisions mensuals, percebien, en concepte de regal, peces de vestir, armes y equip de muntar;⁷ mentre que'l Rey mateix, de la seva caxa, subvenia a les despeses d'indumentaria de les Princeses aragoneses.⁸

1. ARP, compte 50, dat. 1374, del juny, f. 92.
2. ACA, 1566, f. 14.
3. Végis més amunt, A V, 385 y seg.; B I, 394.
4. Végis més amunt, A V, 388.
5. ARP, compte 49, dat. 1373, del octubre, f. 78 v., 82. El preu satisfet per la compra d'una tatara va pujar a 720 sols. barc.
6. ARP, compte 49, dat. 73, del juliol, f. 54 v. ARP, 902, títol d'Albarans de Cavalleriç, f. 144.
7. ARP, compte 49, dat. 73, del juliol, f. 52 y segs.; compte 50, dat. 74, del abril, f. 80.
8. ACA, 1535, f. 56.

A les «dònes»¹ y franciscanes² se'ls donava, de la caixa de la Reyna, 360 sols. barcelonesos anuals pel vestir, mentre que les «donzelles» no tenien cap assignació supletoria per aquest concepte. Per a les esclaves, es fabricaven una y altra vegada «cotes ardies».³ Les «dònes», «donzelles» y esclaves percebien 1 sol. barcelonès mensual pel calçat, la qual quantitat era, les més de les vegades, satisfeta com a pagament suplementari en forma de sumes més importants.⁴ A jutjar per les que'l personal encarregat dels nebots sicilians percebia per a l'adquisició de calçat, el consum que se'n feya era considerable. Axí, per les necessitats d'En Lluís, al hivern de 1373, trobèem que se'n compraren vintitres parells per 117 sols. 7 diners barcelonesos,⁵ y per a les necessitats d'En Joan, dèu parells.⁶

II

ELS FUNCIONARIS

a) CARACTERÍSTICA GENERAL

El cos de funcionaris d'Elionor, que's componia de «officials majors», «officials» y «sotsofficials», constava de cent cinquanta homes aproximadament.⁷ Era, donchs, inferior a la meytat del que tenia 'l Rey en 1346.⁸

Una arrega de les dades que trobèem disperses en els llibres de comptes del tresorer de la Reyna,⁹ permet deduhir que'l cos

1. ARP, compte 50, dat. 1374, del maig, f. 87.
2. ARP, compte 50, dat. 1374, del juny, f. 101.
3. ARP, compte 49, dat. 1373, del janer, f. 54 v.
4. ARP, compte 49, dat. 1373, del juliol, f. 55, compte 50, dat. 74, del janer, f. 52 v., 55; del juny, f. 93 v., 100 v. y seg.
5. ARP, compte 49, dat. 1373, del octubre, f. 84.
6. ARP, compte 50, dat. 1374, del janer, f. 54.
7. ARP, 428, Llibres del Escriva de Racio de la Senyora Reyna Donya Sibilia Fortià. Febrer de 1380. En una llista de ciris dressada pel comprador s'estima en 200 persones el nombre just y cabal de les que componien la cort y 'l cos de funcionaris de la Reyna. De més a més, són comptades encara «altres» 50 «persones».
8. Karl SCHWARZ, *Aragonische Hofordnungen im 13. und 14. Jahrhundert*. BELOW, FINKE, MEINECKE, *Abhandlungen zur mitleren und neueren Geschichte*, 54 (Berlin, 1914), 115, nota 149.
9. ARP, comptes 49 y 50 d'En Berenguer de Relat, del juliol de 1373 al juny de 1374.

de funcionaris de la cort de la sobirana, estava format segons el patró del regiment establert pel Rey cerimoniós.¹

Igual que en la cort del Rey, veyèm també, aquí, els títols dels quatre grans càrrechs palatins : «majordom, camarlench, canceller» y «maestre racional». El nombre més reduhit de funcionaris subordinats als alts càrrechs en la cort de la Reyna, s'explica pel fet natural que ja era suficient per al servey de la cort ahont, llevat del temps de la regencia d'Elionor, no hi havia altres afers que'ls d'ordre privat de la Reyna. Mentre que per les noticies que tenim concernents a càrrechs de segona línia, podèm de diverses maneres formarnos certa idea de la vida de la cort y de les atribucions del personal, no podèm, en cambi, trobar dades referents a dos dels alts càrrechs. N'Elionor no tenia cap «noble majordom» propi, ni cap «maestre racional», bé qu'aparexen el camarlench y 'l canceller en la cort de la Reyna. La manca d'abdós càrrechs justifica la conclusió que, encara en l'època d'Elionor, el govern de la cort de la Reyna depenia de la del sobirà. De vegades, als alts funcionaris de la cort reyal, se'ls encomanava 'l control dels càrrechs subordinats en la cort d'Elionor. Axò's presenta d'una manera particularment clara en el camp de l'administració, en el qual, el «maestre racional» del Rey constituía la suprema instancia en qüestions de comptabilitat dintre la cort de la Reyna.² Per lo demés, no era cosa rara 'l cas de funcionaris d'Elionor que s'havien format en la cort del Rey y que des d'ella havien estat delegats a servir en la cort d'ella. Axí, tampoch es estrany qu'alguns dels dits funcionaris, més endavant, ja en vida o després de morta la Reyna, fossin ocupats altra vegada en la cort del sobirà. De tot lo qual sembla dependres que fou ben reduhit el nombre d'alts empleats que foren nomenats exclusivament per ocupar càrrechs en la cort de la Reyna. Els funcionaris d'Elionor, que s'associaren en una germandat de Santa María,³ pertanyien segurament tots només que a la cort de la Reyna.

Els funcionaris d'Elionor percebien els sous vençuts, graduats

1. Karl SCHWARZ, *Aragonische Hofordnungen*. BELOW, FINKE, MEINECKE, *Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte*, 54 (Berlín, 1914), 41 y segs.

2. Végis més avall, B II, b, § 4, 423.

3. ACA, 1566, f. 20. FINKE, inèdit. A 22 de desembre de 1355. Les despeses d'enterrament del difunt coch de la Reyna, En Joan d'Alcoriza, són cobertes ab recursos de la germandat.

entre 900 y 180 sols. barcelonesos,¹ en pagaments trimestrals, ço es : al setembre, desembre, març y juny o «acorriments de la provisió», es a dir «de la quitació».² Alguns dels funcionaris tocaven, a més, al mes de maig, la suma de 150 a 400 sols. barcelonesos pel vestir,³ la qual suma era valedora per l'any que corria.

En la selecció dels funcionaris d'Elionor, semblantment a ço que ocorria en la dels membres de la cort de la Reyna, hi havia una preferència manifesta per als sicilians,⁴ sense qu'axò vulgui dir que tampoch no hi haguessin altres estrangers⁵ ocupant càrrechs en la cort d'Elionor.

b) CÀRRECHS DE LA CORT

§ I. Majordoms

Els funcionaris de la màxima categoria en el cos del servey palatí de la cort d'Elionor, al qual cos pertanyien els càrrechs de la casa propiament dits y 'ls de les cavallerisses, eren els dos majordoms mossèn Ramon de Pegara⁶ y mossèn Joan Berenguer de Rajadell.⁷ Un «boteller major», En Pere de Bosquets,⁸ un «sotsboteller», En Pere de Bonell,⁹ y un cert Bernar-

1. ARP, compte 49, dat. 1373, del setembre, f. 71; del desembre, f. 98; compte 50, dat. 74, del mars, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitaciones). Vègis més avall, C II, 436-438.

2. ARP, compte 49, dat. 1373, del setembre, f. 71 v.; del desembre, f. 99 rv.; compte 50, dat. 74, del mars, f. 70; del juny, f. 96 (acorriments de la provisió). Vègis més avall, lloc. cit.

3. ARP, compte 50, dat. 74, del maig, f. 88 v.

4. a) ACA, 1583, f. 131; ACA, 1584, f. 122 : Bernat Grippo mestre de cases.

b) ACA, 1537, f. 173. FINKE, inèdit. — ARP, compte 49, dates del setembre del 73, f. 71. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. : Nicholao de Terminis confesor. Comp. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, 257.

c) ACA, 1537, f. 173. FINKE, inèdit. — ARP, compte 49 y seg. : Raynar de Lança, cambrer. Stheve Gili, ajudant de cambra.

5. ACA, 1566, f. 25. FINKE, inèdit.

a) Dos capellans francesos : Petrus Perdulpheti y Jacobus de Abbatisvilla.

b) ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit : El capellà Raynaldus Hodeiro.

c) Dos «freres menors pochos tartres».

6. ACA, 1293, f. 189. FINKE, inèdit. En 1358. — *Ib.*, 1577, f. 167. En 1370. — *Ib.*, 1534, f. 168 v. Després de la mort d'Elionor P. funcionari del Rey. — ARP, compte 49, dat. 73, del agost, f. 61; del setembre, f. 71; compte 50, dat. 74, del abril, f. 76; del juny, f. 101 v. (quitació).

7. ARP, compte 49, dat. 73, del agost, f. 61. compte 50, dat. 74, del juny, f. 101 v. (quitació). ACA, 1566, f. 27, 152. En 1357 era majordom En Blasius Fredericus Ferdinandus de Heredia.

8. ACA, 1566, f. 13 v.; 1537, f. 173. FINKE, inèdit. Reb un llegat.

9. ARP, compte 49, dat. 73, del setembre, f. 71, 76; del juliol, f. 51 v. (quitació).

dí,¹ se cuydaven del beure; un «panicer», En Jaume Salzet,² y dos «sotspanicers», Joan de Molí³ y Eximenis de...⁴ se cuydaven del pa. Al cap del personal de cuyna figurava un «sobrecoch», En Jacobí de Vita,⁵ qui havia de presentar personalment les es-cudelles a la taula de la Reyna, y, un cop allí, allargarles al majordom perque les tastés, mentre En Martí Ruiç de Xuera servía els talladors de la carn⁶ y En Bertran de Salanova la talla-va davant mateix de la Reyna.⁷ El «cuyner major», Pere de Benavarra,⁸ vigilava la «cuyna de la boca real». El «museu», Ferrand de Graylla,⁹ cuydava del rebost, hont se guardaven les provisions de boca. L'«argenter», Palazi del Molí,¹⁰ era valet de cuyna. D'ajudanta de cuyna ne feya una «lavanera» nomenada Isolda, que cuydava de rentar les viandes.¹¹

Tots aquests funcionaris y empleats havien de provehir al regiment de la casa d'Elionor, que, seguint un vell costum, era separat del del Rey. Els hostes y la cort prenien part a la taula de la Reyna. El Rey, però, segons sembla, may era comensal de la seva muller, mentre que la Reyna menjava repetides vegades a la taula del Rey, ab acompanyament o sense.

Hi ha motius per creure que'ls menjars se presentaven, en lo essencial, en la cort d'Elionor, com se presentaren al hivern de 1380 en la cort de Sibilia de Fortià, la quarta muller d'En Pere.¹² Aquestes antigues dades sobre 'ls menús s'acorden al ensemps plenament ab

1. ACA, 1537, f. 173. FINKE, inèdit. Reb un llegat.

2. ARP, compte 49, dat. del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 105 v. Compte 50, dat. del maig del 74, f. 86; del juny, f. 97 (quitació).

3. ARP, compte 50, data del abril del 74, f. 75 v. — ACA, 1537, f. 173. FINKE, inèdit. Reb un llegat.

4. *Loc. cit.*

5. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 104 v.; compte 50, data del janer del 74, f. 53 v.; del abril, f. 77 v.; del juny, f. 97 (quitació).

6. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 65; compte 50, data del mars del 74, f. 66; del juny, f. 99 (quitació).

7. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 94. — ACA, 1566, f. 141. En 1357 Michael de Gurrea era'l seu predecessor en el càrrech.

8. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del octubre, f. 79; del desembre, f. 94. Compte 50, data del mars del 74, f. 71, 72 v. (quitació).

9. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 71; compte 50, data del mars del 74, f. 70 v. (quitació).

10. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 82 (provisió).

11. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 100 v.

12. ARP, 428, Llibres del Escriva de Racio de la Reyna Donya Sibilia. Les notícies sobre àpets en la cort del Rey y sobre atribucions del comprador són preses d'aquest llibre.

els costums catalans actuals. Però, en quant podèm jutjar basant-nos en les fórmules culinaries de l'època,* hi havia predilecció pels menjars forts d'especies, per tal d'estimular l'alegría del beure.

A la cort de la Reyna 's bevien diverses classes de vi : la millor era destinada a la Reyna mateix; del vi grech se'n feya preparar vi de pebre. També 's bevia malvasía. El vi «de cort» era 'l vi de les «dònes», y probablement també el dels altres membres de la cort de la Reyna.

El «panicer major» havia de procurar només el provehiment de la cort, perque, per a la Reyna y 'ls seus hostes entraven al rebost mil vuyt cents pans cada mes, procedents de Valencia.

Un dinar, preparat a la cuyna, comprenía sempre diferents entrants, ço es : aviram, carn, o peix, fruyta y postres. Eren particularment estimats els indians, els capons y 'ls gallsdindi. Es ab aquests menjars que s'obsequiava als convidats. Sovint hi havia pollastre, caça de ploma, guatlles, tudons, grues y perdius. Sortía axí mateix a taula carn de vaca, de vedella y de bè y carn de porch, fresca y salada. Es conexien menjars tals com porcells farcits y rostits de llebra y de gat. Aquest darrer plat fou servit al personal un dia que, a la cuyna de la Reyna, se coïen butifarres de sang. No es que la Reyna mateix prengués part en l'àpet del gat. En aquella ocasió estava convidada a esmorzar ab el seu marit. Com a companatge eren sovint servits fideus de formatge aragonesos, naps, cols verdes, espinachs, llentíes, faves, ciurons, y menys freqüentment, cols de Brusseles, espàrrechs y enciam. En dies d'abstinencia, se servía a la cort tota mena de peix, fresch o salat : llenguados, calamarç y «torts», «pagells», «orades», y llagosta o bacallà, arengades y sardines. Ab els plats de carn y peix se servien salses agre-dolces (juivert, horugua) que, preparades a basa de carn trinxada, herbes y ous, eren amanides ab sal, pebre, all, ceba, vinagre, mostaça, ginebra, clavells, fonoll, canyella y axarop. A la taula de la Reyna sortien «torrons melats de festucs y de comins» qu'encara avuy constituexen una de les llepolíes

* BUB, 21, 2, 19. *Aquest libre intitulat Flos de les Medicines o Receptes del Tesor de Bailòt fou compost per Manuel Dies, Majordom del Rey Don Alfonso de Arago. — NOLA, Art del Coch, Le libre lo qual ha compost lo diligent mestre Robert, Coch del Serenissimo Senyor Don Fernando de Napols* (Barcelona, 1500). Comp. aquí les coleccions de material inèdit que'ns mostrà 'l general don José MADRID y RUIZ, Barcelona, avui difunt.

nadalenques a Catalunya. Les neules y 'ls flams entraven també en compte. Sovint, al acabament del àpet, hi havia mantega y formatges mallorquins.

Es molt probable que fos la matexa Reyna la qu'assenyalés els menús de cada dia, tenint en consideració 'l gust y 'ls costums dels membres de la casa. Axí, a la mare de Sibília li servien sovint carn de vedella o de porch; a l'Infanteta Elisabet, ous y sèmols, y a les dides, alls. De vegades, les Princeses catalanes se feyen enviar de fóra gurmaderies especials. Axí, per exemple, Elionor se feya enviar prunes confitades de Sicília ab un recipient d'argila,¹ y de Valencia, caxes plenes de panses y figues.² L'Infanta Mata encarregava a Algecira, en el mes d'abril, les primeres cireres qu'hi haguessin y 's feya enviar ostres de Provença y truytes de la Molina.³

Un «comprador» a la cort d'Elionor, En Ramon Estanyet,⁴ qui era ajudat per un «sotscomprador», En Sanç de lo Gran,⁵ se feya càrrech dels desitjos y comandes de la sobirana, y, seguint les «ordinacions de les viandes»⁶ fixades pel Rey, procedía a l'adquisició de les provisions diaries per a la cort de la Reyna, sense descuidar les de forratge per al bestiar de bast y de sella de la matexa senyora. Per a axò gastava 'l comprador de 150 a 200 sols. diaris, que s'anotaven en sis partides:

	<u>Solidos</u>	<u>Diners</u>
1. «Minucies»: Llenya, verdura, ous, formatge, mantega, segó, sèmola, fideus, etc.	98	7
2. Carn, aviram y peix.	33	7
3. Pa.	4	—
4. Vi.	28	4
5. «Rebost»: Especies, confits, cera.	12	8
6. Civada.	9	obl.

1. ARP, compte 50, data del maig del 74, f. 89.

2. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 63 v.

3. ACA, 1811, f. II, 23, 25 v.

4. ARP, compte 49, dates, del juliol del 73, f. 55; del setembre, f. 71; del octubre, f. 80 y seg.; del novembre, f. 86; del desembre, f. 95. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 66 v. y seg.; del abril, f. 79 v.; del juny, f. 96 v. (quitació e messsions). — ARP, comptes de Cambrers e Reboster. FINKE, inédit. N'Estanyet era reyal escrivà de ració en 1346.

5. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 74 (quitació).

6. Próspero de BOFARULL Y MASCARÓ, *Ordinacions de les Viandes. Colección de Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, v (Barcelona), 163.

Demés, el comprador tenia la missió de procurar, d'acort ab el majordom, lo necessari per a la taula, tant en la part de la roba com en la de la vaxella y ornamentació y era responsable de l'adeuada presentació del menjador. Axí, ell es qui compra estovalles y tovallons per a ús personal de la Reyna y adquiria cinch ganivets qu'eren guardats en un estoig «a ops de tallar a la taula de la Reyna» 'l dia de Pasqua; ell també qui procurava per les roses que s'havien de posar «a la barcha e als bacins» de la taula de la sobirana. Ell comprava cera per a l'iluminació de la taula y de la capella y feya lo necessari per preparar les solemnitats religioses a la casa de la Reyna, fent que no manqués la cera avinent per la benedicció 'l dia de la Candelera, ni fruyts (figues, rahims, pomes, nous y avellanes) per al dia de sant Blay, ni palmes per al diumenge de Rams. Estava axí mateix encarregat de vigilar pel bon estat de la roba y utensilis de cuyna, escombres, pales y calderes, adovantho a temps o substituintho. Per a la neteja comprava arrels de canya, per fer llexiu, com diuen que encara avuy es costum a Catalunya.

El comprador tenia d'entregar les provisions de boca al boteller, al panicer y al museu; la cera, les especies y les llepolies, les havia de fer a mans del reboster, perque ho guardés, y la civada, en cambi, la dexava a l'administració de les cavallerisses.

Al cap d'aquesta dependencia hi havia 'l «cavalleriç» mossèn Bonafonat de Sant Feliu.¹ Les feynes més baxes anaven a càrrech dels seus subordinats, el «sots cavalleriç» Pere de Muntsó,² qui era, al mateix temps, servidor d'En Lluís d'Aragó, y cinch «hòmens de la scuderia de casa»: Pere Daguer,³ Pere Ruiç de Minyó,⁴ Sanç Sánchez d'Albarrazín,⁵ García López d'Exea⁶ y Arnau Xuponer.⁷ Probablement estava axí mateix a les ordres del «cavalleriç» el

1. ARP, compte 49, dates, del juliol del 73, f. 55 v.; del agost, f. 63; del setembre, f. 71, 74 v., 76; del novembre, f. 90; del desembre, f. 99 v. Compte 50, dates, del janer del 74, f. 52; del febrer, f. 61, del mars, f. 68 v., 72 v.; del maig, f. 88 v.; del juny, f. 100. — ACA, 1583, f. 172. A 27 d'octubre de 1374, Mossèn B. de S. Feliu era «batle e alcayt de Murvedres».

2. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 73 v.; del octubre, f. 84. Compte 50, data del juny del 74, f. 98.

3. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 99 v.

4. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 75 v.; del desembre del 73, f. 104.

5. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 100.

6. ARP, compte 50, data del abril del 74, f. 75 v.

7. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 69 v. Compte 50, data del abril del 74, f. 75.

«cavaller salvatge», En Guillèm de Claret.¹ El «cavalleriç» havia de procurar per al bestiar de bast y sella, constituït per onze o catorze caps.² Si emmalaltia alguna bestia, el cavalleriç cridava al menescal de la cort del Rey, el qual menescal exercia el seu art aplicant empastres o fent fregues d'oli rosat. Ferides exteriors, tals com punxades de claus, també sabia remeyarles. Sovint, però, arribava sols a temps de constatar que, en l'entretant, la bestiola havia aclucat els ulls. Com a obligacions del càrrech de cavalleriç hi havia : la compra, la millora y la posta a punt del bestiar de bast y sella, jatsia que fos destinat al ús particular de la Reyna, ja al regal a parents y hostes. Per al palafre d'Elionor se compraren valuoses peces d'agençament. La Reyna possehia tres selles d'argent. La corbadura d'una sella estava decorada d'argent, de perles y d'esmalt vert y blau, y senyalada ab un blasó sicilià esmaltat. El corretjam pertinent estava recobert de brocat y seda blava, forrat de tafetà vert. Quan aquests guarniments fastuosos no's feyen servir, s'embolicaven ab fundes de fil. Per a cobertors de sella s'utilisava pell, brocat o seda. De vegades aquells cobertors també eren adornats de broderies d'or y seda, de blasons esmaltats y de joyes de metalls preciosos. S'utilisaven coxins de muntar de seda virolada. Mentre que'l corretjam de cuyr anava sovint revestit de planxetes d'or y esmalt formant dibuxos, les cingles tenien broderies d'or muntades damunt seda de color. L'equip complet comprenia dos parells d'esperons d'or. Les selles y 'ls basts del bestiar de carga es feyen de cordovà vermell o blau, haventhi seccions del cuyr ab admirables broderies d'or y argent. Els estreps eren niellats. Un joch d'estreps argentats, tenia corretges y gambals que s'ornaven ab broderies d'argent.³

El càrrech del «sobratzembler», En Ponç des Pont,⁴ al que podriem nomenar furriel, s'assemblava en molts conceptes al de cavalleriç. El «sobratzembler» tenia com a subordinats l'«atzembler» Joan Blasco⁵ y 'l «sotsatzembler» Jaume de Rocha,⁶ y axí

1. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 97 y 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 97 v. (quitació).

2. ARP, compte 49, data del novembre del 73, f. 90.

3. ARP, 902, Títol d'Albaran de Offici de Cavalleriç, 1372, f. 110 v.-124.

4. ARP, 902, Títol d'Albaran de Offici de Sobratzembler Ponç des Pont, 1372, f. 130-147.

5. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 65 v.

6. ACA, 1566, f. 34 v. FINKE, inèdit.

mateix els portadors de les andes Nicolau d'Aula,¹ Domingo Martí² y Sanç de Caschant.³ Probablement eren també subordinats del «sobratzembler» el «mestre de fer leugares», Leonart de Gallinera,⁴ y 'l «miles domesticus noster», mossèn Ferran de Vergua.⁵

Era d'incumbència del sobratzembler, que diàriament rebia la racció de civada per al bestiar de muntar y de bast, el tenir cura de les atzembles, a la qual cosa l'assistia 'l menescal. El sobratzembler, com el cavalleriç, rebia sovint la comanda de comprar bestiar de sella y de bast. La seva missió propia, però, era la de contractar portadors de les andes y acompanyadors del equipatge per a viatges de la cort, llogar bestiar de muntar y atzembles, encomanar als traginers transports diversos y retribuirlos. Fins per al carregament de les naus el sobratzembler havia de treure cara. Les coses transportades eren ben especials : se portava a Barcelona aygua dels manantials calents de Caldeu per pendren banys la Reyna; un traginer du, de Serós a Barcelona, dos garins «ab lo peu clos»; en temps de les irrupcions mallorquines, en 1374, surt de Barcelona, cap als castells d'Elionor a Montcada, Cervelló y Sant Martí de Sobirats, un transport d'armes y material de guerra (arnesos, gorgeres, ballestes, filferro, sachs de sorra y fusta per al bastiment d'estacades y trinxeres); per mar se feya venir fruyta y blat de Valencia, Coblliure y Sicilia.

Com el sobratzembler era l'encarregat de preparar els viatges de la cort, les liquidacions que presenta'ns orienten per enterarnos un xich de la manera y costums de viatjar d'Elionor. Segons sembla, a ella li agradava de ferse dur en llitera per Barcelona y 'ls seus contorns. En els seus viatges anava a Badalona y a Sabadell, y també als seus castells de Montcada, Cervelló y Sant Martí de Sobirats. En els darrers anys de vida la Reyna visitava sovint els llocs de pelegrinatge de Pedralbes, Sant Vicens, Sant Cugat del Vallès y Montserrat. El dia 28 de febrer de 1375 emprengué,

1. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 73. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 72; del maig, f. 86 (provisió).

2. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 63 v.

3. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71 v.; del desembre, f. 99 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 70; del juny, f. 96 (provisió).

4. ARP, compte...

5. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 65; del setembre, f. 69 v. — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. En Vergua reb un llegat.

desde Barcelona, el seu darrer viatge a la santa muntanya. Vintiquatre portadors de les andes dugueren en cinch dies a Montserrat la malalta. Un remat de vintiset besties de muntar y de càrrega seguía duent l'equipatge dels membres y del personal de la cort. No hi podia mancar tampoch el llit-pabelló de viatge de la Reyna,¹ cofres de cuyr negre de vedella ab provisions de la cambra (tals com roba blanca, vestits y ornaments)² y altres bagatges ab provisions de boca, de la cuyna, del rebost y del celler.

Els portadors y 'l bestiar eren acomiadats al arribar al monestir. Per al viatge de tornada d'Elionor, de Montserrat a Lleyda, se remeté una nova expedició de bestiar composta de sexanta nou caps. El dit viatge de retorn de l'expedició s'emprengué el dia 12 de març y va durar cinch dies, comptanhi 'l de la sortida del monestir. El viatge en Illitera de la Reyna va anar més a poch a poch : va necessitar vuyt dies.

Per a aquest viatge sol el sobratzembler va pagar 8,270 sols. 10 diners barcelonesos. En el detall, la quantitat dels jornals era més o menys crescuda segons el temps reclamat per la marxa d'anada y tornada dels portadors, acompanyants y bestiar, y també, segons les despeses ocasionades pel consum de palla, feradures, oli y pel cost dels hostals.

§ 2. Camarlenchs

En l'any 1373 són nomenats «camarlenchs majors» de la cort d'Elionor En Ramon de Castelló³ y En Berenguer de Ripoll,⁴ mentre que'l «camarlench» Arnau Derill prestava simultaniament el servey de cambra en la cort de la Reyna.⁵ El dit camarlench tenía a les seves

1. Vègis més avall, B II, b, § 2, 409.

2. ACA, 942, compte d'Antoni de Naves, tresorer de la senyora Reyna, 1385, f. 24 v. Notaments... de les paraments de Cambra.

3. ACA, 1583, f. 147. FINKE, inèdit.

4. ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Reb un llegat.

5. ARP, compte 50, dates, del abril del 74, f. 80 v.; del juny, f. 95 v. (quitació). — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Reb un llegat. Comp. les ordres de pagament en ARP, compte 49-50 i RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II. — Predecessors d'En A. D. en el càrrech : En 1356, Ramon de Copons (ACA, 1566, f. 20; FINKE, inèdit, f. 40 v.); en 1361, Berenguer de Palau (RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II, 136); Artal de Fosses (*loc. cit.*, 159).

ordres : tres cambrers, els dos sicilians Raynar de Lança¹ y Arrigo Gusiner² y un tal Bernat Nigueret;³ un «sotscambrer», En Berenguer Moreu;⁴ cinch «ajudants de la cambra», En Pere Baster,⁵ En Joan Calvet,⁶ el sicilià Esteve Gili⁷, En Ferrer d'Olivella,⁸ y una ajudanta, Antonia Palma.⁹ El camarlench era 'l superior jeràrquich dels oficials del arxiu del palau, Arnau Guau¹⁰ y Guillèm de Serra.¹¹ Estaven axí mateix a les seves ordres : el sastre Pere Valnera,¹² el seu ajudant Francesch de Serrio,¹³ dos «sotsastres», Jaume Clapers¹⁴ y Ramon Guasch,¹⁵ el peleter Blas de Corall¹⁶ y 'l brodador d'or y de seda Tomàs de Xipra.¹⁷ Pertanyien al servey de cambra en la cort de la Reyna : l'administrador del rebost gran, el «reboster» Francesch dez Blada,¹⁸ qui tenia com a subordinat un «sotsreboster»,

1. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 74 v.; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69; del juny, f. 95 v. (quitació). Compte 49, dates, del juliol del 73, f. 52 (150 sols. bar. d'indumentaria); del octubre, f. 84. Compte 50, data del abril del 74, f. 76. Despeses per a tres gossos del Infant Martí. Sobre la familia d'En Lança, comp. FINKE, AA, 3, XIX.

2. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, data del juny del 74, f. 95 v. (quitació). Compte 49, data del setembre del 73, f. 76 v. Compte 50, data del janer del 74, f. 52.

3. ARP, compte 49, data del novembre del 73, f. 87 (quitació).

4. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 65; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació); del maig, f. 87 v., f. 120 v. — ACA, 1566, f. 55. FINKE, inèdit. Un «sotscambrer» nomenat Gerau de Oblitis morí en data anterior al 1356.

5. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 65; del desembre, f. 99. Compte 50, dates del mars del 74, f. 66 (provisió). Compte 49, data del setembre del 73, f. 77.

6. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71 v.; del desembre, f. 99. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 66; del abril, f. 80 (provisió).

7. ARP, compte 50, dates, del abril del 74, f. 75; del maig, f. 87 v. (provisió). — ACA, 1537, f. 144, FINKE, inèdit. Reb un llegat.

8. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 63. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 70; del juny, f. 96 (provisió).

9. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 61 v.; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 71; del juny, f. 97 v. (provisió).

10. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 69. Compte 50, dates, del abril del 74, f. 76; del juny, f. 101 (provisió).

11. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 83 v. G. de Serra del ofici de scriva de ración... per un libre de paper... per notar les joyes del arxiu de la dita Senyora les quals lo dit G. S. té en poder. Vègis més avall, B II, b, § 4, 424.

12. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, data del mars del 74, f. 69 v. (quitació).

13. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 65 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 70; del juny, f. 96 (provisió).

14. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 74 v.; del desembre, f. 99. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 70; del juny, f. 96 (provisió).

15. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 75.

16. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 100. Compte 50, dates, del janer del 74, f. 53; del juny, f. 99 v. (provisió). Comp. ACA, 1577, f. 167. A 15 de febrer de 1370.

17. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 54.

18. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació) «scriva de ración». Vègis més avall, en B II, b, § 4,

En Joan Sánchez Duesa;¹ els quatre metges, els «mestres de phisica» Bernat Barriach,² Joan de Fulginer,³ Bernat Minguet⁴ y Jaume des Far,⁵ axí com també 'l «metge de chirurgia» mestre Cabrit Bonjula, qui, en casos especials, era delegat per la cort del Rey,⁶ y 'ls dos «apothecaris» (especiayres) Miquel Tosell⁷ y Berenguer Marques.⁸ Eren, a més, subordinats del camarlench, els «porters de maça» (quí prestaven guardia al palau y complien també sovint encàrrechs de la comptaduría de la Reyna) Pere Ferrer,⁹ Simó Martí,¹⁰ Berenguer de Puig¹¹ y Ça Morera,¹² axí com els «porters de porta forana» Pasqual des Puig,¹³ Jaume Carros,¹⁴ Salvador Mercer¹⁵ y 'ls porters Bartomeu Boyl,¹⁶ Pere Colell¹⁷ y Guillèm Torner.¹⁸

424. — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Llegat de 6,000 sols. bar. — ARP, A 428, Libre del Escriva de Racio. Extraordin. del janer 1380 de F. d. B. «scriva de racio». — ARP, 942. Sibilia Notament (Reboster), f. 50 v. En 1386, F. d. B. predecessor en el càrrech del reboster d'aquell temps, havia perdut en la seva casa una caçola d'argent blanch del rebost y, per càstich d'axò, li fou descomptat del sou el valor de la prenda perduda. — ACA, 1566, f. 133. FINKE, inèdit. En 1357 era reboster En Francesch Solanes y En Sancius Petri de Liça el seu representant. — ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 54 v. Perico fill y hereu d'En Francesch Solanes, reboster d'Elionor.

1. ARP, compte 50, data del mars del 74, f. 68 v. Compte 49, rebuda del setembre del 73, f. 17: D. «batle de Tamarite».

2. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 54 v. Regal en numerari.

3. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 60 v. (vestir); del setembre, f. 75 v.; del desembre, f. 101 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 101 (quitació).

4. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 52 (quitació).

5. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 55 (ajuda per al casament de la seva filla).

6. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 53.

7. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 76 v.

8. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 61 v.; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 101 (quitació). Vègis més amunt, 392.

9. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 66 v.; del desembre, f. 96 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 65; del juny, f. 94 (quitació); del mars, f. 69. Despeses per al transport de diner de Colliure a Barcelona. — ACA, 1583, f. 169. FINKE, inèdit.

10. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 66; del desembre, f. 96 v. Compte 50, data del juny del 74, f. 94 v. (quitació).

11. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 64 v. (provisió); del desembre, f. 96 v. (quitació). Compte 50, data del maig del 74, f. 88 (vestir).

12. ARP, compte 50, dates, del janer del 74, f. 55; del abril, f. 81 v. (quitació). — ACA, 1566, f. 47 v. FINKE, inèdit. En 1356, «P. Arnaldi Ça Vall portarius noster».

13. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71 v.; del desembre, f. 99. Compte 50, data del febrer del 74, f. 59 v. (provisió).

14. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 64 v.; del desembre, f. 99. Compte 50, data del mars del 74, f. 70 (provisió). Compte 49, dates, del juliol del 73, f. 51 «porters»; del novembre, f. 90 v. «porter de porta forana».

15. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71 v.; del octubre, f. 79. Compte 50, data del juny del 74, f. 101 y seg. (provisió).

16. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 73; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69; del juny, f. 97 v. (quitació).

17. ACA, 1537, f. 102. El dia 6 de febrer de 1369, a Barcelona.

18. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 66 v. Compte 50, data del mars del 74, f. 70 v. (quitació).

El camarlench havia de procurar per l'agençament de l'habitació de la Reyna.¹ Les finestres de la cambra principal y de l'anexa s'havien de «tancar ab draps blancs encerats»² o ab tapiços y cobertors.³ Al hivern, l'habitació de la Reyna s'escalfava posanthi un braser portàtil de coure. Per a l'iluminació de la cambra, el reboster havia de fer ciris blancs grossos que's posaven en candelers de ferro forjat exornats ab figures de dòna. De nit s'encenia un estadal en la cambra.⁴ En aquella època tota l'instalació's distingia per la vivor del colorit. Eren preferides les robes adamascades formant llistats y ondes. Ab tot, se conservava una certa unitat en els colors : les alfombres que cobrien els trespols de pedra s'escollien que fessin joch ab la resta de l'instalació. Les parets se decoraven ab draps d'Arràs y seda rumanesa mostrejada.

Una cadireta plegable de la cambra de la Reyna, enjoyada ab incrustacions artístiques, era feta de fusta de noguera y tenia 'l seyent entretexit de vellut vermell y fil d'or. Una altra cadira, destinada a la cambra contigua, tenia potes y recolzadors de ferro y un seyent de cuyr cobert ab una tela blanca. Damunt els cofres de fusta d'avet que servien per desar la roba blanca y 'ls vestits, s'hi extenien draps francesos brodats ab representacions de la llegenda de Lançalot, de Galeas y Parseval, pintures d'escenes de batalles o alegories dels mesos. Sobre 'ls banchs de fusta s'hi posaven coxins grans per seure fets de pell marroquí. Un escambell de llautó,⁵ servia a la Reyna com graó per pujar al llit. El llit se componia de «dosser, sobrecel» y «cobertor», y estava envoltat per tres cortines. Un llit de viatge d'Elionor, comprat en juliol de 1373, el qual fou 'l seu llit de mort, estava guarnit de tafetà llistat vermell-blanch, com tota la restant decoració de la cambra.⁶ Era del trossell nuviat d'Elionor l'instalació de la «cambra blanca» qu'estava exornada ab broderies d'or sobre seda y blasons sicilians. Aquest parament comprenia dos coxins de llit que tenien broderies d'or

1. Les abundants notícies sobre l'agençament de la cambra, són preses del compte d'Antoni de Naves, tresorer de la senyora Reyna [donya Sibília Fortià], estès en 1385 (ARP, 942).

2. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 54.

3. ACA, 1534, f. 168 v.

4. ARP, 428, Extraordinaries de febrer de 1380.

5. ARP, compte 49, data del novembre del 73, f. 87.

6. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 52 v. Vègis més amunt, A V, 390.

y guarniments de perles.¹ Una altra decoració de cambra estava guarnida ab brocat d'or. S'empleaven, a més, combinacions de fils d'or y seda llistada de color ab broderies fent dibuxos de fullatge sobre fons blau y vermell; hi havia axí mateix altres broderies que presentaven lletres morisques blanques sobre fons negre y figures verdes d'animals sobre fons vermell. Les cortines corredores que s'aguantaven ab bagues de cinta y anelles de metall, tenien «ventanes» de tafetà blau. Un altre parament estava atapeit d'escuts. En quaranta d'aquests hi havia «brots, copes, flors» y ocells brodat, y en altres setanta, blasons de la Reyna. Damunt el llit hont descansaven el Rey y la Reyna hi havia extesos tres llençols de fil, de tres «teles» d'amplaria, ab puntes y fistons, y dos «mata-laffs» de llana o cotó, ab tela de «fustaní de gran de mill»² un coxí «traverser» y tres coxins per al cap, ab coxineres de seda, que's tancaven ab botons. Dels cobrellits, que's fabricaven generalment de seda, n'hi havia un de guarnit ab un dibuix moresch y combinació de llistes blaves, rosses y daurades y pintat ab disset animals blaus y grochs; un altre de Xipre, era guarnit ab un treball de forma d'ametlla. Al hivern, la Reyna feya servir probablement un cobrellit vermell de cuyr que duya estampades figures d'animals, o bé un de vermell fet de tela de Brusseles ab un folro de posar y treure, arranjat ab vuyt centes quaranta dues pells d'ermini ajuntades, o també la manta flonja y peluda, ab vores llistades de vermell.

Els utensilis de la cambra eren múltiples. Allà hi havia caxes de xiprer o àlber ab guarnicions de ferro y altres de fil d'or que servien per guardar confits. D'un colom d'argent daurat, ab treball d'esfalt y niell, n'exien sentors delicades. Les taces per beure, les escudelles y 'ls gerros eren de fusta o de metall, ab ornaments d'orfebreria, d'esfalt o d'incrustació, ab perles y pedres fines, o bé guarnits ab gravats y cisellats de dibuxos y inscripcions en caràcters «francesos» o moreschs, o treballats a «manera anglesa». Les aludides inscripcions portaven el nom de Crist, l'Ave-Maria, textos de la Biblia o bé expressions com «m'amour hi est enclose». Els atuells d'ús cotidià mostren figures de sants y escenes bíbliques.

1. ACA, 1537, f. 144. — Végis més amunt, A I, 389.

2. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 61 v.; del novembre, f. 86.

Ornaments ab motius arquitectònichs, paysatges o bé camps esmaltats a un sol color constituïen el fons per a la representació de figures soles d'home o de dòna o per la d'escenes de jòchs, de batalles o de caça. Eren sovint emprats motius d'animals y plantes axí com ornaments heràldichs. A la Reyna se li servía aygua per beure en una taça de fusta ab nansa blanca, el peu y la tapa de la qual taça ostentava guarnicions d'argent daurat y aplicacions d'esmalt vert y vermell. En el fons esmaltat d'un taçó per beure, d'argent daurat, hi havia representades set figures que caçaven a la font, mentre sobre la tapa, qu'estava guarnida ab una garlanda de fulles, s'hi veyen cavallers en lluyta. El coll del recipient era exornat ab flors de lliri esmaltades. Al cim del pitó de la tapa hi havia una «vibra» alada ab la cua cargolada. En una altra taça hi havia cinch homes y dònes que jugaven als escacs. En un recipient gran, rodó, hi havia incrustades tires de marfil ab inscripcions arabesques. Una ouera, que descansava sobre tres peus, mostrava la figura del «manador Deus», una figura d'àngel daurada y lleons, axí com també 'l nom de Crist compost ab lletres blanques sobre esmalt vermell.

Els donadors de tanta preciositat, són indicats sovint per emblemes representats en escuts d'armes. Llevat dels presents del Rey y d'alguns religiosos, trobèm els dels jurats y prohomens de Barcelona, de l'aljama de Valencia y dels prohomens de Xàtiva y Mallorca.

L'indumentaria femenina a Catalunya 's componía, a darreríes del sigle XIV, de «mantell, aljuba y gonella», o d'unes peces més senzilles, com la «cota ardia» y la «çamarra» ab «caperó». La dels homes se componía de «jaquet, gramalla e capero» y «calces».

Per als vestits de les Princeses, que confeccionava 'l sastre palatí ab els seus ajudants, s'empraven pells y robes precioses, que s'importaven sovint del estranger, de Flandes,¹ de França,² d'Italia³ o del Orient.⁴ Per al ornament de la coronació de la Reyna aragonesa s'hi pertanyien una «camisa» de lli de Reims; una altra, de

1. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 54. Compte 50, data del 74, f. 63. ARP, 942, Notament Sibília, f. 24 y 27.

2. ACA, 1566, f. 32.

3. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 100 v., 102 y seg. Compte 50, data del maig del 74, f. 90. — ACA, 1537, f. 144 v.

4. ARP, 942, f. 21.

seda blanca, les mànegues de la qual portaven quatre botons de fil d'or. La peça de damunt consistia en una dalmàtica forrada de tafetà vermell y un maniple de damasch de seda blanca, ab broderies d'or.¹ D'un «mantonet» folrat d'ermuni s'en va guarnir, per a la filla d'Elionor, una «aljuba» de vellut vert ab hermini en els «girpeus» y en els punys de les mànegues.² La muller del Rey de Xipre rebé, com a regal d'Elionor, un «mantonet» y «aljuba» de tela color blau-cel, ab folro de quatre centes trenta vuyt pells (dorsos), cosides ab tafetà morat.³ N'Elionor portava aljuba y mantonet de tela de color de girasol, blau y vermell, ab folro de tafetà vert,⁴ una «cota ardia», de tela florentina verda,⁵ y, al divendres sant, mantell y aljuba de tela blava de Vervier.⁶

El sastre havia de treballar sovint per a la gent de la cort d'Elionor. Axí trobem qu'En Peralta va rebre un «jaquet» guarnit ab campanetes d'argent⁷ y que's compraven robes y accessoris de sastreria per a Lluís d'Aragó,⁸ per al brodador de seda Tomàs de Xipre,⁹ per als dos «cantadors» sicilians¹⁰ y les tres petites minorites de la Tartaria,¹¹ per a la noble donzella Constança d'Aragó¹² y les tres esclaves negres.¹³ Sovint també s'aprofitaven materials ja existents.

El camarlench procedia a la recepció dels agençaments d'ús personal de N'Elionor : una pinta d'or¹⁴ y una corona d'or exornada ab vintiset esmeragdes, quaranta tres rubins y vuytanta dues perles de tamany mitjà.¹⁵ Ell es qui tenia 'l privilegi de rebre 'ls donatius destinats a la sobirana y preparar y repartir a la vegada 'ls que ella feya. Les peces d'exornament,¹⁶ els utensilis de taula,¹⁷ les

1. ARP, 942, f. 29.
2. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 54.
3. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 102 y seg.
4. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 82 v.
5. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 62 v. «cota ardia, çamarra, mantonet et capero».
6. ARP, compte 50, data del maig del 74, f. 90.
7. ARP, compte 50, data del maig del 74, f. 84 v.
8. ARP, compte 49, dates, del juliol del 73, f. 54; del octubre, f. 83.
9. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 54.
10. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 54.
11. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 61.
12. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 83.
13. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 54.
14. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 54 v.
15. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 56.
16. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 102.
17. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 56 v.

robes¹ y 'ls regals en diner es donaven als parents o a conterrànis de la Reyna, y, especialment, als «cantadors» y missatgers de les corts forasteres. Freqüentaven la cort d'Elionor «ministrers» del Rey el seu espòs,² del Rey de Sicília,³ del Infant de Castella,⁴ del comte d'Ampuries,⁵ del duch d'Orleans,⁶ jutglars del comte de Saboya⁷ y del vescomte de Galtelli, mossèn Benvingut de Graffeu,⁸ trompeters sicilians⁹ y un minyó cantador anglès.¹⁰ Entre altres, trobèmm fet esment d'un missatge del duc de Lancaster, el qual havia d'ésser portador al duc de lletres d'Elionor.¹¹

Constituía un càrrech especial de la cort, dintre la camarlenguería, el de «reboster» o administrador de la cambra major de provisions.¹² Com que ell era l'encarregat de guardar la roba y 'ls utensilis de taula, ell era qui l'havia de treure y posar a punt sobre la credença, damunt la qual, axí com damunt la taula, hi extenia unes estovalles que treya dels seus cofres. Per al ús personal de la Reyna hi havia tovallons fins de lli; per al ús dels altres membres de la cort n'hi havia de més bastos.¹³ Entre 'ls utensilis de taula hi havia un saler daurat, ab les armes de Sicília esmaltades.¹⁴ S'utilisaven culleretes per a la sal, d'argent daurat; per menjar mores, petits estilets de corall ab agulles d'argent; ganivets ab mànechs guarnits d'argent, cristall, coralls y fusta d'èban y un «colador de suchs» de tres peus, d'argent daurat, per passar el such de les taronges y altres fruytes. La Reyna prenia 'l brou d'una escudella de dues nances («ab dues orelles»), y davant d'ella matexa, se tastava dia-

1. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 105. Compte 50, del maig del 74, f. 84.
2. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 53 v. Jaquet Triquet... 5 fl.
3. ARP, compte 50, juny del 74, f. 98, Marti e Bertran... 8 fl.
4. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 61 v. Johannes de Gales, Johan Brunig, Johan Sens, Johan Boçs... 10 fl.
5. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 53 v... 7 1/2 fl.
6. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 59, Gentís Ardull, entre altres... 15 fl.
7. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 100... 5 fl.
8. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 51, Johannes de la Graxa... 6 fl.
9. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 78 v., Volp... 40 fl.; f. 93 v... 120 sols. (provisió); f. 98, Stephani Anequi, Amich Faci y Jaquet sonaren el dia de les noces d'En Lluís d'Aragó, y reberen 6 fl. de salari.
10. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 61.
11. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 97... 4 fl.
12. ARP, compte 942, compte d'Antoni de Naves, tresorer de la senyora Reyna [donya Sibília Fortià], Notament (Reboster), 1386.
13. ARP, 428, Libre del Scriva de Racio de la Reyna donya Sibília Fortià. Extraordinaries del janer de 1380.
14. ACA, 1566, f. 133.

riament el vi ab una «taça» treballada a l'anglesa. Els menjars eren servits y consumits en safates, escudelles y plats d'argent,¹ y la beguda, una barreja de vi y aygua, era servida en taces artísticament exornades, que s'omplien dels gerros qu'hi havia damunt la credença. En la tapadora d'un d'aquests gerros d'argent daurat s'hi veien, sobre camp blau esmaltat, dues figures de dòna fent música, una de les quals tenia «un lahut per sonar». Hi havia la «barcha» o «pastera» d'or, peça fastuosa del servey de taula, la vora de la qual peça estava guarnida ab quatre blasons de la Reyna y un del marit,² y que ni en els viatges podia faltar may. Damunt d'una peça d'argent en forma de castell se veyen figures d'home y de dòna en actitud de ballar. La «barcha» servia probablement per a posar confits; però, s'hi posaven també ciris petitets, y, per altra part, curulla de roses, havia de contribuir al ornament de la taula de la sobirana de la mateixa manera que'ls pitxers ab els quals habitualment era servida l'aygua per rentarse.³ Axò fa qu'hom pugui pensar també en l'existència d'una «barcha» per beure a l'Edat mitjana.

El «reboster» entregava per a la taula pans de sal, formatge y fruytes que li subministrava el «comprador», y confits y ciris que li subministrava l'«especiayre». Aquest, una vegada havia rebut la cera del «comprador», havia de fabricar «brandons de taula» pels candelers d'argent de la taula de la Reyna y «brandonets» per la capella. Per a la Reyna's pintaven grossos brandons blancs. Se confeccionaven de més : «candeles», per a la «barcha» y la cuyna; llums blancs, per als funcionaris y membres de la cort, y vermells per al personal subaltern, com «homens de peu, cambriers y dones.»⁴ El consum de confits, que també preparava l'«apothecari», era gran en la cort de la Reyna. En setembre de 1373 se gastaren 531 sols barcelonesos per 83 lliures de «confets de sucra» y 33 lliures de «confets de mel»,⁵ y, al març del any següent, 1,302 sols. 9 diners barce-

1. ACA, 1537, f. 150 v. y seg. (Testament d'Elionor). Vègis més amunt, A V, 390.

2. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 77. — ACA, 1583, f. 68. Elionor es fa confeccionar una «barcha» d'or a Valencia.

3. ARP, 428, Libre del Scriva de Racio de la Reyna donya Sibilia Fortià.

4. ARP, *loc. cit.* ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 107. Steve çà Torre, especier de Barcelona, entrega al reboster, per al tresorer de la Reyna, una quantitat de cera verda pel segell, per valor de 9 sols, y 1 dr. barc.

5. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 77.

lonesos per 195 lliures a que muntaven les demandes dels darrers tres mesos.¹

Les medicines que l'apotecari suministrava a la Reyna per encàrrech dels metges estaven preparades ab axarops y sucre rosat.²

Probablement era 'l reboster qui entregava a la cuyna 'ls condiments, tals com pebre, ginebre, safrà, adormidera, sucre, carmelo, canyella, clavell y vaynilla que els «especiayres» havien de procurar tenir en provisió en el rebost.

El reboster no podia entregar del dipòsit existent cap drap ni davantal nou pel personal sense lliurament del vell o gastat.³

§ 3. C a n c e l l e r

Dintre 'l camp d'atribucions del «majordom» y del «camarlench» en la cort d'Elionor se podia formar un cos de funcionaris independent, per la rahó d'ésser el govern de la casa d'Elionor independent del de la del Rey. Ab tot, no disfrutaven de tanta autonomia 'ls funcionaris de la cancelleria y comptaduría, car, per a ells, les institucions anàlegues de la cort del Rey representaven l'última instancia. Y axí, els funcionaris de la cancelleria y comptaduría d'Elionor havien de treballar sovint conjuntament ab els de la del Rey, y, a voltes també, se donava 'l cas de funcionaris reials qu'eren passats al servey de la Reyna. Probablement fou Elionor, la muller d'Alfons III, la primera de les princeses aragoneses qui, en 1329, atorgà a un bisbe el títol honorífich de canceller.⁴ El càrrech de canceller a la cort de la Reyna probablement va persistir essent un càrrech honorífich fins encara a la segona meytat del sigle XIV.

Possehía 'l càrrech de canceller a la cort d'Elionor En Romeus de Cescomes, bisbe de Lleyda⁵ qui en 1358⁶ y en 1373⁷ firma

1. ARP, compte 50, data del maig del 74, f. 85.
2. ARP, compte 49, del setembre del 73, f. 76 v.
3. ARP, 428, Libre del Escriva de Racio. Extraordinaries del janer de 1380.
4. Karl SCHWARZ, *Aragonische Hofordnungen*, 119.
5. Conradus EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi 1198-1431* (Münster, 1913), 283 : R. d. C. praep. Terraconen. 11 de janer de 1361. Morí 'l 7 d'octubre de 1380.
6. M. L. DE MAS LATRIE, *Traité de Paix et de Commerce*, 327, 329.
7. ACA, 1537, f. 134 v.; 1811, f. 123 v. y seg.

«Visa R.», qui, en 1374, s'anomena R. canc. com a testimoni de testament¹ y qui apareix com a executor testamentari d'Elionor en 1375.²

Pertanyien al consell de la Reyna, d'entre els seus funcionaris: el mestre racional Blasi Frederich Fernández d'Heredia (1357),³ el camarlench Ramon de Copons (1356),⁴ el secretari Berenguer Carbonell (1370),⁵ el majordom Ramon de Pegara⁶ (1373-74), el protonotari Ferrer Sayoll⁷ y 'l tresorer Berenguer de Relat.⁸ Es molt possible qu'hagués estat a la cort de la Reyna, en qualitat de vicecanceller o «promovedor», un doctor en dret, En Guillèm dez Puig, qui apareix en 1373 com a membre del consell.⁹

En Bernat dez Puig, en altre temps escrivà reyal y protonotari de la Reyna desde 1338, exercí durant algunes dècades el seu càrrech en les corts de les tres primeres mullers de Pere III.¹⁰ En Ferrer Sayoll, home de formació erudita, havia estat funcionari reyal,¹¹ «escrivá de ració» de la Reyna des de 1357 a 1359¹² y en 1365 esdevingué protonotari d'Elionor.¹³ Investit més tart d'atribucions judicials,¹⁴ prestà serveys com a funcionari reyal després de la mort d'ella.¹⁵

Els secretaris de la cort d'Elionor eren subordinats del camarlench de la mateixa manera qu'ho eren els secretaris reys. En Berenguer Carbonell, el nom del qual apareix sovint en afers de la política aragoneso-siciliana,¹⁶ fou secretari d'Elionor en 1356-57.

1. ACA, 1537, f. 155.

2. ACA, 1534, f. 168 v.

3. ACA, 1566, f. 152.

4. ACA, 1566, f. 40 v.

5. ACA, 1566, f. 32, 87, 140.

6. ACA, 1584, f. 49 v.

7. ACA, 1583, f. 135. FINKE, inèdit.

8. ACA, 1584, f. 49 v.

9. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 74.

10. ACA, 1566, f. 12 v. Comp. SAGARRA Y DE SISCAR, *Apuntes*, 38; RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, 148.

11. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, 193.

12. ACA, Pedro K. 38, N. 645; FINKE, inèdit. — ACA, 1566, f. 133, FINKE, inèdit; 1566, f. 12 v. y segs. Comp. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, 171, 187.

13. SAGARRA Y DE SISCAR, *Apuntes*, 38, 29. — ACA, 1577, f. 70 v.; 1537, f. 157 y segs.; 1583, f. 165 v., 167; 1583, f. 109 v. FINKE, inèdit: «F. Sayolli m. regine f. per M. Dere qui misit sigillo sui annulli sigillatam».

14. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 13 «F. S.... (qui) aquell havia sentencialment condempnat».

15. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, 259 y seg.

16. Végis més amunt, A II, 364.

Cridat més tart a formar part del consell de la Reyna,¹ va ésser definitivament nomenat «escrivà de ració».² Durant els anys 1369-74 va exercir el càrrech de secretari d'Elionor³ l'escrivà reyal En Guillèm d'Oliver.⁴

Un oficial reyal, el notari Francesch de Laderrosa, era simultaniament escrivà de la Reyna.⁵

Pròbablement En Lluís d'Aragó també fou cridat a prestar un servey o altre en la cancelleria.⁶

Entre 'ls funcionaris reials qu'actuaven accidentalment en la cort de la soberana, ocupava, pel que sembla, un lloch preponderant el conseller reyal Jaume de Vallseca, al qui Elionor distingia ab gratificacions especials; ell era qui principalment podia fer valer la seva influencia en l'època de la regencia d'Elionor.⁷

Si provèm de comptar els funcionaris adscrits a la cancelleria, trobèm que ni 'l consell, ni 'l canceller, ni 'l Tribunal suprèm d'Elionor tenien cap atribució d'importancia sense la cooperació dels funcionaris reials.

En la cancelleria d'Elionor se redactaven escrits en llatí, en català⁸ y rares vegades en castellà.⁹ Els documents extesos per encàrrech de la Reyna portaven el seu senyal o rúbrica que'l Rey Pere, en 1349, havia esbossat, ab la seva propia mà, al protonotari: Un escut en forma romboidal ab els pals catalans, voltat de quatre àguiles ab les ales tallades.¹⁰ El seu segell mostra la Reyna, a peu

1. ACA, 1566, f. 32, 87, 140; 1577, f. 155 v., 161, 167.

2. ACA, 1537, f. 155. — ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació); del maig, f. 87 (diner per vestir). — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Reb el llegat més quantiós, consistent en 13,000 sols.

3. ACA, 1577, f. 35 v., 115, 144; 1583, f. 175. Comp. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 1, 248. — ARP, compte 49, dates, del juliol del 74, f. 54 v.; del setembre, f. 71. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 72 v.; del juny, f. 102 v. (quitació).

4. ACA, 1583, f. 51. FINKE, inèdit.

5. ACA, 1583, f. 3, 155 v., 170, 172, 173 v., 188; 1585, f. 11 v. — ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 73, compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 102 v. (quitació); del ja-ner, f. 4; del mars, f. 19 «scriva de la dita senyora reyna e notari publich», respectivament, «scriva del dit senyor rei e notari publich per tota la sua terra». — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Reb 1,000 sols. com a llegat.

6. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 40 v. Comp. ZURITA, *Anales*, 2, ll. 10, cap. 17.

7. ACA, 1537, f. 135 v.; 1583, f. 156, 179; 1584, f. 5 v. y segs. — ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 107. En V. perceb cada any per ninou 1,000 sols. com a gratificació. — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Reb 2,000 sols. com a llegat.

8. ACA, 1583, f. 79. FINKE, inèdit. «Romanció».

9. ACA, 1566, f. 147 v. : a Abu Inan. — ACA, 1585, f. 11 v. : a Abu-l-Hechach.

10. SAGARRA Y DE SISCAR, *Apuntes*, 65, N VIII. — ACA, 1535, f. 9, 37 v.; 1566, f. 101 v.

dret sota un baldaquí, sostenint el ceptre y 'l pom imperial a les mans.¹ De com se portava 'l registre a la cort d'Elionor ne són encara avuy testimoni els vintitres volums del Arxiu de la Corona.² De les anotacions contemporànies se desprèn que des del seu casament, se portà registre a la cort d'Elionor³ y que, segons la numeració primitiva del volum 14, aquell registre arribà fins al any en que va morir la Reyna.⁴ Se'n desprèn axí mateix que'ls escrives qu'hi feyen les anotacions, començaven sovint llur treball ab una invocació als sants.⁵

De les taxes de cancelleria's pagaven a la tesorería de la Reyna únicament les provinents del segell.⁶

Elionor no tenia cap Tribunal suprèm propi. Cert es qu'ella podia convocar als seus funcionaris com a jutges delegats,⁷ y tenia jurisdicció civil⁸ y criminal⁹ dintre 'ls seus dominis administratius, y podia rebre apelacions¹⁰ y reduhir penes imposades¹¹ y intervenir prop del Rey y altres Prínceps,¹² emperò, per als seus assumptes, l'«audiencia» reyal era l'autoritat competent en última instancia.¹³

Tenien l'ocupació de «correus» a la cort d'Elionor : Tomàs dez

1. SAGARRA Y DE SISCAR, *Apuntes*, 38, 29, taula 9, núm. 21; 10, núm. 22, 23.

2. Eduardo GONZÁLEZ HURTEBISE, *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón* (Madrid, 1920), 95 y segs.

3. FINKE, inèdit. El volum segon del registre (segons la numeració primitiva), avui ACA, 1537, atany els anys 1349-77; el tercer, ACA, 1566, atany els anys 1353-58.

4. ACA, 1583 f. 1. FINKE, inèdit.

5. ACA, 1577, f. 1; 1566, f. 1.

6. ACA, compte 50, rebuda del juny del 74, f. 40 v. : 625 sols. 3 dr. barc.

7. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 44.

8. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 43 v. Un comerciant qui en la seva botiga de Berga «tallava» drap de llana malgrat la prohibició reyal, tenia de pagar 40 fl. d'or de multa.

9. ACA, 1583, f. 48 v. FINKE, inèdit. Elionor al jurista Marcus Lavrador de Vilafranca sobre l'assassinat allí comès per Nadal de 1373.

10. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 44. En Jacme d'Alboreda, vehi d'Alcoy, fou agafat acusat de culpable del assassinat d'En Guillèm Ponç pel procurador d'Elionor En Gerau Domènech. La prova de tortura decidint en contra seu, va apel·lar amb bon resultat a la Reyna, essent culpada y sentenciada a mort la muller de la víctima.

11. a) ACA, 1583, f. 41 v. FINKE, inèdit. — ARP, compte 49, reb. del desembre del 73, f. 44 v. D'una remissió de pena atorgada per Elionor a l'aljama de Valencia, en són excluits els «qui ab fembres cristianes haen usat carnalment, falsadors de moneda, heretgers fatillers, metziners, sodomites, acusadores o malsines» y ademés tots els qu'ajudessin els heretges cristians o jueus, p. e. Abraffim Abnajupy Jusef Lacroix, paguen 150 fl. d'or de remissió al batlle de la juderia. — ARP, compte 50, reb. del mars del 74, f. 23. — b) ARP, compte 50, reb. del febrer del 74, f. 13. — c) ARP, compte 50, reb. del maig del 74, f. 36. Elionor atorga remissió a l'aljama de Calatayut.

12. ARP, compte 49, reb. del desembre del 73, f. 38; f. 93, el consell y ciutadans de Tàrrrega paguen 500 fl. d'or per agraïment. — ACA, 1584, f. 140 v. Vègis més amunt, A V, pàg. 383. — ACA, 1585, f. 11 v.

13. Karl SCHWARZ, *Aragonsche Hofordnungen*, 96.

Coll,¹ García de Gasconella,² Domingo Aragonès,³ Ferran de Carenyena,⁴ Francesch de Calatiu,⁵ Tomàs Ferrer,⁶ Arnau Guillèm,⁷ Guillèm Planella⁸ y Martí Mateu.⁹ Sovint, els correus, a més de portar les lletres encomanades, havien de fer compres de pergami per escriure la resposta que 'l destinatari havia de tornar a la cort pel mateix correu. El trajecte de Barcelona a Avinyó, comprenenthi la tornada, o sigui 800 qm. en total, el feya 'l correu en disset o dinou dies;¹⁰ el de Barcelona a Valencia, ab tornada y tot, o siguin 600 qm., el feya en dotze dies.¹¹ El viatge a Montblanch reclamava quatre dies.¹² A cada correu se li assignaven 3 sols. 6 diners diaris per les despeses d'alimentació y hostatge.

Entre 'ls emissaris d'Elionor figuren ací y allà funcionaris de la seva cort, tals com el comprador Ramon Estanyet,¹³ el secretari Berenguer Carbonell¹⁴ y l'administrador del arxiu del palau, En Guillèm de Serra.¹⁵

A la cort d'Elionor, els religiosos formaven part, com a la cort del Rey, del grup de funcionaris adscrits a la Cancillería. Eren confessors de la Reyna el franciscà A. Batle,¹⁶ y més tart, Nicolau de Termens, «professor in sacra pagina»,¹⁷ també franciscà. En

1. ARP, compte 49, dates del agost del 73, f. 64 v.; desembre, f. 96 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 65; del juny, f. 95. (provisió).

2. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 63 v.; del desembre, f. 96 v. Compte 50, dates, del febrer del 74, f. 71; del juny, f. 95 (provisió).

3. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 75; del desembre, f. 96 v. Compte 50, data del juny del 74, f. 95 (provisió).

4. ARP, compte 49, dates, del juliol del 73, f. 57 v.; del setembre, f. 71 v.; del desembre, f. 99. Compte 50, data del juny del 74, f. 96.

5. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 63 v.

6. ARP, compte 49, dates, del juliol del 73, f. 58; del novembre, f. 88.

7. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 84 v.

8. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 62.

9. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 55.

10. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 84 v. Compte 50, dates, del febrer del 74, f. 62 y 83 v.

11. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 58.

12. ARP, compte 49, data del novembre del 73, f. 88.

13. Vègis més amunt, B II, b, § 1, 402.

14. Vègis més amunt, B II, b, § 3, 416.

15. Vègis més amunt, A II, 368, y B II, b, § 2, 407.

16. ACA, 1566, f. 49 v. Comp. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II, 92.

17. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 71. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació). RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, 257. Sobre aquesta familia de funcionaris siciliano-aragonesos, comp. FINKE, AA, 3, XIX y seg. Vègis més amunt, A II, 364, Perrono de Terminus. Comp., també, compte 50, data del juny del 74, f. 46 y seg. «Andreu de Termens de Valencia.»

Tomàs Benet, capellà major de la capella en 1357,¹ va ésser rellevat en 1366 per En Romeu Gerau, qui conservà el càrrech fins a la mort d'Elionor.² El nombre de capellans subordinats seus era variable. A més d'En Pere Duran,³ Guillèm Nicolau,⁴ Joan Frexenet,⁵ Jaume Ballester,⁶ Bartomeu Castellar,⁷ Reynalt d'Hodeiro,⁸ Asensi Bateller,⁹ Jaume Belligra¹⁰ y un tal Pere...,¹¹ foren admesos entre 'ls funcionaris d'Elionor, en 1374, dos capellans messinesos, de Santa Cruce, entre ells un «cantor» Michaelis y un Lança,¹² mentre que sols accidentalment hi havia, a la cort d'Elionor, també capellans francesos : Pere Perdulpheti y Jaume d'Abbatisvilla.¹³ Dos escolans de capella, Andreu Paschal¹⁴ y Laurenci de Benavarra,¹⁵ y probablement també els tres «freres menors poch tartres»,¹⁶ eren ocupats en els treballs manuals de la capella.

El capellà major era 'l responsable de tota l'instalació de la capella de la cort y de l'elecció dels paraments segons les festes religioses. La capella 's guarnia de brocat blanc en les festivitats de la Verge¹⁷ y de brocat vermell a les festes dels màrtirs.¹⁸ Els paraments blaus se feyen servir al divendres sant y 'ls negres per als oficis de difunts.¹⁹ Sols els cobertors del túmbol tenien altres

1. ACA, 1566, f. 133 v. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II, 124.
2. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació).
3. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació). RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II, 162.
4. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 74; del desembre, f. 104. Compte 50, data del juny del 74, f. 99 v. (quitació).
5. ARP, compte 50, data del abril del 74, f. 77 (provisió per a dos mesos y catorze dies).
6. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 99 v. (quitació per a dos mesos).
7. ARP compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació).
8. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació).
9. ARP, compte 50, «Batoyler».
10. ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit.
11. Vide *loc. cit.*
12. ACA, 1583, f. 189. FINKE, inèdit.
13. ACA, 1566, f. 25 v. FINKE, inèdit.
14. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71 v.; del desembre, f. 99. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 70; del juny, f. 96 (provisió).
15. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71 v.; del desembre, f. 99. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 70; del juny, f. 96 (provisió).
16. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 61. Comp. RUBIÓ Y LLUCH, *Joan I*, 19 y seg.
17. Végis més amunt, A V, 389.
18. Végis més amunt, A V, 390.
19. Karl SCHWARZ, *Aragonische Hofordnungen*, 103.

colors : Les armes virolades del mort, fetes ab cendal de color, se cosien sobre brocat d'or.¹ Les broderies de seda y or, axí com els draps historiats ab imatges dels sants o escenes bíbliques servien per tapiços de les parets y cobertors d'altar. Parets y altars eren exornats ab imatges, treballs d'esmalt sobre camp d'or y d'argent, taules pintades y figures en mosaich.² Pertanyien al inventari de la capella : un reclinatori donatiu del Rey, qu'era una veritable joia,³ y dos altars petits d'argent, portàtils. Un d'ells duya les imatges esmaltades de María y Joan; l'altre, una imatge de la Mare de Déu y les armes d'Elionor.⁴ Un reliquiari en forma de tomba, ab jaspis de diferent color, tenia guarnicions forjades y gravades d'argent daurat, y sobre la tapa duya posades, ab planxeta d'argent daurat, dues boles de cristall.⁵ Els càlzers d'or, canadelles d'argent, piquetes daurades⁶ y altres utensilis de missa, eren sovint exornats ab guarnicions d'esmalt y de niell. D'entre 'ls missals y devocionaris d'Elionor, n'hi havia que 'l «escrivá de letra redona» de la casa, En Vidal Prader,⁷ havia agençat ab «letres florejadés». Un psalteri procedia, en quant ho podèm deduhir per la descripció de les armes que'l decoraven, del Rey Carles Robert d'Hungría.⁸ Els tresors de la capella estaven a la custodia del capellà major, qui, al igual que l'administrador del rebost gran, no substituía 'ls objectes o paraments fets malbé sinó contra entrega d'ells.

L'almoyner d'Elionor, un franciscà de nom Nicolau Aragonès,⁹ feya distribuir els donatius ordinaris de la cort de la Reyna. Tretze dònes pobres, qu'eren les escollides per a la cerimonia del lavatori de peus, percebien diariament, d'ell, vi, pa y 4 diners per a aliments. Per la festa de sant Joan evangelista y 'l dia del dijous sant, cada una d'elles rebia un vestit blau, calces (mitges) de drap blanch,

1. Vègis més amunt, A V, 391. — ARP, compte 50, dates, del febrer del 74, f. 57 v.; del abril, f. 79 v. Preparatius per a l'enterrament y trasllat de les comtesses d'Ampuries dona María Álvarez y Blanca, la germana d'Elionor.

2. ARP, 942, compte d'Antoni de Naves, notament del capellà major.

3. ACA, 1537, f. 183. Vègis més amunt, A V, 389.

4. ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 100. Compte 49, data del juliol del 73, f. 56 v.

5. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 59.

6. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 61 v.

7. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II, 124.

8. ACA, 1537, f. 145 v.

9. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació). — Detalls sobr el'actuació del almoynier: ARP, 902, títol d'albarans d'ofici d'almoyner, f. 163-175 v., del agost de 1372 al mars de 1375.

camises de drap de lli y calçat per valor de 20 diners. D'una manera semblant Elionor va fer provehir a Montserrat, en 1375, a nou dones pobres. El dia de l'Anunciació, el diumenge de quaresma, els dies de Pasqua y Cinquagesma 's feyen caritats a pobres vergonyants.

Cada un dels religiosos de Barcelona y Pedralbes que cantava pels parents d'Elionor el dia del aniversari, rebía 6 diners «per pitança». Se feyen donatius en diner de la Reyna per a la celebració de sufragis, a dominicans, framenors, agustins, mercenaris calçats de Santa María de la Mercè y als frares de Santa María del Carme.

Eren especialment afavorides en les almoynes de la Reyna, les monges de les tres fundacions de reynes aragoneses : les clarisses de Terol¹ y de Pedralbes,² y les hospitalaries de Sixena.³

Els donatius en metàlich, extraordinaris, a sacerdots y religiosos, que sortien del peculi d'Elionor, no eren distribuïts per l'almoynier, sinó que la Reyna 'ls atorgava als convents y monestirs de Valencia,⁴ Coblliure,⁵ Tarragona⁶ y Terol.⁷ Y axí trobèm que va fer girar sumes considerables per cobrir despeses d'edificació als convents de Vilafranca,⁸ Sixena⁹ y Santa Clara de Barcelona.¹⁰ Als religiosos, els concedía estipendis per facilitarlos els estudis y la promoció a la universitat del país o estrangera (Tolosa, París);¹¹ concedía axí mateix subsidis per ajudar a cobrir les despeses extraordinaries que s'originaven ab motiu de la promoció al grau de «magister»¹²

1. Vègis més amunt, A V, 383.

2. BOFARULL Y MASCARÓ, *Condes vindicados*, II, 257; fundació d'Elisenda de Moncada (1325).

3. DELAVILLE LE ROULX, *Les Hospitalières de St. Jean de Jérusalem. Comptes rendus de les sessions del any 1894, Ac. des Inscr. et Belles Lettres*, 4 serie, t. 22 (París, 1894), 121 y seg. Fundació de Sancia de Castilla (1188).

4. ARP, compte 50, data del mars del 74, f. 68 v.

5. ARP, compte 50, data del mars del 74, f. 68.

6. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 82.

7. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 101 v.; ACA, 1583, f. 108. FINKE, inèdit.

8. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 82.

9. ARP, compte 49, data del novembre del 73, f. 92.

10. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 60 v.

11. En Francesch Eximeniç perceb subsidis per als seus estudis a Tolosa. Vègis més amunt, A V, 384. Per fer estudis a París, en perceben : frare Gerar dez Torrets (OFM), frare Arnau ça Pila (OFM), frare Francesch Martí del orde de Santa María del Carme. — ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 92. Comp. HENRI DENIFLE, Emile CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, III (París, 1894), 292, n. 1451.

12. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 53 v.

o de la celebració de festes religioses.¹ Els monjos benedictins y dominichs percebien, per les misses que cantaven a Barcelona, sub-
sidis no menors a 25 sols. barcelonesos.² Elionor instituía quan-
titats majors o menors per viatges d'encàrrech d'un convent,³ per
recompensar un servey o altre,⁴ o senzillament «per amor de Déu.»⁵

§ 4. Maestre racional

A la cort d'Elionor hi vivia un maestre racional de Sicília, mossèn Benvingut de Graffeu.⁶ En realitat, però, el càrrech de maestre racional a Aragó existia sols a la cort del Rey, el qual càrrech l'exercia, en 1373-74, En Jaume de Sos,⁷ a qui Elionor nomena «fidelis noster». Solament ell, el maestre racional, estava facultat per ampliar, mitjançant l'establiment de plens poders, les atribucions del tresorer, En Berenguer de Relat, el funcionari major de la comptaduría d'Elionor.⁸ En Relat, qui en 1346 era «scrivá de ració» a la cort del Rey,⁹ regia desde 1349 la secció de tresoreria a la cort d'Elionor, y era simultaniament, com a batlle general, el més alt funcionari de l'administració en la seva cort.¹⁰ Després de la mort de la Reyna figura entre 'ls empleats del Rey com mestre racional.¹¹ Al any 1358 li fou adscrit el «sotstresorer», En Jaspertus de Campolongo.¹² Foren cridats a prestar serveys

1. ARP, compte 50, data del mars del 74, f. 68 v. Compte 49, data del setembre del 73, f. 72 v.
2. Végis més amunt, A V, 384.
3. ARP, compte 49, data del novembre del 73, f. 89 v.
4. ARP, compte 50, data del febrer del 74, f. 58 v. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, II, 124.
5. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 75; del novembre, f. 89 (OFM); del desembre, f. 100 (OFP); del juliol, f. 51 v. Compte 50, dates, del maig del 74, f. 85 v. (OFM de Sicília); del juny, f. 100 v.
6. ACA, 1537, f. 155. Testimoni testamentari. Végis més amunt, B I, 395. — ARP, compte 50, dates, del abril del 74, f. 75; del juny, f. 95 v. (quitació per a En Thomas Milana, companyó d'En B. G.). Compte 49, data del agost del 73, f. 63, donatiu en metàlich per a En Milana. — ARP, Compte 49, dates, del juliol del 73, f. 51, Johannes de la Graxa, jutjar d'En B. G.; del agost, f. 60, Elionor satisfà l'import de redempció per al fill d'En B. G., fet captiu a Génova.
7. ACA, 1566, f. 24; RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, 170 y seg. (1356 subthesaurarius); 1535, f. 56 (1368 maestre racional); 1583, f. 12 v. FINKE, inèdit.
8. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 38.
9. ARP, comptes de Cambrers y Rebooster, 1346. FINKE, inèdit.
10. ACA, 1583, f. 4. — ARP, compte 49, dates, del novembre del 73, f. 92; del agost, f. 63 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 65; del juny, f. 94 (quitació); del maig, f. 86 v. (vestir); del febrer, f. 58. Compte 49, data del setembre del 73, f. 72 v.
11. ACA, 1534, f. 170, 172.
12. ACA, 1293, f. 189. FINKE, inèdit. 1587, f. 6. (En 1378 tresorer de la Reyna Sibilia Fortià.)

administratius els escrivans de tresoreria : en 1356, Geralt de Spelunca;¹ al any 60 y 70, Miquel Palau,² Bernat Calopa,³ Perico Feriol,⁴ Felip Ferrera,⁵ Arnau Ballester,⁶ y, probablement, també En Bernat Conill.⁷ L'antic secretari d'Elionor En Berenguer Carbonell ocupava el càrrech, espinós per les seves responsabilitats, de «scrivá de ració».⁸ Si volia, se podia nomenar un representant, el qual, com a tal, y com nos prova l'exemple d'En Guillèm de la Serra, portava 'l mateix títol del càrrech.⁹ Fins un «sots-scrivá», En Francesch dez Blada, se titulava igualment «scrivá de ració».¹⁰

Els funcionaris de la comptaduria a la cort de la Reyna eren responsables de la comptabilitat en tots els seus aspectes.

Cada sis mesos el tresorer havia de presentar a l'examen del mestre racional del Rey com al més alt revisor de comptes, un estat de les despeses d'Elionor.¹¹ Com a batlle general, el tresorer

1. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 1, 170. — ACA, 1566, f. 56.

2. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 94; compte 50, dates, del mars del 74, f. 65; del juny, f. 94 (quitació); del maig, f. 80 (1,500 sols. de remuneració). — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Llegat de 3,000 sols. — ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 95 «gramalla a ops de pluges». — ACA, 1577, f. 115, 1583, f. 67 v. FINKE, inèdit. — ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 93. Compte 50, data del febrer 74, f. 58 v.

3. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 64 v.; del novembre, f. 92. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 65; del juny, f. 94 (quitació). Compte 49, data del desembre del 73, f. 97 v. (1,500 sols. graciosament). — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Llegat de 2,000 sols. barc. — ARP, compte 50, data del maig del 74, f. 86 (150 sols., vestir). Compte 49, rebuda del juliol del 73, f. 3 (En C. ven rendes).

4. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 63 v.; del desembre, f. 94. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 65; del juny, f. 94 (quitació). Compte 49, data del desembre del 74, f. 95 (90 sols. barc. «per gramalla a ops de pluges»). Compte 50, data del maig del 74, f. 88 v. (150 sols., vestir).

5. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 74; del desembre, f. 94. Compte 50, del juny, f. 94 v. (quitació). Compte 49, data del desembre del 73, f. 95 (90 sols. barc., «per gramalla a ops de pluges»). Compte 50, data del maig del 74, f. 88 v. (150 sols., vestir). — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Llegat de 300 sols. barc.

6. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 66; del novembre, f. 92; del desembre, f. 97 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 66; del juny, f. 94 (quitació); del maig, f. 88 v. (150 sols. barc., vestir). — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Llegat de 2,000 sols. barc. — ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 18 v. (procurador de Igualada).

7. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 73 v. Compte 50, data del mars del 74, f. 70 v. (quitació).

8. ACA, 1577, f. 155 v., 161 y 171 v. (1370); 1534, f. 160 v. (1374); 1537, f. 176 y segs. (testimoni testamentari).

9. ARP, compte 49, dates, del agost del 73, f. 66 v.; del setembre, f. 71 v.; del desembre, f. 97 v. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació); del juny, f. 99 (vestir). — RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, 2, 174. — ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 83 v.

10. ARP, compte 49, dates, del setembre del 73, f. 71; del desembre, f. 98. Compte 50, dates, del mars del 74, f. 69 v.; del juny, f. 95 v. (quitació). — ACA, 1537, f. 144. FINKE, inèdit. Llegat de 6,000 sols. barc. — ARP, 428 (1380, scriva de ració). — ARP, 942, f. 50 v. (En 1386 es fa menció d'En Francesch dez Blada com a reboster d'altre temps.) — Véigis més amunt, A II, 368, y B II, b, § 1, 407.

11. ACA, 1535, f. 56.

registrava totes les entrades en el «libre de l'administració», els volums del qual, del 42 fins al 47, abarcaven els anys 1370-73.¹ La quantia de les rendes s'havia de deduir per endavant de la documentació consignada en el «reginali libro».² Tenia encara ell l'obligació d'administrar totes les rendes y cobrir totes les despeses necessaries al rebre, en aquest sentit, una ordre del Rey, de la Reyna o del escrivà de ració. Totes les entrades y sortides en la cort de la Reyna 's consignaven cronològicament, y per mitjos anys separats, a partir del any 1349, que fou 'l del seu matrimoni, ço es : del 1.^r de juliol al 31 de desembre y del 1.^r de janer al 30 de juny. Aquestes anotacions per mitjos anys, se feyen en un «Libre de Compte d'en Berenguer de Relat». El vol. 49, que's guarda al Arxiu del Reyat Patrimoni de Barcelona y conté les despeses del segon mig any de 1373, es el primer volum de la serie, el qual està avuy encara perfectament conservat. Les ordres de pagament, els rebuts o copies de documents qu'havien de servir com a comprovants, se fixaven al capdevall del llibre de comptes, subjectats per un fil,³ per tal que, junt ab les anotacions del tresorer, el mestre racional del Rey pogués en tot moment saber a què atenirse respecte del estat financier de la cort d'Elionor. El tresorer de la Reyna havia de retre comptes periòdicament al tresorer del Rey o al seu representant Bernat dez Coll.⁴ De vegades, era també un tresorer reyal,⁵ un escrivà de ració o un conseller⁶ qui rebia les liquidacions del tresorer de la Reyna.

Podèm deduir que'ls escrivans de ració eren de més a més empleats en altres càrrechs, basantnos en el fet qu'un escrivà de ració a la cort de la Reyna al any 1376 figura al mateix temps ab el títol de tresorer y un altre apareix com a rebooster de la Reyna.⁷

Els escrivans de ració havien d'ésser gent de molta confiança

1. ACA, 1583, f. 4 FINKE, inèdit.
2. ACA, Pedro K., 38, n.º 654. FINKE, inèdit.
3. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 24.
4. ACA, 1566, f. 2 (1353, ratificació de les quatre primeres liquidacions d'En Relat); 1535, f. 56 (examen anual de les rendes); 1583, f. 3 «approbatio comptis» a 24 d'octubre del 1373); 1534, f. 170. — ARP, data del juny del 74, f. 104 (liquidació final en el dia 7 de setembre de 1375).
5. ARP, compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 12.
6. ACA, 1535, f. 56.
7. ARP, 942, f. 1. Antoni de Naves; ARP, 428, Fr. dez Blada en 1380, scriva de ració, ARP, 942, el mateix en 1386, rebooster d'altre temps.

y entesa en comptabilitat, perquè havien de pendre y consignar les liquidacions dels funcionaris y estaven autorisats per extendrels assignacions y quitacions. Els escrivans havien de dur llibre del consum de la cort d'Elionor en tots els seus detalls. Les despeses diaries del comprador s'anotaven en un llibre major; els llibres separats del boteller, del panicer, del museu y del reboster anaven destinats a comprovar les coses rebudes.¹ Per al cavalleriç, el sobratzembler y l'almoynner, se formalisaven els nomenats «títols d'albarans» o inventaris de llur haver.² Se portava a part un llibre «compte de cambres e reboster».³ Un «llibre de notaments comuns fets als oficials de la senyora reyna» contenia ordres de pagament (manaments) y rebuts (apochas).⁴ Les retribucions dels funcionaris se regien per una «carta de ració».⁵ Els inventaris d'existències de la cambra, del rebost y de la capella se consignaven en els «llibres de notaments» que duya cada un dels càrrechs.⁶ Fins l'administrador del arxiu del palau duya un inventari especial.⁷ Les anotacions de la tresoreria de la Reyna contenen una gran abundància de material cultural-històric y al ensemps donen una idea precisa del estat financer de la casa de la sobirana a les darrerries del sigle xiv.

1. ARP, 428. Llibre de despeses del comprador, entre altres, extraordinaries del janer de 1380. El comprador adquireix, del enquadernador Mahir Juheu, llibres de diferent tamany per anotar «la messió» de la casa.

2. ARP, 902, f. 110-175 v.

3. FINKE, inèdit, 1346.

4. ARP, compte 49, data del 73, f. 51. «6. llibre de notaments.»

5. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 63 v. En Relat anota : 900 sols. barc. «per quitacio mia de 5 besties».

6. ARP, 942.

7. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 83 v.

C) EL GOVERN DE LA CASA

I

ENTRADES

Els ingressos d'Elionor procedien dels drets de sobirania sobre pobles, ciutats y castells que'l Rey En Pere III havia assignat y confirmat a la seva esposa, es a dir : a la seva cambra. Ab axò, la Reyna disposava de drets sobre 'ls tributs obligatoris y sobre 'ls donatius voluntaris. Li eren concedits drets de composició, remissió y pacificació. Se li assignaven censos, drets de pas y serveys naturals. Entraven, a més, a la cambra d'Elionor els ingressos produhits pels arrendadors y les rendes del dret d'averia.

El batlle general d'Elionor, En Berenguer de Relat, s'havia de preocupar d'instituir funcionaris adequats, en els llocs adscrits a la cambra de la sobirana. Els oficials administratius propiament dits eren els «procuradors del Rey y de la Reyna», o bé llur representants, y 'ls batlles. Al costat dels procuradors de Catalunya, Rosselló y Eivissa, són nomenats expressament «procuradors de la reina», els de Valencia,¹ Tortosa² y Montblanch.³ Per lo que sembla, existia també 'l nomenament d'un «procurator fiscalis» especial de la Reyna.⁴ Entre 'ls batlles comparexen, entre altres, també funcionaris de la seva cort : el cavalleriç mossèn Bonafonat de

1. ACA, 1583, f. 51, FINKE, inèdit; f. 174, FINKE, inèdit. — ARP, compte 49, rebuda del 73, f. 39 y 40.

2. ARP, compte 50, rebudes, del mars del 74, f. 18; del juny, f. 40.

3. ARP, compte 49, rebuda del agost del 73, f. 1; del novembre, f. 33.

4. ACA, 1583, f. 166 v. FINKE, inèdit.

Sant Feliu, batlle de Murvedre,¹ y també 'l sotsreboter Joan Sánchez Duesa, batlle de Tamarit de Litera,² rebien mandats de la sobirana.³ De batlles de la Reyna, qui percebien la matexa retribució que'ls del Rey y havien de procurar per llur sosteniment,⁴ en trobèm a Sabadell, Montcada,⁵ Colliure⁶ y Igualada.⁷

Els porters de la Reyna⁸ y alguns colectors del morabeti⁹ recollien, en qualitat de delegats del batlle general, tributs y impostos y havien de procurar que les quantitats ingressades fossin dutes a la tresoreria ben empaquetades en cistells y saques y sota segur guiatge de la cambra de comptes.

En l'any econòmic de 1368 la tresoreria de la Reyna havia de poder comptar en ingressos nets, ab 108,000 sols. jaquesos d'Aragó, 1.510,000 sols. barcelonesos de Valencia, 77,800 sols. barcelonesos de Catalunya y 21,000 sols. barcelonesos de Menorca y Eivissa.¹⁰ En l'any 1373 els tributs y impostos se distribuïen axí entre 'ls diferents territoris : Osca, Jaca ab Canfranch y Campdalchu, Calatayut, Terol y Taraçona havien de garantir la colecta dels d'Aragó; Murvedre, Valencia, Xàtiva, Alcira, Morella, Burriana, Santa María del Puig, Penaguila, Gorga y Travadell, Bocayrente, Onteniente y Biar la dels de Valencia. La part corresponent a Catalunya la satisfeyen : Barcelona, Sabadell, Lleyda, Tàrraga y Vilagrassa, Torroella y Berga, Sant Martí del Penedès, Cervelló, Montcada, Montesquiu y Montblanch, axí com Tortosa y 'ls pobles del marquesat d'aquest nom, ço es : Tamarit, Sant Esteve de Litera y Fraga al oest del Segre; Cubells y Camarasa, a l'est; Igualada, Vilanova de Meyà, Santa Linya, Llorenç, Priva y Olot. Els impostos del antich domini mallorquí's distribuïen entre Menorca y Eivissa, Perpinyà, Colliure y Tuire.

1. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 42 v. Compte 50, rebuda del juny del 74, f. 44. — ACA, 1583, f. 167.

2. ARP, compte 49, rebuda del setembre del 73, f. 4. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 18 «collidor del morbeti».

3. ACA, 1583, f. 167 y 172.

4. ARP, compte 49, rebuda del setembre del 73, f. 3. — ACA, 1583, f. 15. FINKE, inèdit.

5. ACA, 1583, f. 9, 190.

6. ACA, 1583, f. 42. FINKE, inèdit.

7. ARP, compte 49, rebuda del setembre del 73, f. 3. — ACA, 1583, f. 15, FINKE, inèdit.

8. Vègis més amunt, B II, b, § 2, 408.

9. ARP, compte 50, rebuda del mars del 74, f. 18.

10. ACA, 1535, f. 56 (1368); 1536, f. 80 v. (1369).

La distribució territorial de les fonts d'ingressos d'Elionor, com se'ns presenta en 1373, era certament ja 'l fruyt d'un llarg procés de desenrotllament. Però, com es natural, ni la manera de fer la distribució, ni tampoch la quantía fixada de les sumes d'ingressos, va restar sempre igual.

De Biota y El Bayo sembla que sols accidentalment se'n consignaren impostos a la Reyna.¹ En canvi, ella disposava ja, abans de 1363, de rendes procedents de Taraçona, Terol, Calatayut, Murvedre, Liria y Santa María del Puig.² Com que a conseqüència de la guerra aragoneso-castellana s'havien reduhit allavors els drets d'Elionor sobre 'l territori valencià, el Rey va buscar la manera de trobar una substitució econòmica avinent per a la seva esposa, obligant als juheus de Valencia³ y Sabadell⁴ y fentli concessió de rendes de Tortosa, Torroella, Muntgey, Pallars, Berga y Burriana, les quals rendes percebia en altre temps la Reyna Elisenda de Montcada.⁵ Foren atorgats documentalment a la cambra d'Elionor, les rendes de les salines d'Arcos y Galiell qu'havía pretès N'Alfons II, ab tots els gravamens qu'hi pesaven : «els perpetuals, es assaber la candela de Santa María de Terol», impost per al monestir y convent de Terol y la dècima per al degà de Valencia qui l'havía de trametre al bisbe d'Albarracín.⁶ Foren també assignades a Elionor les rendes del marquesat de Tortosa, que va percebre fins a la primavera de 1373 l'Infanta de Portugal, previ convenença ab la dita Infanta.⁷ Al procedir a un cambi de les rendes de Rahona y Sabadell ab les de Sant Martí del Penedès, Elionor s'obligava a posar una quantitat anual a la disposició del rector, dels capellans y acòlits de la capella reyal.⁸ Al any 1373 Elionor va adquirir el Castell de Cervelló,⁹ y en 1374 els d'Avinyen, Bocayrente y Biar mitjançant convenença ab el propietari detentor de l'hipoteca, En Berenguer de Vilaregut.¹⁰

1. ACA, 1535, f. 37 v. A 27 de janer de 1353 en Valencia, carta de donació.
2. ACA, 1536, f. 60 y segs.
3. ACA, 1536, f. 55.
4. ACA, 1537, f. 83, 74.
5. ACA, 1536, f. 62 v.
6. ARP, compte 49, rebudes, del novembre del 73, f. 36; del desembre, f. 46.
7. ARP, compte 49, rebuda del mars del 73, f. 19.
8. ARP, compte 50, rebuda del janer del 74, f. 50.
9. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 108.
10. ARP, compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 14 v.

Una assignació de les rendes de Concenterayna, dexa de Beatriu d'Exerica, fou revocada pel Rey fonamentantse en que s'havien de tenir en compte privilegis més antics del comte d'Ampuries.¹

Entre les diferents classes de tributs que's colectaven per Elionor hi havia la «questa», d'origen probablement cèltic,² qu'era un pagament extraordinari que's cobrava en casos especials; la «peyta», una «demanda» de tribut obligatori que s'imposava per cobrir despeses extraordinaries com les que ocasionaren les noces d'En Martí y Na Joana d'Aragó; «trahuts» y «subsidiis» qu'eren quantitats extraordinaries, y «cena», qu'era un impost personal que, originat pel deure d'hospitalitat de la presència del Rey, s'havia canviat per donatiu en diner que'ls moros havien de pagar fins en l'absència del Rey, mentre que'ls cristians només quan aquell era present. De més a més hi havia el «morbetin», qu'era un tribut a satisfer cada set anys.³

Les quantitats anotades a continuació, si no's diu expressament altra cosa, representen les entrades d'un any de la cambra d'Elionor.⁴

Satisferen «questa» els jurats y prohomens de Sabadell,⁵ Igualada⁶ y Montcada⁷ (2,000 sols. barc.).

Pagaren «peyta» els habitants y vehins de Terol (7,000 sols. jaqs.),⁸ els prohomens de Sant Esteve de Litera (1,500 sols. jaqs.),⁹ Morella (1,600 sols. barc.),¹⁰ Xàtiva (8,000 sols. barc.),¹¹ Algecira (7,000 sols. barcelonesos),¹² Burriana (2,000 sols. barc.),¹³ axí com l'aljama dels

1. ACA, 1583, f. 51. FINKE, inèdit.

2. Rudolf KÖTZSCHKE, *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters* en el *Handbuch der Wirtschaftsgeschichte* (Jena, 1924), 372, 383.

3. Comp. Luis MOUTON y OCAMPO, *Enciclopedia Jurídica Española* (Barcelona, 1911 y seg.).

4. K. H. SCHÄFER, *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII. Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung*. Görresgesellschaft (Paderborn, 1911), 57*, 74* y 94*; 66*.

De les equivalencies de moneda aquí indicades, extractarem aquelles que tenen interès per Aragó: 1,37 fl. arag. = 1 fl. flor. (1372); 1 fl. arag. = 12 sols. barc. (1364) = 11 sols. barc. (1368-70; 1375) = 11 sols. jaq. (1359-61); = 9 sols., 1 dr. jaq. (1357) = 20 sols. mallorq. (1358). — 1 obulus auri = 1/2 fl. arag. (1350).

5. ARP, compte 49, rebuda del juliol del 73, f. 1.

6. ARP, compte 50, rebuda del janer del 74, f. 50.

7. ARP, compte 50, rebuda del maig del 74, f. 34.

8. ARP, compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 12.

9. ARP, compte 49, rebuda del setembre del 73, f. 18 v.

10. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 28. Compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 10.

11. ARP, compte 50, rebuda del juny del 74, f. 43.

12. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 42. Compte 50, rebuda del juny del 74, f. 43.

13. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 43.

moros de Calatayut (900 sols. barc.)¹ y la judería d'Algerica (500 sols. barc., març fins a maig de 1374.)²

Als juheus se'ls feya contribuir ab quantitats auxiliars d'una manera especial. Les aljames de Jaca,³ Terol (11,000 sols. jaqs.)⁴ y Calatayut (2,100 sols jaqs.)⁵ pagaven subsidis; l'aljama d'Osca satisfeya trahuts (7,580 sols. jaqs.), demandes (2.000 sols. jaquesos) y un impost (500 sols. jaqs.) dels «juheus franchs».⁶ Tenien tributs imposats les aljames de Xàtiva (1,200 sols. barc.)⁷ y Murvedre (1,200 sols. barc.),⁸ Valencia (12,000 sols. barc.),⁹ Liria (1,200 sols. barc.),¹⁰ y Burriana (500 sols. barc.),¹¹ les de Barcelona (13,000 sols. barc.),¹² Lleyda (3,000 sols. barc.)¹³ y Perpinyà (600 sols. barcelonesos).¹⁴ Estaven obligats a censos l'escrivà de l'aljama de Jaca, En Joan, fill d'Azuar Alaman,¹⁵ y dos alts funcionaris del Tribunal de la judería d'Osca, l'alaminus y l'zavalchenus.¹⁶ Estaven subjectes al pagament de la «cena», com els de Liria (400 sols. barc.),¹⁷ els juheus de Jaca,¹⁸ Terol¹⁹ y Osca y 'ls sarrahins d'aquesta ciutat,²⁰ axí com els habitants de les localitats de Vila-longa y Campiello²¹ que pertanyien als hospitalers. Y 's colectava «morbetin» en el territori de Terol (5,000 sols. barc.),²² Vilanova de

1. ARP, compte 50, rebuda del maig del 74, f. 35 v.
2. ARP, compte 50, rebuda del juny del 73, f. 43.
3. ARP, compte 50, rebudes del maig del 74, f. 37; del juny, f. 41 v.
4. ARP, compte 50, rebudes del febrer del 74, f. 11 y seg.; del juny, f. 45 v.
5. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 27. Compte 50, rebuda del maig del 74, f. 35.
6. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 26.
7. ARP, compte 50, rebuda del juny del 74, f. 52.
8. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 42. Compte 50, rebuda del juny del 74, f. 44.
9. ARP, compte 49, rebuda del novembre del 73, f. 34 v. Compte 50, rebuda del maig del 74, f. 38 v.
10. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 40 v. Compte 50, rebuda del maig del 74, f. 38 v.
11. ARP, compte 50, rebuda del juny del 74, f. 44 v.
12. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 24 v. Compte 50, rebuda del maig del 74, f. 23 v.
13. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 25. Compte 50, rebuda del juny del 74, f. 41 v.
14. ARP, compte 49, rebuda del juliol del 73, f. 2.
15. ARP, compte 50, rebuda del abril del 74, f. 26.
16. ARP, compte 50, rebuda del janer del 74, f. 7 v.
17. ARP, compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 15 v.
18. ARP, compte 50, rebuda del janer del 74, f. 8 v.
19. ARP, compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 11 v.
20. ARP, compte 50, rebuda del janer del 74, f. 7 v.
21. ARP, compte 50, rebuda del janer del 74, f. 6.
22. ARP, compte 49, rebuda del novembre del 73, f. 35 v. y seg. Compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 10.

Meyà (5,000 sols. barc. y 235 fl.) y altres pobles del marquesat de Tortosa.¹ En concepte de muntres y remissions se treyen diners de les aljames de Calatayut² y Valencia,³ y també dels juheus de Montblanch.⁴ A la cambra d'Elionor li fou assignada una part de l'indemnisació de pau que satisfé Venecia.⁵

Se cobraven «censals morts» a Fraga⁶ y Cervelló,⁷ y «censals» y «foriscapis» a Colliure.⁸

L'illa d'Eivissa,⁹ totes les ciutats (exceptuant Sabadell y Perpinyà), tots els pobles y castells d'Elionor havien de pagar interessos del producte dels càrrechs atorgats en arrendament temporal. Per formarse idea de la manera com eren ocupats els càrrechs y de llur actuació, citèm els exemples de Colliure¹⁰ y Lo Volo.¹¹

Els càrrechs eren venuts (per dos, tres o més anys) a una o diverses persones pels primats de l'administració local : procuradors y batlles. Passat el termini convingut, els possehidors podien encara reganxarse en el càrrech. Per regla general, però, passava a mans d'altre sollicitant ab un nou cambi en les condicions d'arrendament. Llevat del notari que s'encarregava de l'escrivania de la cort contra un tribut de 300 sols. barcelonesos, la majoria dels arrendadors eren habitualment gent del pahís. Un comptador, qui era responsable de les tarifes y del cambi de moneda, retia anyalment 270 sols. barcelonesos com a «renda del taulatge». La suma de 400 sols. barcelonesos com a «renda del pes de ferre» era pagada del producte obtingut per l'utilisació de la balança senyorial. Se satisfeyen 800 com a «renda del mesuratge» y 140 com a «renda del botatge».¹²

1. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 39. Compte 50, rebuda del janer del 74, f. 5.

2. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 43. Compte 50, rebuda del maig del 74, f. 36 v. (200 fl.).

3. ARP, compte 50, rebuda del mars del 74, f. 27 v. (200 fl.).

4. ARP, compte 49, rebuda del juliol del 73, f. 3 (30 fl.).

5. ARP, compte 50, rebudes del janer del 74, f. 4 v.; del abril, f. 28. — ACA, 1583, f. 17. FINKE, inèdit.

6. ARP, compte 50, rebuda del juny del 74, f. 41.

7. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 108. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 24.

8. ARP, compte 49, rebuda del novembre del 73, f. 32.

9. ARP, compte 49, rebudes del setembre del 73, f. 20; del novembre, f. 31.

10. ARP, compte 49, rebudes del juliol del 73, f. 3; del novembre, f. 32. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 20.

11. ARP, compte 49, rebudes del juliol del 73, f. 5; del novembre, f. 33. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 21.

12. Comp. Ludwig SCHÖNBERG, *Die Technik des Finanzbaushaltes der deutschen Städte des Mittelalters* (Berlín, 1910), 132 y segs.; 8, 65, 120.

Del producte dels encants públichs, la cambra d'Elionor ne participava ab la «renda de la crida», y del producte de la del agutzil ab la «renda dels bans».¹ Els venedors de peix de Colliure havien de pagar anyalment (2,100 sols. barc.) «renda del maneig del peix» y els carnicers de Thuire, o Thuire (360 sols. barc.), «cens dels carniceries». Com a «renda del forn», entraven 1,240 sols. barcelonesos; com a «renda del molí», se'n pagaven 1,320 sols. un cop ja l'arrendatari havia reservat de les seves rendes, una suma qu'en part assignava al convent de Santa Eulalia, guardantse la restant per cobrir despeses de neteja dels rechs dels molins. L'arrendatari arribava fins a pretenir una compensació per no tenir perdues de cap classe, cas d'haverhi calma en el funcionament del molí.² Els arrendataris del «molí draper» de Liria pagaven 183 sols. 4 diners per trimestre.³

En concepte de drets de duana, Jaca ab Campfranch pagava anyalment 1,600 sols. jaquesos de peatge y 50 sols. per «peatge del peix fresch», la qual cosa probablement tenia 'ls seus orogens en una unió entre el dret de comunicacions y 'l de comerç.⁴ Calatayut va pagar en un trimestre més de 6,000 sols. de «peatge» y una suma menor en concepte de «peatgeolo dels dimartes».⁵ Disfrutava axí mateix, Elionor, «per los marchs», de 100 sols. de peatge de Vila-llonga y Campiello.⁶ Pagaven «leuda» (dret qu'afectava als transports de terra y mar) Colliure (20,000 sols. barc.)⁷ y Lo Volo (3,060 sols. barcelonesos). D'allí sortien, també, 680 sols. barcelonesos per «renda de la barcha» y 1,800 per «renda del regadiu».⁸

El dret de l'albufera de Valencia era pagat a la cambra de la Reyna junt ab la dècima de la pesca de mar y deduhida la dècima per al bisbe y la retribució per al «batlle de l'albufera».⁹ Entra-

1. ARP, compte 49, rebudes del juliol del 73, f. 3; del novembre, f. 32. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 20 (Colliure).

2. ARP, compte 49, rebuda del juliol del 73, f. 7 y seg.

3. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 40.

4. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 36 v. Compte 50, rebudes del janer del 74, f. 8 v.; del maig, f. 37 v.

5. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 25. Compte 50, rebuda del janer del 74, f. 6.

6. ARP, compte 50, rebuda del janer del 73, f. 10.

7. ARP, compte 49, rebudes del juliol del 73, f. 3; del novembre, f. 32. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 20.

8. ARP, compte 49, rebudes del juliol del 73, f. 4; del novembre, f. 33. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 21.

9. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 40. Compte 50, rebudes del febrer del 74, f. 14 v.; del abril, f. 26.

ven 334 florins d'or y 176 sols. procedents del «sequestre del dret del montago», de Terol, impost que s'havia de pagar quan un remat entrava en terreny aliè.¹ Els arrendataris de les salines d'Arcos y Galiell havien de satisfer 12,000 sols. barcelonesos,² els de la Gabella y de la «casa d'açot» (salina?) de Valencia, 9,000 sols. barcelonesos de renda.³ Als arrendataris de Burriana també se'ls havia imposat un tribut de duana per la sal.⁴

A més dels 1,290 sols. barcelonesos de Menorca, assegurats documentalment a la Reyna, l'illa satisfeya als oficials de la tresoreria, per al sosteniment de llur casa, tributs en especie (forment, ordi, mestall y llenya) per valor de 20,000 sols. barcelonesos.⁵

Breschab y Jaca pagaven un tribut de blat, «almodi».⁶ El Rey havia assignat a la seva esposa el «quint», tribut del producte dels camps.⁷ Un arrendatari de Colliure havia de pagar 3,000 sols. anyals per «renda dels rayms».⁸

Fent ús del dret d'averia, Elionor va obtenir 3,500 sols. de la venda d'un carregament de drap de Flandes qu'havia naufragat.⁹

Per lo que sembla, Elionor disposava dels mitjans necessaris per sostenir una vida principesca. Ab ajut del seu juheu de cort, representant de l'aljama de Valencia, En Jaffuda Alatzar, Elionor va emprendre diverses operacions financieres.¹⁰ Un préstech de 5.000 florins d'or qu'ella havia bestret al marit en 1370 per al viatge de tornada del Papa a Roma, fou retornat a plaços a la Reyna per mitjà de l'aljama de Valencia, ço es pel juheu de la cort.¹¹ Per convinença Elionor va adquirir drets sobre les rendes del marquesat¹² y sobre 'ls castells d'Avinyen, Bocayrente y Biar.¹³

1. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 47. Compte 50, rebuda del juny del 74, f. 44.

2. ARP, compte 49, rebudes del novembre del 73, f. 36; del desembre, f. 46. Compte 50, rebuda del juny del 74, f. 47 v.

3. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 30. Compte 50, rebudes del febrer del 74, f. 13 v.; del juny, f. 45.

4. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 43. Compte 50, rebuda del mars del 74, f. 23.

5. ARP, compte 49, rebuda del agost del 73. Compte 50, rebuda del setembre del 74, f. 16.

6. ARP, compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 26 v. Compte 50, rebuda del janer del 74, f. 8.

7. ACA, 1536, f. 62.

8. ARP, compte 49, rebuda del juliol del 73, f. 3.

9. ARP, compte 49, rebuda del desembre del 73, f. 38 v.

10. ACA, 1583, f. 164; 1577, f. 179 v.; 1583, f. 47. FINKE, inèdit, «domesticus noster».

11. ACA, 1537, f. 107. — ARP, compte 49, rebuda del setembre del 73, f. 18.

12. ARP, compte 50, rebudes del mars del 74, f. 19; del juny, f. 41.

13. ARP, compte 50, rebuda del febrer del 74, f. 14 v.

Quan la Reyna mancava de diners se dirigia al juheu de la cort, N'Alatzar. En 1371 ell degué traspassarli una part de les seves rendes, contra seguretat de restitució y eventual indemnissació, per acórrer a despeses necessaries del seu tresorer.¹ Fins al Rey hagué, en 1374, de prestar diner N'Alatzar a petició d'Elionor : la fortuna particular d'En Pere, s'havía exugat y necessitava 100,000 sols. barcelonesos per al pagament d'havers a les tropes que duya l'intenció de guiar contra les companyies mallorquines.²

II

DESPESES

El mateix ajut financier qu'Elionor prestava al seu marit, el prestava també als de la seva familia. Afavoria d'una manera especial al successor a la Corona y a la seva esposa Mata d'Armagnach. Elionor va fer lliurar 10,000 sols. que va rebre 'l «dispenser» de la duquessa.³ Es a favor d'ella qu'Elionor va renunciar a les seves rendes sobre Berga.⁴ Es cert, però, que la nora en sabia molt de pintar negra la situació seva, car francament escrivia al Rey que'ls seus mitjans ab prou feynes arribaven per sostenir la messió de la seva casa y pagar el sou als empleats.⁵

Els subsidis de matrimoni qu'Elionor destinava als membres de la seva cort y a una tal Bartolomea, muller d'un tal Guillèm Durfort, s'elevaven a la suma de 35,000 sols. barcelonesos.

Entre 'ls missatges de corts forasters, ministrers y cantadors se repartien anualment 110 florins d'or justos.⁶

Elionor gastava sumes importants en la propietat territorial. Per a l'ampliació del seu palau de Barcelona se varen gastar 20,000 sols. barcelonesos y 1,105 florins.⁷ L'adquisició del Castell

1. ACA, 1577, f. 179 v.

2. ACA, 1583, f. 164. Végis més amunt, A IV, 379.

3. ACA, 1566, f. 78 (1356); 1537, f. 134 v. (1373). — ARP, compte 49, data de novembre del 73, f. 90. Compte 50, data del maig del 74, f. 83. Compte 49, rebuda del octubre del 73, f. 27. Compte 50, rebudes del janer del 74, f. 6; del maig, f. 33, 35.

4. ACA, 1811, f. 126.

5. ACA, 1811, f. 58. Lleyda, a 6 de desembre de 1374.

6. Végis més amunt, B II, b, § 2, 413.

7. Végis més amunt, A V, 385.

y honor de Cervelló y de la villa de Sant Vicents dels Horts, li va costar 248,000 sols. barcelonesos.¹ S'empregueren grans reparacions d'edificis a Biar² y a Thuire.³ Per reparar les muralles del castell de Sant Martí de Sobirats y reconstruir la cuyna que un llamp havia derruit, s'emplearen 2,000 sols. barcelonesos.⁴ Els treballs de millorament del palau d'Osca, el qual, juntament ab els seus drets sobre la ciutat, era adscrit a la cambra de la Reyna, importaren 2,000 sols. jaquesos.⁵ Tingueren axí mateix de sortir de la cambra d'Elionor les costes de construcció d'una barraca a l'albufera valenciana.⁶ Hagué d'aportar la seva contribució al millorament del camí públich entre Barcelona y Sitges.⁷

De les despeses per al sosteniment de la cort hi ha dues sumes anyals aproximadament iguals (de 85,000 sols. barc.) per a les retribucions al personal y aprovisionament de queviures.

D'una d'aquestes dues sumes se'n gastaven cosa de 15,000 sols. barcelonesos per recompenses als membres de la cort y 70,000 per retribucions y sosteniment dels funcionaris. De les retribucions dels funcionaris, 50,000 sols. barcelonesos eren per «quitació» regular; 15,000, per «provisions», y 5,000, per «vestir». A més d'axò, els funcionaris propis y 'ls de la cort del Rey eren remunerats ab gratificacions extraordinaries per valor de 7,000 sols. barcelonesos y 650 florins d'or. Segons la quantía de la retribució, la qual quantía era fixada pel valor de la racció de cinch, tres y dos animals de muntar,⁸ se distingien cinch categories d'oficials.

A la primera classe, que percebia cada trimestre una retribució de 900 sols. barcelonesos, hi pertanyien : el majordom Ramon de

1. Vègis més amunt, C I, 429.

2. ACA, 1577, f. 161. Tortosa, a 29 de janer de 1370. Elionor encarrega al procurador de Xàtiva que procedeixi a fer reparacions : s'han de millorar bastides y almenes; s'han de pavimentar els «coloquia»; la teulada sofreix desperfectes, tant, que l'aigua no pot arribar a la canal; s'han d'arranjar les portes de ferro del portal del palau y dels «coloquia» y al mateix temps fer fer portes noves y tancables per la major part de dependencies del palau; s'han de repassar els conductes que van a parar a la cisterna, etc., etc.

3. ACA, 1537, f. 43.

4. ACA, 1583, f. 170. — ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 54 v.

5. ACA, 1583, f. 40 v. FINKЕ, inèdit.

6. ACA, 1536, f. 55.

7. ARP, compte 50, data del maig del 74, f. 85.

8. Els honoraris percebuts pels funcionaris d'Elionor eren menors que'ls dels oficials del Rey. El majordom del Rey percebia un sou equivalent al valor de racció per a dotze animals de sella; en cambi, el tresorer d'Elionor, que's comptava com a pertanyent a la categoria més elevada, el percebia com a equivalent per a cinch. ARP, compte 49, data del agost del 73, f. 63 v.

Pegara, el camarlench Arnau Derill y 'l tresorer Berenguer de Relat. Ells participaven, demés, de donatius en diner de la Reyna, igual que Vallseca, el conseller d'Elionor, el maestre racional del Rey, Jaume de Sos, o l'examinador de comptes fos qui fos. En Relat y En Guillèm des Puig reberen, demés, 450 sols. barcelonesos per vestir. A la segona categoria de funcionaris, que percebien 540 sols. de retribució, hi figuraven : el comprador Ramon Estanyet, els dos metges Bernat de Barriach y Joan de Fulginer, el protonotari Ferrer Sayoll y 'l confessor Nicolau de Termens. A la tercera categoria, ab 360 sols. barcelonesos de retribució, hi havia : el panicer Jaume Salzet, el sobrecoch Jacob de Vita, el cavalleriç mossèn Bonafonat de Sant Feliu, el sobratzembler Ponç des Pont, el sastre Vallnera, el reboster Francesch dez Blada, el secretari Guillèm Oliverii y l'escrivà Ladernosa. Abstracció feta del cavalleriç, els subordinats del majordom, que pertanyien a aquesta categoria, disfrutaven de 360 sols. barcelonesos. Eren de la quarta categoria : el cuyner major Pere de Benavarra, el cavaller salvatge Guillèm de Claret, el ministrer Matzeu de Maleto, els cambrers Raynar de Lança y Arrigo Gusiner, l'especier Berenguer Marques, el capellà Romeu Gerau y l'almoyner Nicolau Aragonès, l'escrivà de ració Guillèm de Serra y 'ls escrivans del tresorer, a tres dels quals se'ls assignaven 90 sols. barcelonesos per «gramallas a ops de pluges», a més de 150 sols. barcelonesos per vestir. Els funcionaris subalterns: el sotsboteller, el sotscomprador, el museu, els ministrers Matziota y Antoni de Maleto y 'ls capellans percebien la retribució de cinquena classe, o sigui 180 sols. barcelonesos.

Als homes de peu, porters, ajudants de cambra y ajudants de sastre se'ls donaven 116 sols. 3 diners cada trimestre per provisió. Quantitats menors d'aquesta classe (101 sols. 3 drs. barc.; 94 sols. 6 drs. barc. o 75 sols. barc.) se pagaven als subalterns del cavalleriç o als correus.

Els «accorriments de la provisió»¹ o «de la quitació»² qu'eren un

1. ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 70. N'Esteve Gili perceb 116 sols. barc. en concepte d'«accorriments de sa provisió» per als quatre mesos següents. — Compte 50, data del maig del 74, f. 87, 115 sols. per als tres mesos següents que ha de passar a Sicília per encàrrech d'Elionor. — ARP, compte 50, data del abril del 74, f. 87 v. Johan Calvet.

2. ARP, compte 50, data del janer del 74, f. 53 v., Sancho de la Gonella. — ARP, compte 50, data del abril del 74, f. 80, Luis de Castellvuy. — ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 80, messio del maig de 1373 al maig de 1374, 35 sols. 9 drs. obl. barc.

subsidi extraordinari, y pujaven anualment a 500 sols. barcelonesos, eren repartits probablement entre 'ls membres de la cort y 'ls funcionaris com a compensació de més a més per als viatges de la cort.

El comprador, qui gastava per provisions 85,000 sols. anuals,¹ disposava d'uns 3,000 sols. barcelonesos per a extraordinaris.²

El cavalleriç y 'l sobratzembler comptaven ab 15,000 sols. barcelonesos y 400 florins d'or per compra y cura del bestiar;³ per a l'adquisició d'arreus y guarniments, 150 florins d'or;⁴ per viatges d'encàrrech de la cort, 3,000 sols. barcelonesos,⁵ y per a despeses de transports, 1,100 sols. barcelonesos.⁶

El camarlench despenia, per agençaments y indumentaria y per l'instalació de les habitacions y de la capella, 30,000 sols. barcelonesos y 100 florins d'or.

Per a almoynes y regals se disposava anyalment de 150,000 sols.

Als porters y correus se'ls reembolsaven 3,500 sols. avançats.

De les despeses menors, citèm, com a gastats, 1,700 sols. barcelonesos per confits,⁷ y 250 sols. barcelonesos per material d'escruiure⁸ y cera de segellar.⁹

1. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 80 v., messio juliol, 5,771 sols. 5 drs. — ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 80 v., messio agost, 5,895 sols. 6 drs. — ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 80 v., messio juny, 7,055 sols. 2 drs. — ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 80 v., messio setembre, 5,913 sols. 4 drs. — ARP, compte 49, data del novembre del 73, f. 86, messio octubre, 6,559 sols. 5 drs. obl. — ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 95, messio novembre, 6,176 sols. 6 drs. obl. — ARP, compte 50, data del mars del 74, f. 67, messio desembre, 6,029 sols. 4 drs. — ARP, compte 50, data del mars del 74, f. 67, messio janer, 6,451 sols. — ARP, compte 50, data del mars del 74, f. 67, messio febrer, 6,750 sols. 11 drs. — ARP, compte 50, data del abril del 74, f. 79 v., messio mars, 7,363 sols. 2 drs. — ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 96 v., messio abril, 6,635 sols. 4 drs. — ARP, compte 50, data del juny del 74, f. 96 v., messio maig, 6,050 sols. 9 drs.

2. ARP, compte 49, data del octubre del 73, f. 81. Compte 50, data del abril del 74, f. 79 v.

3. ARP, compte 49, data del juliol del 73, f. 55 v., una mula pocha, 6 fl. d'or. — Data del abril del 74, f. 76 v., un roci de pell bru, 150 sols. b. — ACA, 1566, f. 71 v., una mula, 100 sols. b.; f. 72 v., 1 rocin, 20 fl. — Comp. ACA, 1566, f. 40 v., 139. — ARP, data del agost del 73, f. 60 : «cabres, cabrons, escurços, gallines d'india», 520 sols. barc.

4. ACA, 1566, f. 34. — ARP, compte 49, data del setembre del 73, f. 74. Compte 50, dates, del abril del 74, f. 80 y 81; del maig, f. 86. — ARP, 902, f. 110 v.-124.

5. ARP, compte 49, dates, del octubre del 73, f. 81, 83 v. y 84; del novembre, f. 89. Compte 50, dates, del janer del 74, f. 53 y seg.; del maig, f. 89 v. — ARP, 902, f. 141 v.

6. ARP, 902, f. 130-135. — ARP, compte 50, dates, del febrer del 74, f. 63 v.; del juny, f. 99 v.; del maig, f. 89.

7. Comp. Antonio DE BOFARULL, *Crónica del Rey Don Pedro IV el Ceremonioso* (Barcelona, 1850), cap. 76.

8. Compres de paper y pergami al enquadernador Mahir Salomo, Juheu, de Barcelona : ARP, compte 49, dates, del juliol del 73, f. 58; del desembre, f. 107; del octubre, f. 83 v. — Comp. ARP, 428, Extraordinaries de janer de 1380.

9. ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 107. — Comp. ARP, 428, Extraordinaries de febrer de 1380.

Per formarnos idea, sota 'l punt de vista econòmic, del pla de regiment de la casa d'Elionor, consignem aquí les sumes totals de dues liquidacions de mitja anyada:*

En el desembre de 1373, al final del primer mig any econòmic, se registraren en els llibres:

En ingressos : 486,887 sols. 4 drs. obl. barc.
53,537 sols. 3 drs. jaqs.
38,479 sols. 3 drs. mallorq. men.
5,068 flors. d'or d'Aragó.

En despeses : 441,977 sols. 1 dr. barc.
2,211 sols. 6 drs. obl. jaqs.
2,131 flors. e mig d'or d'Aragó.

En el juny de 1374, al final del segon mig any econòmic:

En ingressos : 544,888 sols. 4 drs. obl. barc.
2,160 sols. 5 drs. obl. jaqs.
38,479 sols. 3 drs. mallorq. men.
3,336 flors. e mig d'or d'Aragó.

En despeses : 161,521 sols. barc.
266 sols. 6 drs. jaqs.
801 flors. e mig d'or d'Aragó.

Al desembre de 1373 muntava l'estat de caixa:

44,910 sols. 3 drs. obl. barc.
51,325 sols. 8 drs. obl. jaqs.
38,479 sols. 3 drs. mallorq. men.
2,936 flors. y mig d'or d'Aragó.

En el juny de 1374 se passaren al nou any econòmic:

383,367 sols. 4 drs. obl. barc.
1,893 sols. 11 drs. obl. jaqs.
38,479 sols. 3 drs. obl. mallorq.
2,535 flors. d'or d'Aragó.

* ARP, compte 49, data del desembre del 73, f. 108; compte 50, data del juny del 74, f. 103 v.

Extret de les instruccions d'ambaxada per a En Berenguer Carbonell.

(Cf. text A II, 365.)

«Informació donada de la part del senyor rey e de la senyora reyna an Berenguer Carbonell, secretari de la dita senyora de ço que de lur part deu dir al alt don Frederich, rey de Sicilia e altres nobles, barons, etc.

.....
Item que com lo dit senyor rey hage gran voler de ajudarli en tots ses affers axí com aquell que ten en compte fill, pensa cascun jorn aquellas maneres e rahons per les quals puscha rahonablement entendre et emperarse dels affers del dit rey per que ha pensat que si lo dit rey fa donació après sos dies en cas que muyri sens fills legitimis et la dita senyora reyna, germana sua o qualque fill ella vulla, que lavors haurá maior rahon lo senyor rey de requerir los dits rey e reyna de Napolis e lo papa, que non donen dampnatge al regne de Sicilia, e açó per lo dret que la senyora reyna o un de sos fills se darien en lo dit regne en lo dit cas per vigor de la dita donació. E si los dits rey e reyna de Napolis de açó nos volien estar, lo senyor rey hauria justa rahon de pendre guerra ab ells; per que consella lo senyor rey, quel dit rey faça la dita donació per aquella forma, que la sen porte dictada lo dit Berenguer Carbonell.....»

ACA, 1366, f. 118.

II

Carinyena, 13 d'agost de 1357

Instruccions d'ambaxada per a En Perico dez Porcell.

(Cf. text A II, 367.)

«Informació de ço que Perico dez Porcell ha a fer de part de la senyora reyna ab lo rey Boannen sobrel tractament de la pau e avinença ques deuen fer entrel rey de Sicilia el dit rey Boannen.

Primerament diga lo dit Perico dez Porcell de part de la senyora reyna al dit rey Boannen que ella, veent la bona pau e concordia qui es estada feta e firmada entrel senyor rey d'Aragon el dit rey Boannen, ha plagut e plau a ella que semblant pau e concordia sia feta e firmada entre la sua casa natural de Sicilia el dit rey Boannen. E daçó ha volgut ella parlar ab lo xariff o missatger del rey Boannen, qui era present en la sua cort.

Item que la dita pau sia feta e firmada entrels reys de Sicilia e Boannen a 10 anys, en manera que corsaris ne altres no donen dan als uns ne als altres. E tot açó sia fet e firmat en aquella forma e manera que fer se deu e es acostumat.

Item que en la dita pau e armistiça sia contengut que en les lochs del rey de Sicilia pusquen venir tot hom qui de part del dit rey Boannen hi vulla venir saul e segur ab ses mercaderies e carregar naus et altres vaxelles, exceptat que non pusquen trer ne aportar les coses,

qui son vedades per lo papa. E per semblant forma pusquen venir en la terra del dit rey Boannen tot hom qui de part del rey de Sicilia hi vulla venir saul e segur ab ses mercaderies.

Item diga lo dit Perico dez Porcell al dit rey Boannen que per ço, com per aquesta pau que entre ell el dit rey de Sicilia se deu fer al dit rey de Sicilia se seguesque algun dan, ço es, que no haurá tan sovin ajuda ne reffreschament de cossaris qui sovin e cascun dia venien dampnifficar la terra del dit rey Boannen e après havien recobre e sécors en Sicilia e li ajudaven a mantenir la guerra que ha ab lo rey de Napols, los quals cossaris, pus que sapien la pau que entre ells será feta, no y gosaran venir, car lo dit rey de Sicilia no y consintria. E daçó segons que es dit, se seguira gran dan al dit rey de Sicilia, que lo dit rey Boannen en ajude de la dita guerra, quel dit rey de Sicilia ha, li vulla fer e trametre prestament e hiverçosa algun secors de certes galeas o de homens a cavall qual mes a ell plaurá e quels li vulla prestar algun temps.

Item quel dit rey de Sicilia, en cas quel dit rey Boannen haia mester gra ne altres victualles de son regne de Sicilia, que li vulla donar treta, ço es, quen pusquen traure aquell gra o altres victualles que haurá mester.

Item que posades totes les coses damunt dites en estament, ço es, que com lo dit rey Bohannen haia atorgats los damunt dits capitols o firmats per ell, que en aquell cas e encontinent lo dit Perico dez Porcell dege anar al rey de Sicilia ab les presents capitols e quels dege firmar lo dit rey en la forma, quel rey Boannen les haurá firmats. E ja daquesta rahó scriu la dita senyora reyna al dit rey de Sicilia, frare seu. E açó faça lo dit Perico com pus hiverçosament porá.

Item que en cas quel dit rey Boannen haia firmats los capitols els haia atorgats quel dit Perico deman cartes del dit rey per als almiralls o faedors del dit rey, ço es, que aquells qui tenen les galeas e los homens a cavall, que encontinent que hagen letra del dit Perico dez Porcell quel rey de Sicilia haia firmats los capitols e la pau, degen liurar a aquell, quel dit Perico lus trametrá de Sicilia les galeas o les homens a cavall, segons que será emprés, e açó per tal que pus espeegadament lo dit rey de Sicilia pusque haver lo dit secors. E non caylla tantes vegades anar e venir lo dit Perico de Sicilia al dit rey Boannen.»

ACA, 1566 f. 148.

III

St. Zenoberg, 24 de setembre de 1311

El Rey Enrich atorga a la seva cunyada, Eufemia (Ofmey) de Carintia, com a viudetat, drets y rendes procedents de les jurisdiccions de Sarntheim, Ritten, Kastellruth y Marling.
(Cf. text A III, 372.)

«Wir Hainrich von Gots gnaden, chuenich ze Pebaim und ze Polan, markraf in Maerbern, herzog ze Chernden, graf ze Tyrol und ze Goerck, vogt der gotshaeuser ze Aglay, ze Trient und ze Brichsen verjehen an disem brief und tuon chunt allen den, die in hoerent oder sehent, daz wir schuldich sein und gelten suellen unsrer lieben swester Ofmeyn, der edeln herzoginne von Chernden dreu tausent march silbers, die si prabt zuo unserm saeligen pruoder, herzog Otten von Chernden, ze ir haimsteur und sein ir auch schuldich dreu tausent march silbers, die ir derselb unser pruoder schuof ze widerlegunge derselben haimsteur und sein ir auch schuldich dreu tausent march silbers, die er ir schuof ze morgengab; der naeun tausent march was si é beweiset auf deu stat ze sand Veyt und auf deu purch ze Freyberch in Chernden. Fuer dieselben naeun tausent march hab wir die vorgenanten unser swester nu beweiset naeun hundert march gelties herrenguelit auf unsereu geriht in Serntein, auf dem Riten, ze Castelruth und ze Maerning, also, daz deuselben ampt unser vorgenant swester besetzen und entsetzen sol nab irem willen und sol si innehaben mit gerichten, mit guelt, mit nuetzen, mit fuetrung und mit allem dem, daz ze reht darzuo gehoert und emaln darzuo gehoert hat, swie ez genant sei und

aller ding, als ez unser saeliger vater, herzog Maenbart, und unser prueder und wir unecz her inne haben gehabt. Wir antwo[u]rten ir deu purch auch in Serntein und deu purch ze dem Stayn auf dem Riten und ainen turn, swelhen si chiesen wil vor unsrer puerg ze Castelruth und den Stayn ze Maerning. Die veste sol si besetzen mit den, die uns angehoernt und niht mit gesten und swen si darauf setzet ze phlegern, die suellent uns swern, swaz not uns oder daz lant angien, daz si uns damit wartende sein und uns offen sein. Auch ist gedingt, swaz edler laeut in den geribten sitzent, die suellent uns beleiben und angehoern. Auch ist gedingt, ob sib daz erfunde, daz in den vier geribten dez geltez mer waer, denne die naeun hundert march geltez, der sol uns angehoern. Waer auch, daz chain guot laeg in denselben geribten, daz niht darzuogehoert und emaln drauz geboert hat in ander unsereu ampt, daz sol uns beleiben. Auch gehaizz wir der vorgebantens unsrer swester alledieweil si beleibet in witiben weis, daz wir dez vorgebantens geltez von ir niht loesen suellen noch ledigen. Waer aber daz si ir leben verchern und veraendern wolde, so hab wir und unser erben gewalt die vorgebantens naeun hundert march geltez von ir ze loesen umb naeun tausent march perner, Meraner muenzz. Macht aber wir den gelt mit einander niht geloesen, so suellen wir je hundert march geltez loesen mit tausent marchen oder hinuber, ob wir muengen und under tausent marchen suellen wir niht loesen. Waer auch, dez Got niht welle, daz deü vorgebant unser swester niht enwaer, so sol daz guot allez und deu geribt uns und unser erben und unsers pruoders chint, herzog Otten, ledichlich wider angefallen. Swaz aber si hat und gebaben mach von varndem guot und von varnder hab, daz sol si schaffen und mag ez schaffen durch ir sele willen oder swar si wil oder swem si wil nach allem irem willen, an gevaerd. Auch gehaizz wir der oftgebantens unsrer swester, daz wir si an den vorgeschriben ampten und geribten und an dem gelt und an laeuten und an guot schermen und befriden wellen vor maennichlich. Auch hab wir der vorgebantens unsrer swester gehaizzen, swaz guotes in den vorgebantens geribten versetzt sint, die suellen wir ir loesen und ledich machen noch vor dem zwelften, der schierst chumpt. Swaz auch guotes darauf von uns hin verlihen waer ze rechtem leben, daz suelle wir ir auch ribtich machen vor dem zwelften, der naebstchumftich wirt. Und daz daz allez also staet und unzerbrochen beleib, so geben wir ir disen brief versigeln mit unserm hangendem insigel und mit den insigeln unsers herren, herrn Johans dez erbern bischofs von Brichsen, herrn Fridrichs dez tuombraustes daselben und unsrer lieben getrauen, Hainrichs von Rotenburch, unsers hofmaisters, Uolrichs von Rubeyn, Peters dez Trautsuns, Chuonrats von Auwenstayn, Hainrich dez Gralandes, vicztum ze Chrayn, Uolrichs von Cord, purkraef ze Tyrol, Wernbers von Tablat, Wileins von Schrovvenstayn, Hainrichs von Starchenberch, Ruoppriebes dez Lehspergers, Hainrichs dez marschalches von Laubers und Chuonrats dez Helblinges, ribters ze Inspruk, der riter und Thomas dez Tarandes, Uolrichs von Matray, Hainrichs von Schennan und Hainrichs von Vilanders und gehaizzen daz, ob wir ain ander insigel gewinnen, daz wir disen brief und diseu taidinch damit versigeln suellen. Daz ist geschechen auf sand Zenenberch, do von Christes geburt vergangen warn tausent dreuhunderi jar und darnach in dem ainleften jar, dez freytags vor sand Michels tag.»

Original ILRA, Documents de tresoreria, II, 2119.

Pergami, 55 × 26 cm., dotze segells penjants de cordills de seda; sis segells falten (entre ells el del expeditor).

IV a

27 d'abril de 1335

Instrument notarial concernent a les negociacions de matrimoni d'En Frederich y En Pere de Sicilia per a Na Beatriu de Sicilia.

(Cf. text A III, 374.)

«In dei nomine amen. Anno natiuitatis domini millesimo trecentesimo tricesimo quinto, die vicesimo septimo mensis aprilis, tercie indiccionis, pontificatus sanctissimi patris et domini

domini Benedicti, divina providencia pape duodecimi, anno eius primo. Ex hoc publico instrumento sit omnibus manifestum, quod serenissimi principes et domini domini reges Fridericus et Petrus, dei gracia illustrissimi reges Sicilie, in mei Francisci de Cathania clerici, publici apostolica auctoritate notarii et testium infrascriptorum ad hoc vocatorum et specialiter rogatorum presencia, presentibus venerabili viro domino presbytero Nicolao, plebano de Greven, capellano excelsae domine Beatricis, comitis comitatus Goricie et Tyrolis, matris, tutricis et recitricis magnifici domini Johannis Henrici, filii sui, dicti comitatus comitis, et nobili et sapienti milite domino Wdolfardo de Odyernestayn procuratoribus, actoribus et nunciis specialibus, ut asseruerunt predictae domine comitis et dicti domini Johannis Henrici, comitis scientes magnificentum dominum Petrum de Antiochia militem, dicti regni Sicilie cancellarium, procuratorem et nuncium specialem ipsorum dominorum regum, ut constitit, auctoritate et potestate ei concessa a dominis regibus supradictis procuratorio nomine et pro parte ipsorum contraxisse olim sponsalia pro spectabili domina Beatrice, filia dicti domini regis Petri, cum predictis nunciis, procuratoribus, actoribus et ambassiatoribus dictorum domine comitis et comitis supradicti pro dicto domino comite et ratione dictarum sponsalium contractarum inter dictos nuncios, actores et procuratores dictorum comitis pro ipso comite et dictum dominum Petrum de Antiochia, procuratorem dictorum dominorum regum pro dicta domina Beatrice sponsa et matrimonii auctore domino, habita prius dispensatione a domino summo pontifice, legitime contrahendi inter dictum comitem Johannem Henricum et dictam dominam Beatricem sponsam fuerint promissae certe dotes et certe arre prestite hinc inde predicto matrimonio contrahendo ac certa pacta, convenciones, promissiones, conditiones et stipulationes celebrata hinc inde ad cautelam utriusque parcium predictarum, prout hec et alia plenius continentur in duobus publicis instrumentis consimilibus inde confectis manu mei, predicti notarii Francisci, anno natiuitatis domini millesimo trecentesimo tricesimo quinto, die vicesimo quinto, mensis aprilis, presentis tercie indictionis, pontificatus sanctissimi patris et domini domini Benedicti, divina providencia pape duodecimi, anno eius primo. Que instrumenta et tenores ipsorum lecta et intellecta extiterunt per dominos reges predictos, volentes, quod factum, gestum et promissum exstiterit per predictum dominum Petrum, procuratorem et nuncium eorum consensu et ratificatione ipsorum validum effici et perpetuo roborari, sponte et ex certa eorum scientia approbaverunt, ratificaverunt et confirmaverunt totum et quicquid per predictum dominum magnificentum Petrum, procuratorem et nuncium eorum specialem, actum, promissum et obligatum extiterit in contractu dictarum sponsalium iam contractarum et dicti matrimonii contrahendi sub eis pactis, conditionibus et promissionibus contentis in contractibus seu instrumentis predictis, volentes et mandantes haberi debere omnem roboris firmitatem, prout melius de iure haberi poterit. Renunciantes propterea omni iuri, quibus forte premissa non valerent seu contra ipsa venire possent et etiam obligaverunt se dicti domini reges, eorum heredes, premissa omnia rata et firma habere, tenere et in nullo contravenire sub ypotheca et obligatione omnium bonorum eorum, unde ad futuram memoriam et ut de premissis omnibus in posterum haberi valeat, plena fides et dictorum domine comitis et domini comitis ac dictorum procuratorum et actorum eorum et predictorum dominorum regum cautelam facta sunt exinde duo publica consimilia instrumenta quo ad effectum, meis signo et subscriptione munita. Acta in civitate Cathanie in aula regali dictorum dominorum regum, presentibus magnificis et nobilibus viris domino Blasco de Alagonia, regni Sicilie magistro iusticiario, domino Manfredo de Claromonte, eiusdem regni senescalco, domino Russo de Rubeo, militibus, consiliariis et familiaribus dictorum dominorum regum, iudice Antonio de Bavis, legum professore, et magistro Vinchio de Avico, magne regie curie magistro notario, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis, anno, mense, die, indictione et pontificatu premissis.»

[Signe del notari.] «Et ego Franciscus de Cathania clericus, publicus apostolica auctoritate notarius, predictis omnibus una cum prenomminatis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis presens interfui et ea omnia de voluntate, mandato et rogatu predictorum dominorum regum in presentem publicam formam redegi meque subscripsi et meo solito signo signavi.»

IV b

27 d'abril de 1335

Elisabet de Sicilia augmenta el dot de la seva filla Beatriu.
(Cf. text A III, 374.)

«*Elisabeth, dei gracia Sicilie regina, universis presentes literas inspecturis salutem et gratiam. Presenti scripto notum fieri volumus universis, quod licet fuisset per illustres dominos reges Fridericum et Petrum, reges Sicilie, dilectos socerum et maritum nostros seu alium pro parte eorum constituta et promissa dos uncias quinque milia et quingentas ob contemplationem sponsalium contractorum et matrimonii contrahendi inter illustrem Johannem Henricum, comitem Goricie et Tyrolis, et illustrem Beatricem infantem, filiam nostram et dicti domini regis Petri, mariti nostri, conventa et promissa per eosdem dominos reges seu alium pro eis procuratoribus et actoribus illustrissime domine Beatricis, matris et tutricis dicti illustris Johannis Henrici, comitis Goricie et Tyrolis, et eiusdem comitis stipulantibus auctoritate et nomine dicti illustris comitis tamen ob causam predictam addendo et augendo ipsi matrimonio maiorem dotem ultra dictam dotem constitutam et promissam, ut predictur per eosdem dominos reges, prout in quodam instrumento publico de promissione predicta plene patet, promittimus et convenimus ob contemplationem matrimonii supradicti, dictis procuratoribus et actoribus stipulantibus vice et nomine dicti illustris comitis in pecunia numerata in dotem uncias quingentas usualis monete regni nostri Sicilie in argento solvendas per nos eo tempore et loco, quibus dicta dos per eosdem dominos reges seu alium, loco eorum, promissa seu conventa per eosdem dominos rege seu alium vel alios, loco ipsorum, solvi et exhiberi debebit cum illis obligationibus terrarum es castrorum, promissionibus, stipulationibus restituende dotis cum quibus sunt factae stipulationes, obligationes et promissiones unciarum quinque milium et quingentarum supradictarum dicto illustri comiti seu alii vel aliis pro parte sua et ad hoc nos et bona nostra obligamus per presens scriptum sollempniter in omnem modum quo dicto illustri comiti possimus teneri et obligari. In cuius rei testimonium presens scriptum fecimus fieri ad cautelam dicti illustris comitis et certitudinem nostro sigillo pendenti munimine roboratum. Actum Cathanie anno ab incarnatione domini millesimo trecentesimo tricesimo quinto mensis aprilis vicesimo septimo, eiusdem tercie indiccionis.»*

Original WSt A, document en pergami de 27 d'abril de 1335; 17,5 × 19,5 cm. Segell penjant, ab l'efigie de la reyna Elisabet de Sicilia.

IV c

27 d'abril de 1335

Elisabet de Sicilia renuncia a favor de la seva filla Beatriu a tots els drets futurs sobre Pherencia de la seva mare Eufemia de Carintia.
(Cf. text A III, 374.)

«*Elisabeth, dei gracia Sicilie regina universis presentes literas inspecturis salutem et gratiam. Presenti scripto notum fieri volumus universis tam presentibus quam futuris, quod accedentes puram et sinceram dileccionem quam illustrem dominam Beatricem, filiam nostram natam ex nobis et illustrissimo domino rege Petro, rege Sicilie, gessimus et gerimus, pramatica sanccione ad hec omnia et singula legitime interveniente donacione facta pure irrevocabiliter inter vivos donamus, cedimus, et quasi tradimus dicte domine Beatrice filie nostre et suis heredibus in perpetuum omnia iura omnesque acciones utiles et personales seu alias nobis competitura ex successione futura illustrissime domine domine Offimie, reverentissime matris nostre,*

ducisse Corinthie, Tyrolis et Goricie comitisse, sive ipsa illustris domina testata sive intestata deficiat nec non et omnia bona nobis contingencia, competencia seu competitura in posterum ex successione dicte domine Offimie, illustrissime matris nostre, transferentes in dictam filiam nostram ac cedentes in legitimam personam pro ea ad hoc interveniente dicta iura et acciones nobis competitura ex causa predicta, constituentes et statuentes et ordinantes dictam filiam nostram procuratricem ex nunc in rem suam ac ponentes ipsam, loco nostri, in successione et iure predictis, transferendo in eam omne ius, accionem et dominium utilem et directum, nulla accione penes nos propterea remanente, adeo quod vigore cessionis et donacionis predictae liceat de iure et de facto dicte filie nostre seu alii pro parte sua eiusque heredibus de predictis bonis hereditariis tunc suo nomine experiri, causari, agere, petere, exigere, replicare et excipere utilibus accionibus et directis contra quemlibet possessorem, prout unaquaque vera domina habet seu habere potest et debet in bonis suis propriis sibi quocumque iusto titulo acquisitis sive dicta illustrissima domina domina mater nostra in testamento suo bona seu hereditatem aliquam relinquerat sive nos ab intestato sibi succedamus in quibuscumque bonis, promittentes et convenientes nichilominus per stipulacionem sollepnem dicte filie nostre pro se et suis heredibus et legitime persone pro ea intervenientes, predicta omnia et singula semper et omni futuro tempore grata, rata, firma et illibata habere, tenere et observare et in nullo contrafacere vel venire sub pena unciarum auri mille, dicte filie nostre legitime stipulanti solvenda contemp nomine qua pena soluta vel non premissa omnia et singula in suis iuribus perseverent cum stipulacionibus dicte pene obligantes sibi propterea ad hec ypotheca nomine omnia bona nostra mobilia et stabilia encia ac promittimus sibi seu alie legitime persone pro ea eiusque heredibus predictam cessionem firmam habere et sibi de qualibet eviccionem teneri et eviccionem prestare. Et ad ma filie nostre heredumque suorum premissa omnia et singula attendere et observare pena predicta unde ad futuram memoriam et cautelam dicte filie certitudinem et aliorum presens scriptum exinde fieri fecimus Cathanie, anno ab incarnatione domini millesimo aprilis vicesimo septimo, eiusdem tercie indiccionis.»

Original WStA. Document, en pergami, de 27 d'abril de 1335; 15,5 × 25,2 cm. Els passatges ab punts suspensius senyalen els buits ocasionats pel mal estat de conservació del original, hont hi ha un gran angle estripat.

V

Octubre de 1350

Instruccions de l'ambaxada comanada a mestre Gerard Bruno de Diest.

(Cf. text A III, 374.)

«Capitols dela missageria, comanada per lo senyor rey e per la senyora reyna a mestre Gerard Bruno de Diest capella e almonyer del dit senyor, faedora per ell a les partes d'Alamania per rahó del comtat de Cherten, lo qual se diu pertany ala dita senyora reyna per rahó de lexa a la dita senyora feta per la molt alta dona duchesa avia sua, encara per rahó del ducat de Quarantena, lo qual se diu pertany al alt infant don Frederich, frare dela dita senyora per rahó de lexa a ell feta per la senyora reyn de Sicilia, mare dela dita senyora reyna.»

«Primerament. Que vaja personalment als dits comtat e ducat e que s'inform com miis pus saviament e pus secretament pora, qui son aquells qui vüi posseeixen los dits comtat et ducat et per quyns e per quals titols los posseeixen, e axí mateix de les staments dels dits comtat e ducat e deles gents daquells. — H. Canc.»

«Item que si ven et coneix que puguen profitar, presen les letres de creença que sen porta del dit senyor et de la dita senyora a aquelles qui sendrecen. Et per virtut dela dita creença diga a cascun daquells quel senyor rey e la senyora reyna han tramés la per los affers dels dits comtat e ducat e per informarse dels fets e estament daquelles per que lo senyor rey

e la senyora reyna los pregen que, a haver la millor informació, li vullen dar consell, favor e ajuda. — H. Canc.»

«Item que si troba quels barons cavallers et generoses et universitats dels dits comtat e ducat haguessen en cor de dar favor et consentir que la senyora el dit infant, son frare, haguessen los dits comtat e ducat, procur e faça ab acabament aytant com mils e pus saviament pora, que dells et cascun delles haia sobre açó letres et cartes publiques les quals aport als dits senyor rey e reyna e trameta per persona certa ab la dita informació per tal que mils hi puga esser hauda fe els dits senyor rey el senyora reyna puguen fer en açó ab major eficacia aquelles provisions que y seran necessaries e profitoses. — H. Canc.»

Idem super negocio supradicto fuit excriptum ex parte domini regis infrascriptis.
Inclite Beatrici, ducisse Bavarie velut sorori nobis carissime.
Reverendissimo in Christo patri divina providencia archiepiscopo de Terente.
Nobili viro Averardo, comiti de Goerç.
Dilectis consiliariis et probis hominibus civitate Bocche.
Inclito Stephano, duci Bavarie.
Excellentissime ac magnifice principisse Agneci, dei gracia, Romanorum regine semper auguste ac regine Boemie.
Inclito Lodovico de Bavaria comiti palentino, marchioni de Brandeiberch.
Inclito Romulo, duci Bavarie.
Inclito duci de Dech.
Dilectis consiliariis et probis hominibus civitate de Cherten.
Nobili viro vicecomiti de Noremerch.
Inclite ducisse Austrie.
Inclito Redulfo, duci Bavarie.
Nobili viro domino de Hovesteno.
Inclito Alberto duci Austrie.»

ACA, 1534, f. 39 v. y seg. — Vid. figures, pp. 375 y 376.

VI

17 de novembre de 1374

En Pere III atorga plens poders a Elionor.

(Cf. text A IV, 378.)

«Translatum commissionis facte per dominum regem serenissime domine Alionore regine Aragonum, conjugii sue.»

«Petrus, dei gracia rex Aragonum, Valencie, Maiorice, Sardinie, et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie universis et singulis officialibus, subditis et vassallis nostris salutem et dilectionem. Noveritis quod nos, ex eo quia facimus iter nostrum versus Cervariam ob quod in civitate Barchinone, ubi diversa habemus expedire negocia, adesse non possumus, constituimus et creavimus et cum presenti etiam creamus illustrem Alienoram reginam Aragonum, consortem nostram carissimam in locumtenentem generalem, concedendo et dando eidem talem et tantam potestatem, qualis et quanta a domino nobis est commissa. Quare vobis et unicuique vestrum dicimus et mandamus de certa sciencia et expresse, quatenus ipsam consortem nostram pro generali locumtenente nostra habeatis et teneatis eique pareatis et obediat in omnibus et per omnia tanquam nobis. Datum in Castro del Ciuro sub nostro sigillo secreto xvii.º die novembris mcccclxxiv. — Rex Petrus.»

ACA, 1584, f. 70 v.

SUPLEMENT

CONTRIBUCIÓ A LA GENEALOGÍA BAVARESA

(Cf. el text A III, 374 y seg.)

Quan se tracta de determinar l'ascendencia de la germana d'Elionor, Beatriu, la muller de Rupprecht II del Palatinat, se topa ab apreciacions sovint contradictories, que s'han d'atribuir al fet d'haverhi tres princesses que porten el mateix nom. Hi ha a distingir:

- I. — Beatriu, filla del duch Esteve I de la Baxa Baviera (1320-1360).
- II. — Beatriu, filla del Rey Pere II de Sicilia (1326-1365).
- III. — Beatriu, filla del duch Guillèm I de Berg (1368-?).

I

Beatriu, la segona de les filles d'Esteve I de la Baxa Baviera. Nascuda en 1302, desposada en 1321 ab Enrich II el Gran, comte de Goritzia († 1323).¹ Fill : Joan Enrich de Goritzia (Enrich II o III), mort en 1338. Enviudada, Beatriu se promet en 1329 ab Rupprecht I del Palatinat.² El casament no arribà a realisar-se. Beatriu morí en 1360 a Landshut, y fou enterrada a Seligental.³

II

Beatriu, la segona de les filles de Pere II y Elisabet de Sicilia.⁴ Nascuda en 1326;

1. HÄUTLE, *Genealogie*, 104. — Jos. Flor DE FORMENTINI, *Beiträge zur Geschichte der Grafschaft Görz* (Goritzia, 1856). Comp. CORONINI, *Tenamen*, taula 3. Végis més avall, nota 3.
2. HAM, K9, L 4, n.º 1924, 1925.
3. HÄUTLE, *Genealogie*, 19, nota 4.
4. Adolf KOCH y Jakob WILLE, *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein*, publicades per la Comissió històrica de Baden (Innsbruck, 1894), 296, n.º 4937. — Siegmund RIEZLER, *Vatikanische Akten zur deutschen Geschichte in der Zeit Ludwigs des Bayern* (Innsbruck, 1891), 801, n.º 2215. Comparis aquí : HAM, K 39, L 1, n.º 21, 22 y 25 : A 14 de maig de 1345. — HAM, K 39, L 1, n.º 26 : A 20 de juny de 1351. Balduin de Trier encomana al abat de Schönau que atorgui la dispensa de matrimoni. Trasumptes del document de Clement VI del any 1345. — HAM, Ms. 14, 126 (sigle xvii). —

promesa en 1328 ab Rupprecht II del Palatinat,¹ en 1335 ab Joan Enrich de Goritzia;² casada en 1344 ab Rupprecht II del Palatinat.³ Morí en 1365 y fou enterrada a Schönau.⁴

III

Beatriu, filla de Guillèm de Berg. Nascuda en 1368 (?); promesa en 1385 ab Rupprecht I del Palatinat, el seu oncle besavi; casada (?). Morí en 1395, y fou enterrada a Neustadt del Haardt.⁵

ACA, 1534, f. 39 : A 28 d'octubre del any 1350. — ACA, 1583, f. 155 : A 30 d'agost de 1374. — WStA, Tres documents del 27 d'abril de 1335. Vègis anex IV, a) a c), 443-446. — G. CONSENTINO, *Le Infanti Margherita e Beatrice, sorella e figliuola del Re Pietro II* en l'Archivio Storico Siciliano, 11 (Palerm, 1887), 397 y segs. : A 7 de juny de 1344. «Na Beatriu fou desconeguda dels historiadors sicilians fins al sigle XIX.» — En cambi, es donada com a filla de Frederich II o Pere II en Danielis PAREUS, *Historia Bavarica Palatina* (Frankfurt a. M., 1727); D. H. von FINSTERWALD, *Germania Princeps* (Frankfurt a. M., 1746), 803. — Com a filla de Frederich II, en HAM, Ms. 103; en Ladislaus SUNTHEIM, *Familia Palatinorum Comitum Rbein. OEFELE, Scriptores Rerum Boicarum*, 2 (Augsburg, 1763), 576. — Com a filla de Pere II o de Esteve de la Baxa Baviera, en HAM, Ms. 21, f. 140 v. — Com a filla d'Esteve de la Baxa Baviera, en D. H. von FINSTERWALD, *Germania Princeps*, 113; HÜBNER, *Geneal. Tabellen*, 1, 138; Danielis PAREUS, *Historia Bavarica Palatina*, 170.

1. HÄUTLE, *Genealogie*, 21.

2. WStA, vègis més amunt, 449, nota 4.

3. G. CONSENTINO, vègis més amunt, 449, nota 4.

4. HÄUTLE, *Genealogie*, 21.

5. HÄUTLE, *Genealogie*; HAM, Ms. 230. Comp. la taula genealògica III.

TAULA

	Pàgs.
Taula bibliogràfica y abreviatures	351
<i>a)</i> Fonts inèdites	351
<i>b)</i> Fonts impreses	351
A) Elionor y la seva època	355
I. Introducció	355
II. Política aragoneso-siciliana d'En Pere y d'Elionor	358
III. Política carintia y tirolesa d'Elionor	370
IV. Elionor, llochtinent d'Aragó	380
V. Contribució a la característica d'Elionor.	384
B) La cort y 'ls funcionaris d'Elionor	395
I. La cort	395
II. Els funcionaris	399
<i>a)</i> Característica general	399
<i>b)</i> Càrrechs de la cort	401
§ 1. Majordoms	401
§ 2. Camarlenschs	408
§ 3. Canceller.	417
§ 4. Mestre racional	425
C) El govern de la casa	429
I. Entrades	429
II. Despeses	437
Apèndixs I al VI	443-449
Suplement : Contribució a la genealogia bavaresa	451
Taulas genealògiques:	
I	354-355
II	358-359
III	370-371